



**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**BOŞANMIŞ KADINLARA YÖNELİK SOSYAL DESTEK UYGULAMALARI:
SİİRT ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
NURAN BİL**

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

**YALOVA
OCAK 2025**



YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

BOŞANMIŞ KADINLARA YÖNELİK SOSYAL DESTEK UYGULAMALARI:
SİİRT ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURAN BİL
218212006

DANIŞMAN: PROF. DR. FETHİ GÜNGÖR

YALOVA
OCAK 2025

ETİK BEYANI

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları: Siirt Örneği” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Nuran BİL



ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademi yolculuğumda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR'e teşekkür ederim.

Sürecin birçok aşamasında beni motive eden ve desteğini esirgemeyen arkadaşlarım Zeynep DAMAR, Miray KAYA ve Dicle BAŞAR'a teşekkür ederim.

Bugünlere gelmemde çok emeği olan, hayatım boyunca beni destekleyen, motive eden ve hep yanımda olan babam ve anneme, beni hep motive eden, hayatımda özel bir yere sahip olan kardeşlerime çok teşekkür ederim.

Araştırmaya katılarak deneyimlerini paylaşan tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Çalışmanın ilgili herkes için faydalı olmasını temenni ederim.

Aralık – 2024

Nuran BİL





İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI.....	i
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT.....	xix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Çalışmanın Önemi.....	3
1.3. Araştırmanın Problemi	5
1.4. Araştırmanın Soruları	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Aile	7
2.1.1. Tarihsel süreçte aile	8
2.1.2. Aile türleri.....	10
2.1.2.1. Geniş aile	11
2.1.2.2. Çekirdek aile	11
2.1.2.3. Yasal düzenlemelerde aile	12
2.2. Evlilik	14
2.2.1. Evlilik doyumunu	18
2.3. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Boşanma ve Kadın	23
2.3.1. Toplumsal cinsiyet.....	23
2.3.2. Kadın hayatında toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu	26
2.3.3. Toplumsal tutum, algı ve ayrımcılığın oluşmasına sebep olan temel kavramlar	30
2.4. Evlilik ve Boşanma	33
2.4.1. Evlenme ve boşanma olgusu	33
2.4.2. Boşanma nedenleri	37
2.4.2.1. Türk hukukunda boşanma nedenleri	37
2.4.2.2. Cinsiyete göre boşanma nedenleri	37



2.5. Boşanmanın Kadınlar Üzerinde Etkileri	38
2.6. Türkiye’de Boşanma Oranları	44
2.6.1. Türkiye’de meydana gelen boşanma artışlarının nedenleri	49
2.6.2. Türkiye’de boşanmış kadınlara yönelik geleneksel düşünce, algı ve tutum	51
2.7. Siirt İline Genel Bir Bakış	53
3. YÖNTEM, BULGULAR VE YORUMLAR	66
3.1. Araştırmanın Yöntemi	66
3.2. Veri Toplama Araçları	67
3.3. Verilerin Analizi	68
3.4. Etik Konular	68
3.5. Araştırmanın Örneklem Grubu	68
3.6. Bulgular ve Yorumlar	69
3.6.1. Evlilik Deneyimleri	72
3.6.2. Boşanma Sonucu Oluşan Tek Ebeveynli Aileler	75
3.6.2.1. Eşin ilgisiz ve sorumsuz davranması	76
3.6.2.2. Şiddet	77
3.6.2.3. Kök aile sorunları	78
3.6.3. Tek Ebeveyn Kadınların Karşılaştığı Güçlükler ve Baş Etme Yöntemleri	80
3.6.3.1. Ekonomik sorunlar	82
3.6.3.2. Sosyal sorunlar	84
3.6.3.3. Çocuklara yönelik güçlükler	88
3.6.3.4. Psikolojik sorunlar	92
3.6.4. Türkiye Geneline Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları	93
3.6.4.1. ASHB’nin dezavantajlı kesime yönelik politikaları	95
3.6.4.2. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti	96
3.6.4.3. Türkiye aile destek programı	97
3.6.4.4. Gıda yardımları	98
3.6.4.5. Elektrik tüketim desteği	99
3.6.4.6. Şartlı sağlık ve şartlı eğitim yardımı	99
3.6.5. Siirt İlinde Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları	100
3.6.5.1. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti	101
3.6.5.2. Aile eğitim programı (AEP)	102
3.6.5.3. Boşanma danışmanlığı	103



4. TARTIŞMA	107
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKLAR.....	125
EK 1: GÖRÜŞME SORULARI.....	144
EK 2: ETİK KURUL RAPORU	145
ÖZGEÇMİŞ	146



KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AEP	: Aile Eğitim Programı
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASHİM	: Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BAAK	: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
BM	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DİKA	: Dicle Kalkınma Ajansı
EÖEP	: Evlilik Öncesi Eğitim Programı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
SYDTK	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TBNA	: Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UEİVT	: Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Evlilik türleri.....	34
Tablo 2.2. Evlenme sayısı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2006-2023.....	47
Tablo 2.3. Siirt ili hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı (2023).....	55
Tablo 2.4. Kaba boşanma hızının en yüksek ve en düşük olduğu 10 il (2023).....	57
Tablo 2.5. Siirt ili göç istatistikleri (2000-2010).....	60
Tablo 2.6. Yaş grubuna göre göç eden nüfus (2013-2014).....	61
Tablo 2.7. Türkiye ve Siirt ili Boşanma Sayısı (2020-2023).....	62
Tablo 2.8. Türkiye ve Siirt ilinde kaba boşanma hızı (2023).....	63
Tablo 2.9. Siirt ili 20-49 yaş grubuna göre boşanma sayıları 2020-2023.....	63
Tablo 4.1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (2024).....	70
Tablo 4.2. Boşandıktan sonra karşılaşılan güçlükler (2024).....	80
Tablo 4.3. Aylık eğitim ödeme tutarları (2024).....	99
Tablo 4.4. Aylık sağlık ödeme tutarları (2024).....	100



ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Türkiye’de aile tipleri (2023).....	8
Şekil 2.2. Evlilik süresine göre boşanma oranları (2023)	48
Şekil 2.3. Velayete verilen çocuk sayısı (2010-2023).....	49
Şekil 4.1. Araştırmada kullanılan temalar	71
Şekil 4.2. Kod bulutu.....	71





BOŞANMIŞ KADINLARA YÖNELİK SOSYAL DESTEK UYGULAMALARI:

SIİRT ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışma, boşanma sonrası tek ebeveyn olarak hayatını sürdüren kadınların karşılaştıkları ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunları ele almakta ve bu sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olacak sosyal destek uygulamalarının etkinliğini incelemektedir. Bu kapsamda boşanma süreci resmen tamamlanmış 10 kadın katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma türlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler değerlendirilerek kod ve temalara ayrılmıştır. Türkiye genelinde olduğu gibi Siirt ilinde de boşanma olaylarında artış yaşanmaktadır. Bu araştırma Siirt ili genelinde yerel sosyoekonomik ve kültürel faktörlerin boşanmış kadınların deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, boşanmış kadınların ciddi ekonomik zorluklar yaşadığını, toplumsal önyargılar nedeniyle sosyal izolasyon riskiyle karşılaştığını, psikolojik sorunlarla başa çıkmada desteğe ihtiyaç duyduğunu, hukuki konularda sorunlar yaşadığını ve çocuklarına yeteri kadar zaman ayıramadığını, ağır ve uzun süreli işlerde çalışarak az bir gelir elde ettiklerini, genelde gündelik işlerde çalıştıklarını göstermektedir. Boşanma sonrası süreçte aile desteği, sosyal çevre desteği, sosyoekonomik destek, psikolojik destek gibi sosyal destek hizmetlerinden faydalanan kadınların bu sürece daha kolay uyum sağlayabildiği ancak bu desteği almayan kadınların daha fazla zorluk yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda mevcut sosyal destek uygulamalarının genişletilmesi, sosyoekonomik ve hukuki yardımların artırılması, psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve boşanma olgusundan etkilenen aile bireylerine danışmanlık hizmeti sunulması önerilmektedir. Boşanma sonrası süreçte aile, sosyal çevre, ekonomik ve psikolojik destek hizmetlerinin artırılması için ailelere Aile Eğitim Programı kapsamında eğitimler verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Boşanmış Kadınlar, Tek Ebeveyn, Sosyal Destek Uygulamaları, Siirt.



SOCIAL SUPPORT PRACTICES FOR DIVORCE WOMEN: SIIRT EXAMPLE

ABSTRACT

This study addresses the economic, social and psychological problems faced by women who continue their lives as single parents after divorce and examines the effectiveness of social support practices that will help them overcome these problems. In this context, in-depth interviews were conducted with 10 female participants whose divorce process had officially been completed. Phenomenology design, one of the qualitative research types, was used in the study. The interviews were conducted with a semi-structured interview form developed by the researcher. The data obtained within the scope of the study were evaluated and divided into codes and themes. As in Turkey, there is an increase in divorce cases in Siirt province. This study reveals how local socioeconomic and cultural factors shape the experiences of divorced women in Siirt province. The research findings show that divorced women experience serious economic difficulties, face the risk of social isolation due to social prejudices, need support in coping with psychological problems, have problems in legal matters and cannot spend enough time with their children, earn little income by working in heavy and long-term jobs, and generally work in daily jobs. It has been concluded that women who benefit from social support services such as family support, social environment support, socioeconomic support, and psychological support in the post-divorce process can adapt to this process more easily, but women who do not receive this support experience more difficulties. In this context, it is recommended that existing social support practices be expanded, socioeconomic and legal aid be increased, psychosocial support services be expanded, and counseling services be provided to family members affected by the divorce phenomenon. It is recommended that families be provided with training within the scope of the Family Education Program in order to increase family, social environment, economic and psychological support services in the post-divorce period.

Keywords: Social Work, Divorced Women, Single Parent, Social Support Practices, Siirt.



1. GİRİŞ

Sosyal yapının en eski ve en temel yapı taşlarından biri olan aile, köklü tarihi boyunca tüm kültürlerde toplumun temeli ve çekirdeği kabul edilmiştir. Zaman ve mekândan bağımsız olarak her zaman var olan aile, antik çağda ve modern çağda tüm toplum ve zamanlarda evrensel bir niteliğe sahiptir (Turgut, 2017, s. 94). Çok yönlü bir olgu olan aile, toplum içerisinde birçok işleve ev sahipliği yapar. Nüfusun yenilenmesi, kültürün gelecek nesillere aktarılması, çocukların sosyalleşmesi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ailenin işlevlerinden birkaçıdır. Sahip olduğu güçlü sistem yapısı ile toplumu temellendirerek geleceğe taşıma işlevine ek olarak bireylerin toplumsallaşması, bireylere psikolojik doyum sağlama, eğitim, bireylerin boş zamanlarını değerlendirme gibi önemli işlevleri de vardır (Kır, 2011, s. 384). Bu işlevleri bünyesinde barındıran aileler, bireylerin fiziksel, sosyal ve duygusal ihtiyaçları karşılar.

Sanayi devrimi ile toplumsal yapıda hızlı değişim ve dönüşümler baş göstermiştir. Toplumsal yapıda meydana gelen bu değişim ve dönüşümlerden aile kurumu da etkilenmiştir. Tarıma ve hayvancılığa dayanan ekonomik faaliyetlerin yerini sanayi ve hizmet sektörüne bırakması, kırdan kente doğru göç hareketlerinin hız kazanmaya başlaması, kadın ve erkeğin istihdam alanına katılımlarının artması, aile içi ilişkilerin değişmesi gibi faktörler aile kurumunda meydana gelen değişimlerde yerini almıştır (Karabıyık, 2015, s. 231). Sanayileşme, kentleşme ve modernleşme süreçleri; hanedeki bireylerin bireysel hareket etmesine, aile içi ilişkilerin zayıflayarak bireylerin birbirinden bağımsız ele alınmasında etkili olmuştur. Hanedeki bireyleri birbirine bağlayan aidiyet duygusu önemini yitirerek bireysel hareket etme duygusu ön plana çıkmaktadır. 21. yüzyıl toplumunda görülen kültürel ve sosyal değişimler, ailedeki aidiyet duygusu ve birlikte yaşama anlayışında değişimlere sebep olmuştur (Güven ve Köroğlu, 2023, s. 2). Bu değişim ve dönüşümler, aileleri çeşitli alanlarda sorunlar ile karşı karşıya getirebilmektedir. Sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulamayan sorunların arttığı, eşler arasındaki uyum ve etkileşimin olumsuz yönde ilerlediği, rol paylaşımında sorunlar yaşandığı ve bu sorunların baş edilemeyecek düzeye geldiği durumlarda boşanma faktörü bir çözüm olarak görülmektedir (Sancaklı, 2014, s. 14). Bireyler çoğu zaman karşılaştığı sorunları çözmede kendilerine yardımcı olacak destek sistemi bulamadıklarında veya sorunlarını sağlıklı bir şekilde çözemediklerinde boşanma yolunu tercih etmektedir (TBNA, 2014, s. 75). Eşlerin birlikteliklerinden kültürel, ekonomik ve psikolojik olarak doyum sağlayamadıkları, beklentileri ve ihtiyaçlarını karşılayamadıkları evlilik birlikteliğine yasal zeminde son vermelerine boşanma denilmektedir. Bu nedenle boşanma; kültürel, ekonomik, psikolojik ve

sosyal birçok sebebe bağılı olarak gerçekleşebilmektedir (Çobanoğlu ve Tek, 2021, s. 8098). Aile bütünlüğünün ve işlevselliğinin bozulmasına neden olan boşanma olgusunun çeşitlilik göstermekte olduğu görülmektedir.

Türkiye’de boşanma olgusu özellikle son yıllarda artış göstermektedir. TÜİK verilerine göre, 2020 yılında 136 bin 570 çift boşanmış iken bu sayı 2023 yılında artarak 171 bin 881 olmuştur (TÜİK, 2023). Resmî verilerden de anlaşılacağı üzere boşanma sayıları her geçen yıl biraz daha artış göstermiştir. Boşanma nedenleri erkek ve kadın bireylere göre farklılık göstermektedir. Kadınların boşanma nedenleri çeşitlilik göstermekte olup şiddet ve baskı ilk sırada yer almaktadır. Bu sırayı kök ailenin etkisinde kalma, eşin ilgisiz ve sorumsuz davranışlar sergilemesi ve aldatma takip etmektedir (Aylaz ve Sağlam, 2017, s. 589). Boşanmanın temelinde birçok etken yatmakta olup bu etkenlerin ilk sırasını genelde şiddet faktörü almaktadır. Bu çalışma kapsamında Siirt ilini yansıtan boşanmış 10 kadın ile gerçekleştirilen görüşme neticesinde benzer sonuçlara ulaşılmış ve 6 katılımcı şiddet nedeniyle boşandığını ifade etmiştir.

Zamanla toplum yapısında meydana gelen değişimler aile kurumunu da etkileyerek çeşitli aile tiplerinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Değişen toplum yapısıyla ortaya çıkan aile tiplerinden biri de tek ebeveynli ailelerdir. Bu aile tipinin oluşmasında birçok durum etkili olmaktadır. TÜİK (2023) verileri incelendiğine boşanma nedeniyle oluşan tek ebeveynli aile sayısının başka nedenler ile oluşan tek ebeveynli aile sayısından fazla olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023). Türkiye özelinde her yıl TÜİK tarafından yayınlanan “İstatistiklerle Aile” başlığı adı altında aile türleri verilerine yer verilmektedir. Bu verilerin ışığında, 2023 yılında Türkiye’de toplam hane halklarının %10,6’sını tek ebeveyn ve çocukları oluşturmaktadır. Toplam hane halklarının %2,4’ünü baba ve çocuklar, %8,2’sini ise anne ve çocuklar oluşturmaktadır (2023, TÜİK).

Her toplumda olduğu gibi boşanmaların Siirt ilinde de var olması bu çalışmada; boşanma olayını kadınların tercih etme nedenleri, boşanma sonrası süreçte toplumda karşılaştıkları güçlükler, bu güçlükler ile baş etmede destek aldıkları sosyal hizmet uygulamaları ve hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu alanların tespiti araştırılmıştır. Bu bağlamda boşanmış tek ebeveyn kadınlara yönelik sosyal politikaların değerlendirilmesi ve geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, araştırmanın amacı, problemi, soruları, sınırlılıkları ve önemine dair genel bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümünde, konuyla ilgili kavramsal çerçeve yer almaktadır. Bu bağlamda; aile ve türleri, evlilik, toplumsal cinsiyet perspektifinden boşanma ve kadın, boşanmanın kadınlar üzerindeki etkileri gibi kavramlar açıklandıktan sonra Türkiye genelinde ve Siirt ili özelinde meydana gelen boşanma oranları ve nedenleri, boşanmayı arttıran nedenler, boşanmanın kadınlar üzerindeki etkisi ve boşanma sonrası faydalanabilecekleri sosyal destek türleri gibi konulara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın yöntemine ve bulgulara dair bilgilere yer verilmiştir. Bu anlamda çalışmada kullanılan yöntem, örneklem grubu, veri toplama araçları ve süreci, verilerin analiz edilme şekline ilişkin bilgiler ve etik konular yer almıştır. Alan araştırmasında elde edilen veriler MAXQDA 2024 programı ile analiz edilerek kodlanmıştır. Kodlanan veriler temalandırılarak anlaşılabilir olması sağlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, çalışmada elde edilen verilerin sonuçları literatür taraması neticesinde benzer çalışmalar eşliğinde tartışılmıştır.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünde, araştırma kapsamında elde edilen verilerden hareketle sonuca ulaşılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'nde bulunan Siirt ilindeki boşanmış tek ebeveyn olarak çocuk/ları ile yaşamakta olan kadınların ihtiyaçları belirlenerek mevcut durumda uygulanan sosyal politika uygulamaları ve bu uygulamaların söz konusu ailelere katkı sağlayabileceği alanların incelenmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda aile bütünlüğünü tehdit eden boşanma olgusuyla, boşanma sonrası süreçte uyum ve kadınların hayat doyumları ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Boşanma yalnızca bireylerin hayatında değil, aynı zamanda toplumsal yapıda da önemli değişimlere yol açan karmaşık bir süreçtir. Aile kurumunun zayıflaması ve boşanma oranlarının artması, bireylerin ve toplumun refah düzeyini olumsuz etkileyebilen çok yönlü sorunlara neden olmaktadır. Özellikle boşanmış kadınlar, boşanma sürecinden sonra ekonomik, sosyal ve

psikolojik birçok güçlükle karşı karşıya kalmakta; bu durum, onların hayat kalitelerini düşürmekte ve toplumla bütünleşme süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışma, boşanmış kadınlara yönelik sosyal destek uygulamalarının önemini ortaya koyarak, bu bireylerin hayat standartlarını iyileştirme, topluma katılımını artırma ve karşılaştıkları sorunları çözme potansiyeline sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Boşanma sonrası tek ebeveyn olarak hayatını sürdüren kadınlar; ekonomik zorluklar, çocuk bakım sorumlulukları, sosyal dışlanma ve psikolojik sorunlar gibi çok yönlü problemlerle başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda sosyal destek uygulamaları, bu kadınların toplumsal hayata daha etkin bir biçimde katılmalarına ve hayat şartlarını iyileştirmelerine yardımcı olabilecek önemli araçlardır. Sosyal hizmetlerin sunduğu destekler, sadece maddi yardımlarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda psikolojik danışmanlık, rehberlik, eğitim ve istihdam desteği gibi çeşitli hizmetleri de kapsamaktadır. Bu hizmetlerin, boşanmış kadınların hayat kalitesini artırma ve çocuklarının geleceğini güvence altına alma konusunda önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Siirt ili, kendine özgü sosyoekonomik yapısı ve kültürel özellikleri nedeniyle, boşanmış kadınlara yönelik sosyal destek uygulamalarının öneminin daha belirgin hale geldiği bir bölgedir. Bölgenin ekonomik kalkınma düzeyi, iş imkânlarının sınırlı olması ve sosyal hizmetlere erişimin kısıtlı olması, boşanmış kadınların karşılaştığı sorunların daha da ağırlaşmasına yol açmaktadır. Bu çalışma, Siirt ili örneğinde boşanmış kadınların sosyal destek ihtiyacını ortaya koyarak mevcut sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini değerlendirmeyi ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesine yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Böylece, kadınların sosyal hayata daha güçlü bir şekilde katılmalarını ve karşılaştıkları sorunlarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlayacak politika ve programların geliştirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın boşanmış kadınlara yönelik sosyal destek uygulamalarının önemini vurgulaması, ilgili sosyal politika ve hizmetlerin daha etkin hale getirilmesine katkı sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Siirt ilinde mevcut durumu ele alarak, bölgedeki sosyal destek sistemlerinin boşanmış kadınlar üzerindeki etkilerini incelemek ve bu doğrultuda sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmak, bu çalışmanın toplumsal ve akademik açıdan değerini arttırmaktadır.

1.3. Araştırmanın Problemi

Türkiye’de aile yapısında meydana gelen değişimlere paralel olarak Siirt ilinde de evlilikler ve doğum oranları azalırken, boşanma oranları, evlenme yaşı, ilk anne olma yaşı, yalnız yaşayan birey sayısı ve yaşlı nüfus oranı her geçen yıl artış göstermektedir. Bununla birlikte ülkemizdeki doğurganlık oranları son yıllarda nüfusun kendini yenileme düzeyi olan 2,10’un altına düşerek 1,51’e kadar gerilemiştir. Somut veriler neticesinde aile yapısı ve bütünlüğünü tehdit eden sorunları ve bu sorunlara yol açan faktörlerden boşanma durumunu ele almak önemlidir. Özetle bu araştırmanın problemi; Siirt ilinde ikamet edip boşanmış tek ebeveyn kadınların boşanma öncesi, boşanma süreci ve boşanma sonrasına ilişkin hayat tecrübelerinin ortaya konulması ve sosyal hizmetler bağlamında boşanmış tek ebeveyn kadınlara yönelik sosyal destek uygulamalarının tespit edilmesine duyulan ihtiyaçtır. Bu bağlamda her geçen yıl artmaya devam eden ve aile yapısını değiştirmeye yönelik bir tehdit unsuru olarak algılanan boşanma olgusunu yaşayan tek ebeveyn kadınların gereksinimlerine yönelik devlet politikalarının azlığı bir problem olarak düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Soruları

Bu çalışma kapsamında aşağıda belirtilen sorulara yanıtlar aranacaktır.

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (Adınız, yaşıınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz, gelir durumunuz, çocuk sayısı, velayetinizdeki çocuk sayısı, boşanma tarihi vb.)
2. Evlilik öykünüzü, çocuk sahibi olma sürecinizi ve boşanma sürecinizi anlatabilir misiniz?
3. Boşanma öncesi süreçte ve boşanma sonrası süreçteki sorumluluklarınızı nasıl ifade edersiniz? Hayatınızda ve sorumluluklarınızda ne gibi değişimler oldu?
4. Boşandıktan sonraki süreçte tek ebeveyn olarak karşılaştığınız güçlükler ile nasıl baş ediyorsunuz? Destek mekanizmalarınızı açıklar mısınız? (Aile büyükleri, sosyal çevre, bireysel çaba, sosyal destek uygulamaları vb.)
5. Boşanma sonrası sosyal ekonomik destek uygulamalarından faydalandınız mı? Faydalandıysanız bu desteklerin size nasıl etki ettiğini açıklayabilir misiniz?
6. Boşanma sonrası toplumun bakış açısında herhangi bir güçlük ile karşılaştınız mı? (Sosyal çevre baskısı, aile baskısı, vb.)

7. Siirt ili sınırları içinde boşanmış tek ebeveyn olarak hayatını devam ettirmekte olan kadınlara yönelik hangi sosyal destek uygulamalarından haberdarsınız? Bu uygulamalardan faydalanma veya faydalanamama nedeninizi açıklayabilir misiniz?

8. Siirt ilinde boşanmış kadınların sosyal destek uygulamalarına daha fazla erişim sağlaması veya bu uygulamaların iyileştirilmesi için önerileriniz nelerdir? (Hayatınızı kolaylaştıracak ve sizi destekleyecek uygulamalar neler olabilir?)

9. Boşanmış tek ebeveyn bir birey olarak yerel ve kamusal hizmetler kapsamında sizinle aynı şartlara sahip tek ebeveyn kadınlara yönelik hangi hizmetlerin verilmesini, ne tür politikaların uygulanmasını istersiniz?

10. Geleceğe dair beklenti, umut ve planlarınızı nasıl açıklar mısınız? (İş, evlilik, eğitim vb.)

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Siirt ili sınırları içinde yaşayıp boşanan tek ebeveyn kadınların sayısı yıldan yıla artış göstermektedir. Bu nedenle araştırmanın saha çalışması olarak Siirt ili tercih edilmiştir. Bu bağlamda coğrafi olarak il bağlamında bir sınırlılık mevcuttur.

Araştırmanın çalışma grubunda bulunan boşanmış tek ebeveyn bireyler, kadınlardan oluşmaktadır. Yapılan literatür araştırmasında boşanma sonrası velayetler, erkeklere oranla kadınlara daha çok verilmektedir. Diğer bir yandan araştırmanın gerçekleştirildiği ilin toplumsal yapısı da göz önünde bulundurularak aynı zamanda ulaşılabilirlik açısından kolay olması sebebiyle sadece kadın bireyler çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu açıdan araştırmanın cinsiyet bağlamında da bir sınırlılığı mevcuttur.

Araştırmaya katılmayı kabul eden bir üyeyle görüşmeye başlanmış olup görüşme esnasında yaşadığı olumsuz günleri hatırlayarak yoğun duygular yaşayan katılımcının görüşmeye devam etmek istemediğini beyan etmesi üzerine bu katılımcı ile görüşme yarıda kesilmiştir. Bu durum araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmuştur.

Görüşmeler esnasında katılımcıların verdiği cevaplar araştırmacı tarafından doğrudan yazıya geçirilmiştir. Ortalama iki saat süren bu görüşmeler esnasında araştırmacının zaman zaman dikkati dağılmış olmasından dolayı araştırmacı not almakta güçlük çekmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

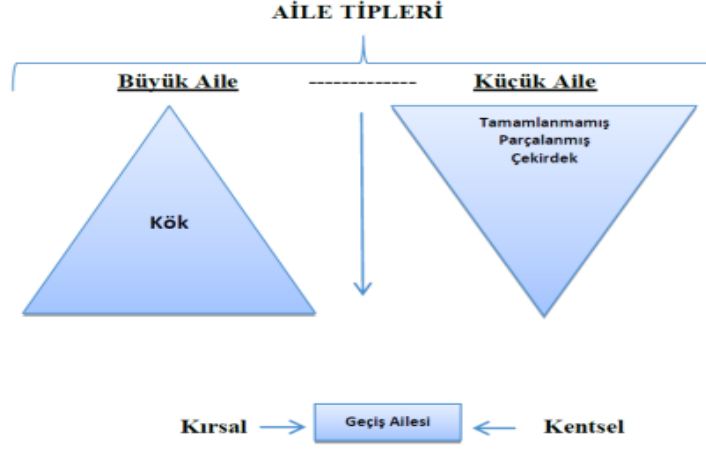
2.1. Aile

Aile, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olup toplumsal yapının en küçük birimi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram günümüzde yapısal değişikliklere uğrasa da temelde önemini korumaktadır. Winch'e göre aile, soyun devamı için belirli bir çevrede oluşan temel toplumsal yapıdır (Winch, 1952, s. 12).

Türk Dil Kurumu'na göre aile; toplum içindeki en küçük birim olarak tanımlanmakta olup kadın- erkek, çocuklar, kardeşler arasında evlilik ve kan bağına dayanan ilişkilerden oluşmaktadır (<https://sozluk.gov.tr>). UNICEF (2022) ise aileyi; toplumun temel ve doğal bir unsuru olarak görür ve bu nedenle toplum ile devletin aileyi korunma hakkına sahip olduğunu ifade eder. Ailenin bir diğer tanımı ise şu şekildedir: İdeal aile tipi anne, baba ve bir çocuktan oluşan çekirdek aile tipidir (Doğan, 2007). Günümüz modern aile yapıları bu tanımlar çerçevesinde şekillenir.

Aile kavramının kendine özgü nitelikleriyle evrensel boyut içinde önemli bir yer tutaktadır. Bu nitelikler şu şekildedir:

- Aile kendi içerisinde küçük sosyal bir sistem olarak işlev görür.
- Her ailenin kendine has kültürel değerler ve ilkeleri bulunmaktadır.
- Her ailenin kendine has bir yapısı mevcuttur.
- Aileler kendine özgü temel işlevlere sahiptir.
- Her aile, kendi içindeki döngüleri takip etmektedir (MacIver ve Pagey, 1969).



Şekil 2.1. Türkiye’de Aile Tipleri (2023)

Yukarıda Şekil 2.1’de yer alan aile tipleri, kendi içerisinde iki gruba ayrılarak kırsal ve kentsel olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1.1. Tarihsel süreçte aile

Osmanlı Devleti’nde aile yapılarının çekirdek ya da geniş aile biçiminde şekillendiği düşünülmektedir. Çekirdek aile tipi genellikle Selanik ve İstanbul gibi liman kentlerinde görülürken geniş aile yapısı ise geleneksel kasaba ve köylerde yaygındı. Osmanlı aile yapısı, millet sistemi aracılığıyla dinî aidiyetle karakterize edilmekteydi. Ancak millet kavramı mensup olunan dine göre farklı şekillerde ifade edilmektedir (Ortaylı, 2001, s. 10). Osmanlı Devleti bünyesinde barındırdığı farklı din, dil ve milletlere hoşgörü, adalet ve saygı ile yaklaşmıştır. Farklı milletten insanlar bu sistem ile uzun yıllar bir arada yaşayabilmıştır.

Osmanlı toplumunda aile yapısı üzerine yapılan çalışmalar, klasik ve yenileşme dönemlerine odaklanmıştır. Devletin varlığının ilk yıllarını kapsayan klasik dönemde, terekelerde yer alan kayıtlara göre, çekirdek aile yapısına sahip ancak geniş aileyi de barındıran tiplerin yaygın olduğu belirtilmektedir (Tabakoğlu, 1992, ss. 86-87; Aybey, 2016, s. 208). Çekirdek aile ve geniş aile olmak üzere sınırlı aile tipleri mevcuttu.

Yenileşme dönemi ise Osmanlı Devleti’nin gerileme ve dağılma döneminden kurtulma çabalarının başladığı bir döneme denk gelir. Bu süreçte aile yapısı köklü değişikliklere uğramıştır. Batı’nın örnek alındığı bu dönemde çocukların eğitim amacıyla Batı’ya gönderilmesi ve elçilik görevi üstlenmeleri aile yapısına dair bilgi aktarımını sağlamıştır

(Doğan, 2001, s. 88; Aybey, 2016, s. 209). Osmanlı toplumunda görülen geleneksel aile yapısı zamanla Batı kültürünün etkisinde değişen aile yapısına dönüşmüştür.

19. yüzyılda meydana gelen bu değişimler; eşler arasında boşanmaların olması, aile üyeleri arasında yaşanan sorunlar, eşlerin görücü usulü ile evlenmelerinden kaynaklanan sorunlar, çok eşliliğin oluşmaya başlaması, kadınlara boşanma hakkının ilk kez bu dönemde verilmesi ve ülke içinde ailenin önemi konuları bu dönemde kendini göstermektedir (Ortaylı, 1991, ss. 76-81; Cebeci, 1993, ss. 91-93; Duben, 1984, ss. 89-91; Aybey, 2016, s. 209). Temelini oluşturan Osmanlı döneminde, devletin kendine yüklediği misyon ve vizyon sayesinde Türk aile yapısının temeli sağlam bir şekilde şekillenmiştir. Bu dönemde aileye verilen önem, toplum içinde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Aile bağlarının kuvvetli olması ile devletin başarısının da arttığı görülmektedir. Aile kurumu Osmanlı toplumunda son derece önemli olmakla birlikte bütün devlet ve ikili ilişkilerde varlığını hissettirmektedir.

Türkiye’de sanayileşmenin başladığı yıllarda toplumsal yapıda değişimlerin yaşanmaya başladığı görülmektedir. Bu değişimlerin en başında kırsaldan olan göçler etkili olmuştur (Yaşar Ekici, 2014, s. 216). Kırsal göç ile gelen ailelerin aile yapısı kentte yaşayan ailelerin aile yapılarından farklı olması nedeniyle kırsaldan gelen aileler de kendi içinde yapısal bir değişime uğramıştır. Aile yapısı çekirdek aile yapısına dönüşmüş ve bu dönüşüm etkilerini de yaşamıştır. 2006 yılında Aile Araştırma Kurumu tarafından yapılan “aile yapısı araştırması” bu yaklaşımı destekleyen nitelikte bir çalışmadır (Aile Yapısı Araştırması, 2006, s. 11). Araştırma verilerine göre; Türkiye genelinde hanelerin %6’sı tek kişilik hane halkından meydana gelirken, %13’ü geniş aile, %80,7’si ise çekirdek ailelerden meydana gelmektedir.

Gelişen toplum yapısı içinde kadının da erkek gibi çalışma hayatına katılması durumu aile yapıları içinde değişimleri de beraberinde getirmiştir. Çocukların bakımı ile anne ilgilenirken iş hayatına girmesi ile bu sorumluluğu bakıcılara bırakmaktadır (Can ve Aslan, 2017, s. 93). Çalışma hayatında aktif olmaya başlayan kadınların yoğun çalışmaları ve gerektiği zamanlarda çift vardiya ile çalışmaları aile içi sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu da kadının kendi ekonomik özgürlüğünün oluşmaya başlaması ve ataerkil düzen içinde kendi ayakları üzerinde durmasının en büyük göstergesi olarak görülmektedir.

2.1.2. Aile türleri

Sanayileşme, kentleşme ve kırsal alandan kentsel alanlara yönelik yoğun göç hareketleri, aile yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Ailelerin bir araya gelmesiyle oluşan topluluklarda da benzer değişimler gözlemlenmektedir (Aile Yapısı Araştırması, 2011). Genel olarak aile, toplumların temel yapı taşlarından biri olup bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan yanı sıra, aile bireylerine bakım sağlama konusunda da önemli bir kaynaktır (Bahadur ve Dhawan, 2008; İtrat ve ark., 2007). Aile, bir veya birden fazla ebeveyn ve onların çocuklarından oluşan sosyal bir yapıdır (Hasdemir, 2007; Yiğen, 2005). Bireylerin hayatında büyük bir öneme sahip olan aile; beslenme, bakım, sevgi ihtiyaçları, duygusal ve psikolojik gelişim, eğitim alma, kültürel değerlerin edinimi ve sağlıklı zihinsel gelişim gibi temel ihtiyaçların karşılandığı ilk ortamdır (Aile Yapısı Araştırması, 2011). Aile, kan bağı ile evlilik temeline dayanan karı, koca ve çocuklardan oluşan toplum içindeki en küçük sosyal birimdir. Aile kavramı her zaman karmaşık bir yapı sergilemekte olup tanımları zaman içerisinde değişkenlik göstermiştir (Powell ve Greenhaus, 2010). Ayrıca aile çocuğun karakterinin şekillenmesinde önemli rol oynayan bir yapıdır. Aile, sosyal ilişkileri belirli ilkelere dayalı olarak organize eden, toplumsal kültürün nesilden nesle aktarılmasını sağlayan; biyolojik, psikolojik, ekonomik ve yasal gibi çeşitli unsurları içinde barındıran sosyal bir kurumdur. Anne, baba, çocuk ve kardeşlerden oluşan ailede her birey, diğer bireyler üzerinde etkili olurken çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Aile ortamında çocuk, insan ilişkilerini tüm karmaşıklığıyla deneyimleme fırsatı bulur. Çocuklar; anlaşma, uyum, sadakat ve beraberlik gibi olumlu değerleri aile içindeki etkileşimler aracılığıyla öğrenirken, sosyal yakınlıkları da bu şekilde şekillendirirler. Ayrıca çocuklar tavır, tutum ve erdemlerini ebeveynlerinin olumlu ya da olumsuz davranışlarını deneyimleyerek geliştirirler (Yiğen, 2005, s. 6).

Aile, ülkelerin ve toplumların hayatında önemli bir yapı olarak rol oynamaktadır. Aile, tarihsel süreç içerisinde toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklı biçimlerde tanımlanmış, değer görmüş ve birçok değişikliğe uğramıştır. Tüm bu değişikliklere rağmen ailenin bazı temel görevleri ortak bir payda olarak kalmıştır (Strong ve DeVult, 1986, s. 15). Sistem perspektifinden bakıldığında aile, ortak bir geçmişi paylaşan birbirleriyle duygusal bağlar geliştiren ve aile üyelerinin hem kendi hem de diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler geliştiren karmaşık bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Sabatelli ve Bartle, 1995, s. 1030). Bireyin hayatından yetinmesi, rol ve sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmesi, yaşadığı topluma uygun bir şahsiyet geliştirmesi de aile ortamının kazandırdığı önemli

özellikler arasında yer almaktadır (Hasdemir, 2007). Bireyler içerisinde bulundukları toplumun koşullarına uyum sağlamayı, topluma uygun hareket edebilmeyi aile ortamında öğrenir. Aile ortamı, bireyin kişisel, ahlaki ve sosyal gelişiminde büyük bir öneme sahiptir.

2.1.2.1. Geniş aile

Geniş aile, sanayileşmenin olmadığı ve daha çok tarımsal kesimde yaşayan aile tipidir. Endüstrileşmenin olmadığı çevrelerde nüfusun çoğu tarımsal alanda yaşadığından, buralarda geniş aile yapısının daha yaygın olduğu söylenebilir. Aile bağlarının kaynaşması ve kuvvetlenmesi için bu tip ailede çocuklar evlendikten sonra, babanın evine yakın mesafede otururlar (Aile Yapısı Araştırması, 2011).

Bu aile tipinde birçok kuşak birlikte yaşar, kazançlarını paylaşırlar. Ataerkil bir özellik gösteren geniş aile çoğunlukla baba soyuna dayanmaktadır. Kalabalık ailelerin beraber oturdukları için ortak özellikler taşıyan farklı jenerasyonların yatay, dikey, ya da hem yatay hem de dikey bir şekilde genişlemesi ile karakterize olan bu aile tipinde birden fazla evli çift bulunur (Aydoğan, 1992; Topçuoğlu, 2001; Kongar, 1972).

Bu aile tipinde şahsi bilinç aile bilincin gerisinde kalmaktadır. Geniş aile tipi, gelirinin aile reisinde toplandığı ve ekonomik iş bölümünün mevcut olduğu bir yapıya sahiptir; bu bağlamda, aile üyelerin zorunlu ihtiyaçlarını aile içinde karşılamaya çalışır (Erol, 1992; Bayram, 2006). Aile içindeki ilişkileri diğerlerinden belirgin bir şekilde farklılık göstermektedir. Geniş ailenin temel özelliği, yetkinin evli olan erkek çocuğa geçmesidir ve bu durum önemli bir unsur teşkil etmektedir (Araz, 2007; Wyse, 2004). Bu yapıya sahip ailelerde yetki devri değişiklik göstererek kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

2.1.2.2. Çekirdek aile

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş endüstrileşme ile hızlanmıştır. İnsanlar yaşadıkları bölgeleri terk ederek sanayi kuruluşlarının yoğun olduğu yerlere göç etmiştir. Köyden kente yaşanan yoğun göç hareketi, ailelerin küçülüp değişerek özellikle şehirlerde daha yoğun görülen çekirdek aileye dönüşmesine etki etmiştir. Çekirdek aile düzeni, “Bir baba, anne ve çocuklardan veya bekâr, büyük olasılıkla dul, ebeveyn ve çocuklarından oluşan iki nesil bir aile” olarak açıklanır (Elliott ve Gray, 2000, s. 308). Modern toplumlarda daha çok görülen bu aile tipi endüstrileşmenin ilerlemesiyle belirginleşmiştir (Gökçe, 1991, s. 210). Çekirdek ailenin genelde endüstrileşmenin ve şehirleşmenin fazla yaşandığı yerlerde görüldüğü söylenece de

endüstrileşmeden önceki topluluklarda da çekirdek ailenin olduğunu ortaya koyan bazı çalışmalar vardır (Sayın, 1990, s. 30).

İnsanların hayat tarzlarında, üretim biçimlerinde, yaşadıkları yerlerde, kıyafetleri ve en önemlisi fikirlerinde değişime yol açan modernite beraberinde köklü değişiklikler getirmiştir. Aile kentleşmesi ve çağdaşlaşması daha çok insanların şehirlere yerleşmeye başlamasıyla olmuştur. Ailede daha çok etkin oyuncuların rol almaya başladığı çekirdek aile biçiminde anne, baba ve çocuk/çocuklar bulunur. Aile kendi içinde büyürken akrabalık ilişkileri zayıflamıştır (Kaya, 2015).

Bireyin özgürlüklerinin geliştiği bir sosyal çevrede “köklü ilişki”lerden koptuğunu ve aile içinde ataerkil veya anaerkil ilişkilerin çokça rolü kalmayacağı açıktır (Özgüven, 2001; Bilgin, 1997). Çoğalma, küçük yaştaki çocukların toplumsallaştırılması ve eşler arasındaki psikolojik istikrarın sağlanması çekirdek ailenin en önemli üç fonksiyonu diyebiliriz (Sertelin, 2003, s. 37). Çocukların sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması çekirdek ailenin önemli işlevlerinden biridir.

2.1.2.3. Yasal düzenlemelerde aile

Türkiye’deki kanunlar arasında en önemli olanlarından biri medeni kanunlardır. Medeni kanunlar, toplumsal hayatla ilgili birçok konuyu kapsar. İnsanların doğumlarından ölümlerine ve sonrasına kadar olan tüm süreçler medeni kanunlar ile düzenlenmektedir. Anayasamızda ve diğer yasalarımızda aile içindeki kadınlar ve çocuklar için devletin koruma ve destek sağlama sorumluluğu, hukuk devleti olmanın bir gereği olarak kabul edilmektedir (Çakırbay Çimen, 2009, s. 79).

Dünyada insan hakları ile ilgili yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin takip edildiği kaynak İsviçre Medeni Kanunu’nda ve birçok Batı devletleri kendi kanunlarında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmakla birlikte, ülkemizde bu çalışmalar “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile Türk Medeni Kanunu’nda eşlerin eşit haklardan yararlanması bakımından yeniden ele alınmaktadır. 2004 yılında Anayasada yer alan 10. maddenin 2. fıkrasının yeniden düzenlenmesi ile kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ve bu eşitliğin hayata geçmesinde devletin yükümlü olduğu hükmü verilmiştir. Böylece kadın ve erkek eşitliği açısından önemli bir adım atılmıştır. Günlük hayat içinde kadın erkek eşitliğinin sağlanması için devlet tarafından yapılan çalışmalar ile kadın erkek eşitliği topluma yansıtılmaya

alışılmıştır. Bu amaç ile yapılan ilk toplumsal olay, 1995 yılında Şanlıurfa’da yapılan ‘Çok Amaçlı Toplum Merkezi’dir.

1997 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile kadınlar, evliliklerinde kocalarının soyadını kullanırken, aynı zamanda kendi soyadlarını da kullanma hakkına sahip olmuşlardır. Bu değişiklik, kadınların eşitlik hakkının daha da belirgin bir şekilde ortaya konmasına katkıda bulunmuştur. 1999 yılında ise “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi” çerçevesinde, aile hukukunu ilgilendiren 15 ve 16. maddelere dair görüşlerin kaldırılması ve bu alanda önemli değişikliklerin yapılmasına yönelik bir kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulmuştur (<https://kadem.org.tr>, 2020).

Türk Medeni Kanunu’nda 2002 yılında yapılan bazı düzenlemeler ile aşağıda yer alan maddelerde düzenlemeler yapılmıştır:

- “Ailenin reisi kocadır.” hükmü yerine “evlilik birliğini eşler birlikte yönetir.” hükmü düzenlenmiştir.
- Evlilik birliğinin temsil hakkı durumu her iki tarafa da verilmiştir.
- Eşlerin iş ve meslek seçiminde diğer eşten izin alma zorunluluğunun olmadığı hükmü getirilmiştir.

Aile birliğinin korunmasına ilişkin yapılan diğer bir düzenleme, 1998 yılında kabul edilen 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun’dur. Bu yasa, 2003 yılında 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ile birlikte ve aynı yıl içinde Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Ailenin Korunması Hakkında Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir (Salman, 2011, ss. 36-37). Söz konusu yönetmelik uyarınca, devletin bireyler için koruma kararı alabilmesi amacıyla, eşlerden birinin, çocukların veya aynı hane içinde yaşayan aile bireylerinin şiddete maruz kalmış olmaları şartıyla, önlem alınması talebinde bulunmaları gerekmektedir (Uluğ, 2005, s. 440).

Kanun, aile içinde şiddete uğrayan bireyin acilen korunmasını ve gereken tedbirlerin alınmasını içermekte olup, yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçta kanun şiddete maruz kalmış bireyin korunduğu şekli ile ifade edilmektedir. Ülkemizde kanunun uygulanmasına bakıldığında şiddete uğramış kadınların eşlerinden veya eski eşlerinden korunmak için koruma yoluna başvurdukları görülmektedir. Eşler arasında evlilik birliğinin devam ettiği süre içerisinde eşler arasında oluşabilecek sorunların çözülememesi durumunda ayrılık veya boşanma ile

sonuçlanmaktadır. Türk Medeni Kanunu bu süre içerisinde aile bireylerine karşı koruyucu tedbirleri sunmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun 169. maddesinde “boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re'sen alır.” söylemek ile birlikte aile ile ilgili hâkime sınırsız yetki verildiği görülmektedir (<https://www.mevzuat.gov.tr>, 2020).

“Çocuğa yönelik tedbir kararı alınırken çocuğun önceki hayat düzeninin en az bozulması, yaş ve gelişim düzeyi, anneye bağımlılık hali, eşlerin bireysel özellikleri, hayat ve çalışma şartları göz önüne alınır. Bu değerlendirmenin sonucunda hâkim, çocukların hangi eş yanında kalacağına veya eşlerin uygun olmaması halinde Medeni Kanun'un 348. maddesi gereği koruma altına alınmasına karar verebilmektedir.” (Salman, 2011, s. 39). Çocuğun geçici velayetinin kime verileceğinin tespit edilmesiyle çocuğun diğer ebeveyn ile görüşme süresi kısalmakta veya hiç olmamaktadır. Bu durum çocuk ile ebeveyn arasında mesafeye neden olmaktadır.

2.2. Evlilik

Evlilik, kadın ve erkeğe duygusal destek ve sosyal refah alanında destek sağlamaktadır. Bir başka ifade ile evlilik, birbirinden farklı nitelikleri olan iki bireyin beraber bir hayat oluşturmalarını mümkün kılan, aynı sorumlulukları paylaşmalarını gerekli kılan ve çocuk dünyaya getirme, yetiştirme gibi gayelerin yer aldığı ilişki türüdür (Yeşiltepe, 2011, s. 14). Özgüven (2001), evliliği kadın ve erkeğin beraber hayat sürdürme, çocukların bakım ve sorumluluklarını paylaşma gibi gayeler doğrultusunda yapılan bir sözleşme olarak tanımlamaktadır. Evlilik insan hayatının pek çok farklı yönlerini etkilemektedir. Beraberinde uyum problemlerini, sevinci ve mutluluğu, keder ve sıkıntıları getiriyor olsa da insanların gerçekleştirmek istedikleri bir amaçtır (Çelik, 2012, s. 6). Evlilik, bireyin hayatını sürdürürken, psikolojik ve fizyolojik açıdan doyuma ulaşabilmesi, dış tehlikelerden korunabilmesi, topluma karşı rolünü tamamlayabilmesi ve cinsel olgunluğa ulaşabilmesi amacıyla evlenmesidir (Gülsün, Ak ve Bozkurt, 2009, s. 71). Birey bağlanma duygusunu eğer sağlıklı bir biçimde geliştirebilmişse kişinin kurmuş olduğu ilişkiler de sağlıklı olacaktır. Bu sebeple ilişki kurmak isteyen çiftlerin, karşılıklı olarak birbirlerini önemsemeleri, arzulamaları, birbirlerine güven ve istek duymaları şarttır (Rotenberg, Kimberley ve Shewchuk, 2001, s. 13).

Evlilik, yetişkin bireyin hayatında verdiği önemli kararlardan birisi olmakla beraber toplumun yapı taşlarından olan ailenin oluşturulması için de önemli bir adımdır. Toplumda ve akademik alanda üzerinde durulan bir unsur olma özelliğini çok uzun zamandır korumaktadır (Kublay ve Oktan, 2015, s. 26). Evlilik ile birey toplumda var olma gereksinimini karşılamak için bir adım atar çünkü bireyin gereksinimlerinden birisi de içerisinde bulunduğu toplumda var olabilmesidir. Bireyin duygu, düşünce ve davranışları toplumdaki ilişki dinamiklerine göre şekil almaktadır. Evlilik de bireylerin birbirleriyle geliştirmiş oldukları ilişkide beraber hayata devam etme konusunda karar vermeleridir ve yaygın bir durumdur (Bıyıkoglu, 2012). Evlilik için kişinin partnerine olan bağlılığının yüksek olduğu iki insan arasındaki yoğun duygusal bağ ilişkisi denilebilir. Bu ilişkinin zamanla daha da güçlü bir hale gelebilmesi için bireylerin mental ve bedensel ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanıyor olması, evlilik uyumunu ve doyumunu önemli derecede etkileyen bir husustur (Sakarya, 2018, s. 3).

Evlilik, bireylerin hayatını birçok farklı şekilde etkileyen bir kurumdur. Zorlukları, mutlulukları, sevinç ve hüznüleri, yararları ve zararlarıyla birlikte, kişilerin ulaşmayı hedefledikleri bir hayat amacını temsil etmektedir. Evlilik sosyal bir kurumdur. Kişilerin fizyolojik ve psikolojik açıdan sağlığını artırır, hayat doyumlarını destekler (Hayward ve Zhang, 2006 s. 641). Bireyin maddi ve manevi doyum sağlaması, sorumluluklarını etkin bir biçimde yapabilmesi ve yaşamış olduğu çevreye uyum sağlayıp faydalı bir insan olabilmesinde evlilik kurumunun ciddi etkileri vardır (Çelik, 2006, s. 248).

Eş seçimi bireyin hayatı boyunca yapacağı en kritik seçimlerden birisidir. Evliliğin doyum ve uyum seviyesinin yüksek olabilmesi için eş tercihi özenli bir biçimde yapılmalıdır. Duygusal, ruhsal, sosyal ve fiziksel ilişkilerin tamamını içeren evlilikte uyum söz konusu olursa, çift ve çiftin ailesi için mental ve fiziksel açıdan sağlıklı bir ortam oluşur. Eş seçimi esnasında göz önünde bulundurulması gereken hususlar şöyle sıralanabilir: sosyoekonomik özellikler, eğitim düzeyi, fiziksel özellikler, yaş, kişilik özellikleri, ideolojik ve dini görüşler, ırk ve kültürel farklılıklar (Kalkan ve Hamamcı, 2015). Evliliği düşünen kadın ve erkekler arasında hobiler, hayat tarzı ve önem verdikleri diğer faktörler açısından pek çok farklılığın olması doğaldır. Eş seçme durumu aynı zamanda evlenmek isteyen iki kişi arasındaki uyum ve mutluluk arzusunu zorlaştıran birçok olasılığı da beraberinde getirir. Dolayısıyla günümüz şartlarında eş seçimi, gelecekteki uyum ve mutluluğu kesinleştirecek şekilde değil, duygular ve rastlantılar yoluyla yapılmaktadır (Enç, 1979, s. 249).

Evlilik her çağda etkililiğini korumuştur ve devam etmektedir. İki insanın duygularını paylaşması, empati, anlayış gösterme gibi önemli unsurları barındıran, karşılıklı duygusal destekle eşlerin fiziksel, mental ve sosyal iyi oluşlarını destekleyen bir sistemdir (Williams, 2003). İnsanlar evliliğe farklı sebeplerden ötürü karar verirler. Bu sebeplerden birisi de kadın ve erkeğin birlikteliklerinin toplum tarafından onaylanmış olmasını sağlamaktır. Evliliği doğal ve bir zorunluluk olarak görüp evlenen bireyler de vardır. Bunun dışında bireyler çocuk sahibi olmak, cinsel gereksinimleri karşılayabilmek, maddi sıkıntılardan ve yalnızlıktan kurtulmak gibi sebeplerden dolayı da evlenmektedirler. Hangi amaç doğrultusunda gerçekleştirilmiş olursa olsun; bireyin evlilikte mutlu olması, iyi bireyler yetiştirebilmesi için gerekli atmosferin sağlanması başarılı bir evliliğin sağlanması için önem taşımaktadır (Çelik, 2012, s. 4). Evlenmiş ve bir yuva kurmuş kişiler, yakın duygusal ve sosyal destek ve yeterli aylık gelir imkânlarını elde ederek maddi zorlukları ortadan kaldırabilir ve ekonomik güçten de faydalanırlar (Atta Alla, 2009; Waite ve Gallagher, 2000).

İki kişinin ruhsal, biyolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması açısından evlilik büyük önem taşımaktadır. Psikolojik ve sosyal ihtiyaçlar göz önüne alınırken bir yandan da bireylerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerine saygı göstermeleri, korumaları aile kavramına verdikleri önemi sağlamlaştırmakta ve aitlik hissinin oluşmasını sağlamaktadır. Cinsel arzunun tatmin edilmesi de evliliğin önemli biyolojik gereksinimlerinden birisidir (Özgüven, 2000; Türkseven vd., 2020, s. 11). Cinsel doyumun, evliliklerde eşlerin sağlıklı ilişkiler kurabilmesinde göz ardı edilemeyecek bir etkisi bulunmaktadır (Kayır, 1998). Evlilikte eşler arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasında cinsel doyum ve ilişki uyumu önem arz etmektedir. Sağlıklı bir cinsel doyum eşler arasındaki duygusal bağlanmayı, iletişimi ve güveni de güçlendirmektedir. Bireylerin cinsel açıdan uyumlu olmaları evlilik uyumunu da pozitif yönde etkilemektedir (Çolak ve Cin, 2019, s. 747). Araştırmalar, evlilik doyumu ve genel hayat kalitesi üzerinde cinsel doyumun önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Uyumlu bir evlilik sürdürmenin gereklilikleri eşlerin rol değişikliklerine de gitmelerini zorunlu kılmaktadır. Bekârken sahip olunan rolleri bir kenara bırakıp evli, eş rolüne geçişi temsil eden evliliğin ilk yıllarında eşlerin ortak mutluluğu getirecek bir hayat stili oluşturmaları, cinsel hayatlarında doyurucu unsurları keşfetmeleri, birlikte karar alabilme, sorumlulukları üstlenebilme ve çatışma çözme becerileri geliştirebilme yollarını aramaları, oluşturmaları gerekmektedir. Özellikle yeni evlenmiş, evliliğin ilk yıllarını yaşayan eşlerin birbirlerinden ve

evlilikten gerçekçiliği olmayan istekleri olduğunda evliliğin hayal kırıklığı ile sonlanması ve ayrılığın, boşanmanın gerçekleşmesi kaçınılmazdır (Onur, 2008).

Bireylerin evlilikten önceki hayatlarından getirmiş oldukları alışkanlıklar çiftlerin uyumunu etkileyen hususlardandır. Bireyler kendi ailelerinden, hayat tarzlarından kopup başka bir “aile” kurma girişiminde bulunurlar. Önceki hayatlardan getirilenler her birey için farklılık gösterir. Bu farklılıkların izi evliliklerinde de görülür. Farklı beklentiler ve değerler çatışabilir (İpek, Özbucak Tıraşoğlu ve İpek, 2019, s. 71). Bu da uyumsuzluğa ve evlilik doyumunun azalmasına sebep olabilir. Uyumlu bir evliliği sağlamanın temel şartlarından birisi de iletişimin sağlıklı olmasıdır. Eşlerin birbirlerine rahatça kendini ifade edebilmesi, düşüncelerini paylaşabilmeleri için gereksinim duyulan iletişim evlilik yaşantısının kalitesini etkiler. Eşlerin, aralarında iletişim problemlerini çözüme kavuşturmadan uyumlu bir evlilik devam ettirmeleri güçtür (Ersanlı ve Kalkan, 2003, s. 32). Profesyoneller tarafından toplumların evlilik uyumları düzeylerinin ve evlilik uyumunu etkileyen etkenlerin belirlenmesi, ciddi problemleri olan bireylerin belirlenmesi ve uygun müdahale yöntemleriyle evlilik uyumunu artırıcı çalışmaların yapılması sayesinde mutlu evliliklerin çoğaltılabileceği düşünülmektedir (Şahin Altun vd., 2020, s. 83).

Aile kurumu insan neslinin devamını sağladığı için toplumun temelini oluşturur. Aynı zamanda yoğun, duygusal bir bağıdır. Söz konusu bağın sağlamlaşabilmesi için çiftlerin hem biyolojik hem de psikolojik gereksinimlerinin gideriliyor olması gerekmektedir. Bu durum evlilik uyumunu etkilemektedir (Sakarya, 2018, s. 2). Evlilikte uyumu yakalayabilmek ve sürdürebilmek geçmişten beri bir problem olarak değerlendirilmekte ve günümüzde ele alınan kavramlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Evlilik, yalnızca iki insanın birlikte yaşaması, bir araya gelmesi değildir. Bu iki bireyin birbiriyle uyumlu bir şekilde yaşaması, değişen hayat şartlarına uyum sağlayabilmeleri denilebilir (Gümüşdaş ve Ejder Apay ve 2016, s. 2).

İnsanlar evliliğin mutluluk getireceğine inanırlar ve bu nedenle evlenirler. Aile olabilmek için çocuk dünyaya getirirler ve çocukları için en iyi olan her şeyi isterler. Evlenip çocuk sahibi olma istekleri olumlu bir durumdur. Fakat evlilikte çıkan anlaşmazlıklardan dünyaya getirilen çocuk da son derece etkilenmektedir (Cummings ve Davies, 2010, s. 59). Günümüzde evlilikler giderek boşanmayla sonuçlanan başarısız evlilikler olmaktadır. Geçmişle kıyasladığımızda bireylerin daha çok kendi tercihleriyle, özgür iradeleriyle seçim yaptıkları dikkat çekmektedir. Birbirlerini daha önceden tanımadan aile veya başkaları vasıtasıyla kurulan evlilikler, geleneksel evlilik biçimidir. Bu şekilde evlenmiş olan çiftler birbirlerini daha önce uzun süre

görmeden, tanımadan evlenirler ve birbirlerine alışma, birbirlerini tanıma evlilik sürecinde gerçekleşmektedir. Özgür iradeyle yapılan tercihlerin sonucu gelişen evliliklerin sayısının artmasıyla birlikte boşanmaların da sayısında artış meydana gelmeye başlamıştır (Özbucak Tıraşoğlu ve İpek, 2019, s. 71). İnsanlar kendi çevrelerinin kültürel özellikleri, yaşantıları, alışkanlıkları, seçimleri ve davranışları bakımından birbirlerinden pek çok noktada ayrılırlar. Evlilikle birlikte birey, eşiyle birçok noktada paylaşım yaptığı bir mekân oluşturur. İlişkinin ne kadar uyumlu olduğu, nasıl ilişkiler oluşturup nasıl sürdürdüğü kişinin duygusal, davranışsal ve bedensel tepkilerinde önemli rol oynar. Bireyin ruhsal gerginliği arttıkça evlilik doyumunun azaldığı ve boşanmaların arttığı çeşitli araştırmalarla desteklenmiştir (Fidanoğlu, 2007, s. 16).

Evlilikle birlikte oluşan aile, toplumun temel taşı olarak nitelendirilir. Gelenek-görenek, yasalar ve sosyal değerlerin uygun gördüğü şekilde iki insanın hayatlarını birleştirmek için yapmış oldukları sosyal bir sistemdir (Ersanlı, 2014, s. 47). Evlilik, insana has ilk toplumsallaşma hareketidir. İlkel toplumlarda, yalnızca fiziksel hayatı devam ettirmenin bir gereği olduğu düşünülmektedir. Orta Çağ'a geldiğimizde fiziksel boyuta ek olarak “aşk” kavramı da gündeme gelmeye başladı. Böylece uygar toplumlarda evliliğin temel motivasyonları şunlar oldu: ekonomik olarak güvence, duygusal-sosyal gereksinimlerin karşılanması, aşk ve fiziksel ihtiyaçları giderme. İnsanları evliliğe sevk eden sebepler arasında duygusal ve sosyal ihtiyaçları gidermek de yer aldı (Woody ve Woody, 1973). Günümüzde de bu etkenler güncelliğini korumaya devam etmektedir. Aile, tüm insan toplumlarında var olan bir sosyal kurumdur, temel ve evrenseldir. Ailenin yapısı tarihsel süreç içerisinde değişim göstermiştir ve toplumdan topluma farklılaşmaktadır. Ailenin birey ve toplum hayatında bu denli önemli olmasının sebebi bu sosyal kurumun temel işlevlerinden ileri gelmektedir. Sosyal kurum olan aile, insanın tüm hayatındaki süreç boyunca, belirleyici işlevlere sahiptir. Kadın-erkek ilişkilerinin düzenlenmesinden, çocuk dünyaya getirme ve onu hayata hazırlama gibi bir bireyin hayatını devam ettirebilmesi için gereksinim duyduğu her şeyin yerine getirilmesinde ailenin önemli bir işlevi söz konusudur (Eroğlu, 2018). Bireylerin sosyalleşerek topluma uyum sağlamaya çalışmaları ailenin önemli işlevlerinden bir diğeridir.

2.2.1. Evlilik doyumu

Her birey; genel olarak bir aile kurumu içine doğar, büyür ve hayatının belli bir dönemini bu kurum içinde tamamlar. Başka bir tanım ile aile, tüm ihtiyaçlarını karşılayan ve duygusal bağlarla birbirine bağlı bireylerden oluşan karmaşık bir yapıdır (Sabatelli ve Bartle, 1995). Evlilik ise; iki kişinin bir araya gelerek aile oluşturduğu ve bu süreçte hayatlarını ve ihtiyaçlarını

karşıladığı, yasal olarak tanınan bir kurumdur (Çelik, 2006; Larson ve Holman, 1994). Birçok toplumda evlilik, resmî olarak kabul edilmekte ve çeşitli haklar ile sorumlulukları beraberinde getirmektedir.

Evlilik doyumu, çiftlerin birbirleriyle etkili iletişim kurmaları, uyumlu ilişkiler sürdürmeleri ve evlilik hayatlarından memnun olmalarıyla ilgilidir. Sağlıklı, güçlü ve kaliteli ilişkiler; yüksek evlilik doyumunu beraberinde getirir (Lewis ve Spanier, 1979). Bu nedenle evlilik ilişkisi, evlilik doyumu ve uyumu gibi birçok önemli faktörü içeren kapsamlı bir kavramdır (Erbek vd., 2005). Evlilik ilişkisi ve doyumu, aynı zamanda bireylerin kişisel iyi oluşları (Bradbury ve Karney, 2000; Gülyüksel Akdağ ve Cihangir Çankaya, 2015; Williams, 2003) ve hayat doyumlarıyla (Yıldız ve Baytemir, 2016; Yüksel Şahin ve Sarıdemir, 2017) ilişkilidir.

Evlilikte hayat doyumu, bireylerin evliliklerine ilişkin öznel değerlendirmelerini içerir (Li ve Fung, 2011; Tezer, 1996). Evlilik doyumu için farklı tanımlar bulunmaktadır. Wong ve Goodwin (2009), evlilik doyumunu eşlerin birbirleriyle yakın ve samimi bir iletişim içinde olmaları, birbirlerine destek vermeleri ve uyumlu ilişkiler sürdürmeleri olarak tanımlamaktadır. Symonds ve Horvath (2004) ise evlilik doyumunu, bireyin evliliğinden duyduğu memnuniyetin düzeyini belirleyen bir tutum olarak ifade etmektedir. Evlilik doyumu, bireyin evlilik sürecinde ihtiyaçlarının karşılandığına dair algısı olarak açıklanmaktadır.

Evlilik doyumu, çiftlerin birbirleriyle olan iletişimlerinde yaşadıkları sorunların gerçekliği ve derinliği ile yakından ilgilidir. İlişkide duyulan genel doyum; duygusal yakınlık, sorunları çözmeye yönelik iletişim, cinsel doyum, fiziksel saldırganlık düzeyi, birlikte geçirilen zaman, finansal sorunların çözümündeki anlaşmazlıklar ve çocuklarla kurulan ilişkiler gibi faktörlere dayanmaktadır. Ayrıca geleneksel ve geleneksel olmayan rollerin benimsenmesi evlilik doyumunu etkileyen bir diğer faktördür. Eşitlikçi ve geleneksel olmayan rolleri benimseyen çiftlerin evlilik doyumları daha yüksek olmaktadır (Gasbarrini ve Snyder, 2017).

Bireysel iyi oluş ve evlilik doyumu, eşlerden alınan yardım ve desteğin olumlu algılanmasıyla artmaktadır (Çağ ve Yıldırım, 2013; Perrone ve Worthington, 2001). Yüksek problem çözme becerileri (Canel, 2007; Çalışkan, 2017), empati, etkili öz dil kullanımı ve kendini açma gibi iletişim becerileri de evlilik doyumuyla olumlu yönde ilişkilidir (Buluş ve Bağcı, 2016).

Bradbury ve Karney (2000), evlilik ilişkilerini mikro ve makro bağlamda incelemiştir. Mikro bağlam, evlilik ilişkisini etkileyen önemli şartları ve çevresel etmenleri içerir. Bu bağlamda çocuklar, hayat stresörleri, geçiş dönemleri ve eşlerin geçmişleri ile bireysel özellikleri analiz

edilmektedir. Makro bağlam ise, evlilik ilişkisini dolaylı olarak etkileyebilecek sosyal şartları ve kurumları kapsamaktadır.

Sosyo-demografik ve ilişkisel faktörlerin evlilik doyumunu etkilediği bilinmektedir (Çağ ve Yıldırım, 2013; Dobrowolska vd., 2020). Yapılan araştırmalar, evlilik doyumunun yaşla birlikte azalma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur (Dobrowolska vd., 2020; Lee ve Shehan, 1989). 33 ülkeden elde edilen verilere dayanan çalışmalar, evlilik doyumunun yaş ilerledikçe azaldığını göstermektedir (Dobrowolska vd., 2020). İş yerindeki yöneticiler üzerinde yapılan bir araştırmada, genç yöneticilerin evlilik çatışmalarına karşı daha dirençli olduğu ve 30'lu yaşlardaki bireylerin ise orta yaş krizine daha duyarlı oldukları belirlenmiştir (Bartolome ve Evans, 1979). Ancak bazı araştırmalar, evlilik doyumunun yaşla birlikte değişmediğini öne sürmektedir (Bildirici, 2016; Kaya ve Buğa, 2021; Yıldız, 2018).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1988 yılında ülke çapında yapılan büyük ölçekli bir çalışmada, 13 bin 017 kişilik bir örneklem üzerinde cinsiyete göre evlilik doyumundaki farklılıklar incelenmiştir. Sonuçlar, kadınların evliliklerinden erkeklere kıyasla daha az memnun olduklarını ortaya koymuştur (Schumm vd., 1998). Benzer şekilde çalışan bireyler arasında yapılan bir çalışmada, erkeklerin evliliklerinden ve aile hayatlarından kadınlara göre daha memnun oldukları tespit edilmiştir (Hill, 2005). Bir başka çalışmada ise, özellikle bebeklik çağında çocukları olan kadınların evliliklerinden daha az memnun oldukları belirlenmiştir (Twenge vd., 2003). Ancak bazı araştırmalar, cinsiyetin evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını göstermiştir (Çağ ve Yıldırım, 2013; Kaya ve Buğa, 2021; Yüksel Şahin ve Sarıdemir, 2017).

Çocuk sayısının da evlilik doyumunun belirleyicilerinden biri olduğu bilinmektedir. Ebeveynli ve ebeveynsiz çiftler üzerine yapılan bir meta-analiz çalışmasında, çocuk sayısının artmasıyla evlilik doyumunun genel olarak azaldığı gözlemlenmiştir (Twenge vd., 2003). Çocukların yaşıyla evlilik mutluluğu arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, her yaşta evlilik mutluluğunun düşük olduğu belirlenmiştir (Van Laningham vd., 2001). Ancak bazı çalışmalar, çocuk sayısı ile evlilik doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır (Çağ ve Yıldırım, 2013; Dobrowolska vd., 2020).

Ekonomik şartların evlilik memnuniyeti ve devamlılığı için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Lichter ve Carmalt, 2009). Dünya genelinden katılımcılarla yapılan bir çalışmada, ekonomik şartlar iyileştikçe evlilik doyumunun arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Dobrowolska vd., 2020).

Ancak çift gelirli eşler üzerinde yapılan başka bir çalışmada, evlilik doyumunun ortak gelir düzeyine göre farklılık göstermediği kaydedilmiştir (Perrone ve Worthington, 2001). Kùltürler arası nitel bir çalışmada, İngiltere, Hong Kong ve Pekin'deki katılımcılardan elde edilen veriler, finansal istikrar ve yeterli finansal durumun her üç kùltürde de evlilik doyumu üzerinde önemli bir etken olduğunu göstermiştir (Wong ve Goodwin, 2009).

Eğitim düzeyi arttıkça evlilik doyumunun da arttığına dair bulgular mevcuttur (Gürel ve Çopur, 2020; Dobrowolska vd., 2020). Ancak 811 evli kişi üzerinde yapılan bir araştırma, eğitim düzeyi arttıkça evlilik doyumunun azaldığını göstermiştir (Çağ ve Yıldırım, 2013, s. 16).

Çift kazançlı aileler üzerine yapılan bir çalışmada; sevgi, cinsel doyum ve iletişimin evlilik doyumunu olumlu yönde etkilediği ve çift kazançlı evliliklerden memnuniyetin evlilik doyumunun belirleyicileri arasında yer aldığı tespit edilmiştir (Perrone ve Worthington, 2001). Ancak her iki eşin çalışmaya ilişkin olumsuz görüşlerinin iş yerinde ve evde iyi olma hallerini azalttığı da bulunmuştur (Alparslan vd., 2018).

Vardiyalı çalışanların, gündüz çalışanlara göre daha fazla evlilik gerilimi yaşadığı belirlenmiştir. Vardiyalı çalışma, sorumlulukların paylaşımını ve günlük faaliyetlerin yönetimini zorlaştırarak çiftlerin tatmin edici ilişkiler kurmasını engellemektedir (Holland, 2006). Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışanlar üzerinde yapılan bir çalışmada ev işlerinin paylaşımı ve eşlerden alınan yardım ile duyulan memnuniyet arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur. Eşitlikçi bir iş bölümü yapan tam zamanlı çalışan kadınların, eşlerinden aldıkları yardım ve destekten daha fazla memnuniyet duyduğu tespit edilmiştir (Pina ve Bengtson, 1993). Eşlerden alınan duygusal destek ve takdirin, evlilik doyumu ve bireylerin kişisel refahı üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır (Çiftçi Arıdağ vd., 2019).

İş ile ilgili stres olarak bilinen iş-aile çatışması (Hill, 2005; Yücel, 2017), rol çatışması, iş yükü (Lavner ve Clark, 2017) ve ekonomik baskıların (Elder vd., 1995) özellikle orta yaşlı ve yaşlı çiftler arasında daha yüksek evlilik doyumu düzeyleri ile ilişkili olduğu bildirilmektedir (Elder vd., 1995).

Ko, Berg, Butner, Uchino ve Smith (2007) tarafından 287 kişi üzerinde yapılan bir çalışmada, orta yaşlı ve yaşlı çiftlerin başarılı yaşlanma profilleri incelenmiş ve evlilik doyumuna ilişkin bulgular elde edilmiştir. Çalışmada düşük evlilik doyumunun kötü sağlık durumu veya olumsuz deneyimlerle ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Wolosky-Vruble, Oriel, Lifsm ve Hochner-Zelniker (2010) tarafından 127 yaşlı katılımcıyla gerçekleştirilen bir araştırmada cinsel aktivite, cinsel doyum, hayat doyumu ve kadınların başarılı yaşlanmaları incelenmiştir. Bu örneklemin yüksek cinsel doyum ve hayat doyumuna sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cinsel doyum ve hayat doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Çağ ve Yıldırım (2013), 811 evli birey üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, cinsel doyum, evlilik desteği ve eğitim düzeyinin evlilik doyumu üzerindeki etkilerini inceleyerek bu değişkenlerin evlilik doyumunun yordayıcıları olduğunu belirtmişlerdir. Çocuk sayısı, evlilik süresi, eşler arasındaki yaş farkı, cinsiyet ve gelir düzeyi gibi değişkenlerin ise evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Kabasakal ve Soylu (2016) tarafından 524 evli birey üzerinde yapılan benzer bir çalışmada, cinsiyet ile evlilik doyumu arasında anlamlı bir fark bulunmazken evlilik desteği ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Bibi, Ahmad ve Bukhari (2017), 263 evli birey üzerinde öz-şefkat ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, öz-şefkat ve evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Öz-şefkat, kendini kınama ve aşırı özdeşleşme gibi unsurlar evlilik uyumunu anlamlı bir şekilde yordayan etkenlerdir. Ayrıca evlilik süresi ile öz-şefkat arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ancak cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Erdinç (2018) tarafından 232 evli birey üzerinde yapılan araştırmada, evlilik doyumu, hayat doyumu ve cinsel doyum arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kasapoğlu ve Yabanigül (2018), evlilik ilişkisi ve hayat doyumunu maneviyat aracılığıyla incelemiştir. 586 evli birey üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada evlilik doyumunun hayat doyumunu yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Evlilik ilişkilerindeki mutluluk düzeyi, bireylerin hayat kalitesini ve mutluluğunu da etkilemektedir.

Hüsrevoğlu (2019) tez çalışmasında 100 kişi üzerinde psikolojik iyi oluş ve evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda her iki kavramın birbirini etkilediği ve evlilik doyumunun cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Köseoğlu (2021) tarafından gerçekleştirilen benzer bir çalışmada, psikolojik iyi oluş ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş ve psikolojik iyi oluşun evlilik doyumunu yordayan önemli faktörlerden biri olduğu belirtilmiştir.

Salebci (2020), 251 katılımcı ile gerçekleştirdiği çalışmada katılımcıların yaşlarının artmasıyla evlilik doyumu ölçeğinden aldıkları puanların da arttığını tespit etmiştir. Ayrıca, evlilik doyumu yüksek olan bireylerin, öz-şefkatin “paylaşım” ve “farkındalık” gibi alt boyutlarına ilişkin farkındalıklarının da yüksek olduğu belirlenmiştir.

Emrahoğlu (2021) tarafından 193 evli birey üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, problem çözme ve farkındalık düzeylerinin evlilik doyumunu yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Evlilik doyumu ile demografik özellikler arasındaki ilişkiler incelendiğinde eğitim düzeyi ve gelir düzeyinin evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu ancak çocuk durumu ve evlilik süresinin evlilik doyumu üzerinde negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Koyunsever (2022) tarafından 532 evli birey ile gerçekleştirilen çalışmada, evlilik doyumunun yordayıcıları incelenmiştir. Sonuçlar, öz anlayış ve bilinçli farkındalık kavramları ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca demografik değişkenlerin analizinde cinsiyet, yaş ve evlilik türüne göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

2.3. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Boşanma ve Kadın

2.3.1. Toplumsal cinsiyet

Cinsiyet, insan bedeninin kadın ya da erkek olarak belirtilmesini sağlayan bedensel farklılıkları dile getirmek için kullanılmasına karşın toplumsal cinsiyet (gender) terimi, kadınlık ve erkeklik kavramlarına karşılık gelen, topluma ait olan kültür tarafından yüklenen manalardır. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin doğrudan bir sonucu değildir (Giddens, 2008, s. 505). Toplumsal cinsiyet kavramı iki cins arasındaki eşit olmayan ilişkinin toplumsal bağlamlarına, anlamlarına dikkat çekmeyi hedefler. Toplumsal cinsiyet, cinsiyetin sadece biyolojik bir özellik olarak algılanmasını reddetmektedir (Sancar, 2011, s. 176). Biyolojik cinsiyet ile kültürel özelliklerle şekillenen sosyal kimliği ayırmak (Entwistle, 2012, s. 235) için kullanılan toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten bağımsız olmamakla birlikte oluşum sürecini sosyalleşme içinde tamamlar.

Toplumsal cinsiyetin kökleri cinsiyete dayanmaktadır. Ancak kültürler tarafından erkek ya da kadın olmanın ne anlama geldiğiyle ilgili kimlik ve ilişki sistemlerine dönüştürülen farklılıkların toplumsal inşasıdır (Vatandaş, 2007, s. 30). Toplumsal cinsiyet her iki cinsten bireylerin biyolojik farklılıklarıyla değil, toplum ve topluma ait kültür içerisinde cinsiyetlerin nasıl algılandıkları ve kabul gördükleriyle ilgilidir. Biyolojik cinsiyet insanın doğuştan gelen

olağan kadın ve erkek olma olgusu iken toplumsal cinsiyet toplum normlarıyla oluşan dişilik ve erillik durumudur. Dişilik ve erillğe vurgu yapan toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak 1970'lerin başlarında sosyolojik bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Bu terimi sosyoloji alanına kazandıran Ann Oakley, kadınlık ve erkekliğı kadın ve erkek olmanın ötesinde toplumsal bir eşitsizlik olarak ifade etmektedir (Marshall, 1999, s. 98). Oakley'e (1987, s. 158) göre toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir; erkek ve kadının eril ve dişil olarak toplumsal açıdan sınıflandırılmasıdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin aynı anlama geldiğı sanılan algıya göre birey kendiliğinden/otomatik olarak içinde bulunduğu cinsiyetin özelliklerine bürünür. Oysa kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar ve ayrılıklar sadece biyolojik cinsiyet ile açıklanamaz. Toplumsal cinsiyet, kavram olarak ilk ortaya çıktığından günümüze kadar kadınlık ve erkekliğin biyolojik cinsiyetin ötesinde sosyolojik ve psikolojik süreçleri olduğunu ispatlama ve sonuçlarını değıştirme çabasındadır.

Scott (2007, s. 11) toplumsal cinsiyeti, cinsiyetin eril ve dişil farklılıklarına vurgu yaparak sadece toplumsal boyutunun altını çizmenin ve karakterize etmenin bir yolu olarak tanımlamaktadır. Butler, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet arasındaki farkın 'biyoloji kaderdir' ifadesine karşı bir itiraz biçimi olarak ortaya atıldığını belirtir. Cinsiyetin biyolojik anlamda geri döndürülemez olduğu düşüncesine karşı toplumsal cinsiyetin kültüre dayanarak geliştiğı dolayısıyla sabit olmadığını ileri sürmek için kullanılmaktadır (Butler, 2018, ss. 53-54). Toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetin aksine büyük ölçüde değıştirilebilir normlardan oluşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet; toplumdaki kadın ve erkek bireylerin farklarına işaret eden, iki cins arasındaki eşit ve eşitsiz durumları ortaya atan, kadınlık ve erkeklik denen durumların belirteci olan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kadınlık/erkeklik rollerini ve kimliklerini oluşturarak; bireylerin nasıl davranacağını ve nasıl hissedeceğini toplum üzerinden belirlemektedir (Şaşman Kaylı ve Şahin, 2016, s. 137). Bireyler davranış ve tutumları içinde yaşadığı toplumdan ve kültürden bağımsız değildir. Toplumsal cinsiyet de bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kültüründen etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı zaman içerisinde ve kültürler arasında değışebilmektedir (Günindi Ersöz, 2016, s. 21). Bu cinsiyetçiliğin farklı toplumlarda ya da zamanın farklılığında değışim göstermesi temelde eril baskınlığını değıştirmez.

İçinde bulunan topluma göre şekillenen kadınlık ve erkeklik algısı doğrultusunda toplumların kadın ve erkek görevleri, toplum içindeki konumları değışiklik gösterebilmektedir. Bu

değişkenlik toplumlar ve kültürler içerisinde kadının ve erkeğin statüsünü, iş bölümlerini ve sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemektedir (Akkaş, 2019, s. 100). Toplumsal cinsiyet, bireylerin toplumsallaşma süreci içinde aktarılmaktadır. Bireyler toplum içinde var olmak için toplumsal rolleri yüklenmektedirler. Toplumsal cinsiyet rollerinin yüklenilmesi; rolün öğrenilmesi, içselleştirilmesi ve toplumsallaşma mekanizmalarının sırayla gerçekleşmesiyle olur. Bu mekanizmanın sürekliliğini ve yeniden üretilmesini sağlayan da aile, sosyal çevre, okul, öğretmenler ve medya olmaktadır (Connell, 1998, ss. 78-79). Toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesini sağlayan bu kurumlar toplumsal cinsiyet eşitliği lehine düzenlenebilirse okullar ve öğretmenler, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmada etkili olabilecektir.

Toplumsal cinsiyet kadın/erkek cinsiyetinden olmayla ilgili toplumun ve topluma ait kültürün bireylere yüklediği anlamlar ve cinsiyetlerine ait beklentileridir. Bu kavram iki cins olarak kadın ve erkek bireylerin toplum tarafından nasıl algılandığı ve kabul gördüğünü ifade eder (Bhasin, 2015, s. 9). Kavram, kültürel bir olguya karşılık gelir ve genellikle bireylerin biyolojik oluşumuyla birlikte psikolojik özelliklerini de kapsar. Toplumsal cinsiyet, bireyleri kadın ve erkek değil kadınsı ya da erkeksi olarak betimlemektedir. Bazı felsefeciler cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını birbirlerinden ayırmanın kısmen mümkün olabileceğini ileri sürerler. Onlar için toplumun kadından ve erkekten bekledikleri roller, cinslerin fiziksel oluşumlarına ilişkin durumlardan tamamen ayrı değildir. Bu anlayışa göre, toplumsal cinsiyet bir anlamda biyolojik cinsiyeti kapsamaktadır. Genellikle kadınlar ve erkekler arasındaki bazı farklılıkların biyolojik mi, kültürel mi olduğunun tam olarak bilinmesi mümkün değildir. Aslında çoğu farklılık ikisinin birlikte etkisinin bir sonucudur (Dökmen, 2010, ss. 18-22). Biyolojik olarak doğuştan gelen farklılıklar her kültürde farklı yorumlanıp şekillenerek bireylerin kadın ve erkek olarak hangi özelliklere, hangi haklara sahip olması gerektiğinden hangi davranışları sergilemesi gerektiğine kadar toplumsal beklentiler çerçevesinde gelişir (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 91). Toplumların beklentilerine göre şekillenen biyolojik farklılıklar toplumsal cinsiyet kavramının temelini oluşturmaktadır.

Genel tanımıyla toplumsal cinsiyet, iki cinsin doğuştan getirdiği biyolojik farklılıkların kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilmesidir. Cinsiyetlerin sahip oldukları haklar, kaynaklar ve sorumluluklarına göre bazı davranışların kadınlara bazı davranışların erkeklere uygun olduğuna dair beklentiler geliştirilmektedir (Karkıner, 2012, s. 83). Biyolojik olarak kadın ve erkek olmak doğaldır ve beden bu olgularla dünyaya gelir. Dişil ve eril farklılığı doğumdan sonraki cinsiyet serüveninin belirleyicisidir. Kadınlık ve erkeklik rolleri; toplumda kabul görme, uyum süreciyle

beraber kültürel bir yapılanmanın ürünüdür. Kadınlara ve erkeklere yüklenen roller toplum tarafından belirlenir ancak biyolojik olan cinsiyet bu belirlemenin ön koşulu ve temelidir (Acar Savran, 2009, s. 294). Toplumun kadın ve erkek bireylere yüklediği rollerin temelinde cinsiyet faktörü etkilidir.

2.3.2. Kadın hayatında toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu

Kadın ve erkek insanlığın bütünlüğünü sağlayan cinsler olmakla birlikte birbirlerinden üstün olmayan fakat belli başlı birtakım farklılıkları olan canlılardır. Bu farklılıklardan en önemlisi kadın ve erkeğin üreme sistemidir. Gerçek zamanlı dünya istatistiklerine bakıldığında dünyada 2020 Mayıs ayı itibariyle 8 milyara yakın insan yaşamaktadır (Worldometers, 2020). Dünya nüfusunun yarısı kadınlardan, diğer yarısı ise kadınların dünyaya getirdiği erkeklerden oluştuğu bilgisi ise son verilerle birlikte artık ortadan kalkmış bulunmaktadır. BM raporundaki açıklamaya göre dünyadaki erkek sayısı, 1960 yılından günümüze kadar olan süreç içerisinde artış göstermiştir (Tuseb.gov.tr, 2019). Dünya nüfusunun kadın bakımından düşüşe geçmesi genel olarak nüfus yapısının bozulmasına neden olmaktadır. Paris’te bulunan Descartes Üniversitesi’nin nüfus ve kalkınma alanındaki bilimsel sorumlusu Guilmoto’nun 1980’li yıllardan günümüze kadar olan araştırmasına göre dünya genelinde kadın nüfusundaki azalma, kadınların doğum sonrası ölümle baş başa bırakılması ya da doğmalarına izin verilmemesi doğurganlık oranlarında ciddi bir düşüşe sebep olmuştur (Kayır, 1998). Geçmişte dünya üzerinde bu kadar önemli oranda yer alan ve artık günümüz itibariyle düşüşe geçen kadın nüfusu, kadının toplumda nasıl bir yere ve öneme sahip olduğunun ortaya çıkarılması bakımından oldukça hassas ve titiz çalışılması gereken ciddi bir çalışma konusudur. Çünkü yaradılıştan günümüze kadar kadının toplumsal konumu sürekli karmaşık ve maalesef bir türlü çözümlenemeyen bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir.

Kadın olgusunun tarihsel süreci ile ilgili çalışmalarda yer alan metinlerin birçoğunda eski toplumlarda (İslamiyet öncesi toplumlarda) kadının, insanlık değerinden oldukça uzak bir muamele gördüğü ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Ağçoban, 2016, s. 16). Örneğin: Çin’de bir kadın evlenene kadar babaya, evliyken eşine ve eşi öldükten sonra da oğluna itaat etmek zorundaydı. Ayrıca erkek çocukları rahat ve konforlu yataklarda yatırılırken, kız çocukları ise yerde yatırılarak büyütülmekteydi. Bunun sebebi ise kız çocuğunun kalıcı olarak değil, misafir olarak görülmesi olarak açıklanabilir. İngiltere’de kız çocukları diri diri toprağa gömülürken, Hindistan’da ise kadın, ruhu olmayan bir canlı olarak kabul görmekteydi. Rusya’da insanlık dışı bir muamele ile karşı karşıya bırakılan kadına, Arabistan’da ise yilandan ve zehirden daha

kötü gözle bakıldığı bilgisine rastlanılmaktadır. İslamiyet öncesi toplumlarda kadına verilen değer bu kadar kötü olmasına karşılık, Eski Türklerde ise kadın ve erkek eşit sayılırdı. Kadın ve erkek, devleti ortak olarak yönetir ve savaşlara da birlikte katılırlardı. Aynı zamanda kadın, aile ile toplum arasındaki en iyi köprü olarak da görülmekteydi (Halilova, 1997, s. 543). İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra kadınlara yeni haklar tanınmıştır. Osmanlı döneminde kadın haklarına eklemeler yapılmış olup Cumhuriyet'in ilanı ile kadınlara siyasi, sosyal ve hukuki anlamda yeni haklar eklenmiştir. Günümüz kadınları bu haklardan istifade etmekte ve toplumun ana unsurlarından biri olan kadının toplumdaki yeri ve önemi birçok çalışmanın da konusunu oluşturmaktadır. Çünkü günümüzde hâlen kadının, birden fazla toplumsal sorunla karşı karşıya kalması bilinen, değişmeyen ve çözümlenemeyen bir gerçek olarak varlığını korumaktadır.

Toplumsal tüm gereksinimleri karşılamak için birbirleri ile etkileşimde olan, aynı kültürün bir parçası olan ve belli bir coğrafyada, bir arada yaşayan insanların oluşturduğu birliktelik toplum olarak adlandırılmaktadır (Pekel, 2019, s. 31). Kadınların toplum içerisinde yani toplumsal hayatta var olmalarıyla birlikte oluşan toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik her türlü problemin incelenmesi ve incelemeler sonucu çözüm yolları geliştirilmesi oldukça önemli bir husustur. Söz konusu problemlere değinmeden önce nedenlerine değinmek çalışmanın seyri bakımından daha sağlıklı olacaktır. Milyonlarca kadının hayatını kaybetmesine, şiddete ve ayrımcılığın bin bir çeşit haline maruz kalmasına neden olan temel problem toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Toplumsal cinsiyet, herhangi bir zaman dilimi ya da herhangi bir toplumsal konumda kadına ve erkeğe ait sırf biyolojik cinsiyetinden dolayı atfedilen kültürel, ekonomik ve toplumsal davranış şekilleri beraberinde rol, beklenti ve sorumlulukların tamamını kapsayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Köşgeroğlu, 2010, s. 11). Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel olarak belirlenen cinsiyet rolleridir (Saygılıgil, 2020, s. 494). Eşitsizlikten kasıt ise kadın ve erkek için belirlenen bu cinsiyet rolleri üzerindeki ayrımcılıktır. Toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak feminist araştırmacılar tarafından cinsiyet farklılığının kültürel inşası olarak kullanılmakla birlikte biyolojik farklılık olarak kabul edilen cinsiyet kavramından tamamen farklı bir kavramdır (Rose, 2018, s. 17). Toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez 1968 tarihinde Amerikalı psikiyatrist Robert Stoler tarafından kadınlık ve erkeklik olgularını ayırtmak amacıyla kullanılmıştır (Sekmen, 2017, s. 829). Stoler'e göre çocukluk evresindeki kadınlık ve erkeklik tanımlamaları toplumsal cinsiyeti meydana getirmiştir (Connell, 1998, s. 829).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, diğer tüm problemlere bir alt zemin oluşturmaktadır. Başka bir bakış açısıyla bu konudaki her türlü problemin zemininde mutlaka toplumsal cinsiyet eşitsizliği olgusu yatmaktadır. Kadın ile erkeğin farklılıkları, farklılık olarak değil de eşitsizlik olarak algılanmasından kaynaklanan bir olgu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kişiler arasındaki hiçbir fark, kişilerin biyolojik olarak kadın ve erkek olmaları kadar baskın olmamıştır. Fakat cinsiyet yalnızca biyolojik birtakım özellikleri açıklamaz. Cinsiyet, kişiler bakımından hayatın ilk zamanlarından itibaren toplumsal bir kategori şeklinde de anlam kazanmaya başlamıştır (Vatandaş, 2007, s. 29). Genel olarak ele alındığında cinsiyet, biyolojik olarak erkek ve kadın arasındaki farklılıklardan oluşmaktayken; toplumsal cinsiyet ise kültürel ve sosyal değerler bağlamında cinsiyete dair kimliklerden oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı kültüre bağlı olarak ele alındığından toplumlara göre değişkenlik göstermekteyken; cinsiyet kavramı ise biyoloji ile doğrudan alakalı olduğundan değişmez ve sabittir (Akkaş, 2019, s. 100).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği insanlığın gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Bir toplumun uygarlık düzeyini anlamak için o toplumun içerisindeki kadının durumuna bakılması gerekmektedir. Cinsiyet doğuştan belirlense de toplumsal cinsiyeti kültür belirlemektedir (Tuskan, 2012, s. 445). Döllenme neticesinde belirlenen cinsiyet, toplumsallaşma evresinde birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Kadının doğurganlık özelliğine bağlı olarak, iki cins arasında farklı roller biçilmektedir (Connell, 1998). Örf, âdet, yasak ve kurallar, ahlaki açıdan doğru sayılan olgular, etik normlar, din ve kalıp yargılar da toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda önemli rol üstlenen diğer etkenler arasında sayılmaktadır. Toplum, erkeklere aktif; kadınlara ise pasif birtakım roller yüklemektedir. Bu toplumsal cinsiyetçi roller erkekler için genellikle korkusuz, güçlü, lider, saldırgan, atılgan, bağımsız vb. aktif roller olmakla birlikte; kadınlar için ise daha çok duygusal, şefkatli, boyun eğen, bağımlı, sevecen, zayıf vb. pasif roller olmaktadır (Gönenç vd., 2018, s. 24). Pasif roller hangi cinse atfediliyorsa o cinsin aleyhine ayrımcı bir tavır sergilenmiş anlamına gelmektedir. Söz konusu bu roller, kadınlar ve erkekler tarafından doğdukları andan itibaren uygulanması beklenen toplumsal cinsiyet rolleridir. Genel rol teorisi savunucularından olan Ralf Dahrendorf'a göre cinsiyet rollerinin bireyler tarafından öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme vasıtasıyla gerçekleşir. Temelinde öğrenme olan bu yaklaşıma göre cinsiyet rolleri tıpkı herhangi bir şeyin öğretildiği gibi bireylere de sonradan öğretilmektedir (Vatandaş, 2007, s. 34). İnsanlar üzerinde oluşturulan bu öğrenilmiş ve öğretilmiş kalıp rollere aykırı davrananlar ise sosyal birtakım baskıya maruz kalarak yetkin görülmeyip, yetersiz olarak algılanıp, toplum tarafından kabul görülmeyerek

dışlanmaktadır. Böylece bireylerden öncelikle insan olarak değil de kadın ve erkek için oluşturulan cinsiyetçi roller ile davranmaları beklenilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ilk olarak aile ortamında öğretilmeye ve öğrenilmeye başlanıp; eğitim ortamı, iş hayatı, medya, din ve kamusal diğer tüm alanlarda da sürekli olarak yeniden üretimi devam etmektedir. Hatta sokak olgusu bile bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği barındıran bir ortamdır. Bir kurum olmasa bile sokak, belli başlı toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği ve kesin sınırlara sahip toplumsal bir çevredir. Örneğin, bir bebek arabasını sürme ve bebeği kucakta taşıma görevi kadına aittir. Aynı şekilde laf atma, taciz, tecavüz, sarkıntılık ve birçok fiziksel eyleme çoğunlukla kadınlar maruz kalmaktadır. Ayrıca hava karardıktan sonra kadınların bu kötü eylemlere maruz kalmaları daha yüksek ihtimallidir. Buradan çıkarımla sokaklar, erkeklerin işgalinde olan bir bölgedir. Araç kullanma, araba tamirciliği, küçük suçlar ve polislik, kısacası sokağın kendisi öncelikle erkeğe aittir. Bu bağlamda sokak büyük bir erkeklik/kadınlık biçimleri ve cinsellik tiyatrosudur. Çünkü sokaktaki insanlar takıları, kıyafetleriyle, hal ve hareketleriyle, söylemleriyle, konuşma biçimleriyle kendilerine dair mesajlar vermektedir (Connell, 1998, ss. 198-199). Söz konusu mesajlar ise bir toplumun, toplumsal cinsiyet ilişkileri yapısını çözümlemek için yeterlidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretilmesine sebep olan ve bu eşitsizliği devam ettiren mekânların varlığı da bilinen bir gerçektir. Kadınların tamamen dışlandığı ya da yalnızca istisnai bir durum olarak misafir konumunda girebileceği mahalle kıraathaneleri, askerî kışlalar, madenler, kamyoncu durakları, futbol stadyumları, at yarışı hipodromları, erkek kuaförleri vb. mekânların bazılarında kadınlar bulunsa da bu durum söz konusu mekânların aslında erkek mekânları olduğu gerçeğini değiştirmemektedir (Özbay, 2013, s. 192). Bu mekânlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine hizmet eden mekânlardır denilebilir.

Toplum, hayat boyu kadın üzerinde hemen hemen her alanda baskı kurmaya devam etmiştir. Eğitim alanı; kadına baskı kurulan, ayrıştırılan ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği alanlardan yalnızca biridir. Kadınların birçoğu sırf kadın olduğu için eğitim hakkından mahrum bırakılmış, mahrum bırakılmayan kadınların birçoğu ise eğitim hayatları boyunca toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile ilgili birtakım problemlerle karşı karşıya bırakılmıştır. Oysaki eğitim, bir toplumun gelişebilmesi için o toplumun en değerli unsurları arasında yer almaktadır. Kadın, toplumun hiçbir katmanında erkek ile aynı sayı ve oranda bulunmamıştır. Eğitim konusunda da kadının erkekten geride olması durumu, sağlıklı bir aile ve toplum olgusuna olumsuz yönde etki etmektedir (Seven ve Engin, 2007, s. 181). Bu bağlamda eğitim, bireylerin aileden

edindikleri temel bilgi ve kültürel edinimleri sorgulayıp yorumlayarak, hayatlarına doğru yön verebilmeleri açısından oldukça önemli bir alandır. Ayrıca eğitim, çalışma hayatında kadın istihdamı üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Bu da eğitimin erkekten ziyade kadın için iki kat daha önemli olduğu anlamına gelir.

2.3.3. Toplumsal tutum, algı ve ayrımcılığın oluşmasına sebep olan temel kavramlar

Kültür kavramı tüm alanlarda kendini gösteren ve bireylerin düşünce, davranış ve tutumlarını yönlendiren bir olgudur. Her bireyin duygu, düşünce, tutum ve davranışları kültüre göre şekillenmekte, kültüre bağlı olarak gerektiğinde de değişebilmektedir. Bireylerin bulundukları toplumda benzer eğitim süreçlerinden geçmeleri ve ortak bir kültüre sahip olmaları sebebiyle değerler, yargılar, inançlar ve düşünceler konularında farklılık göstermemekte; bu durum, geniş bir kesimin benzer fikirlere sahip olmasıyla neticelenmekte ve bireyleri birbirinin benzeri konumuna getirmektedir. Bireyler arasındaki bu uyumlu durum, toplumsal sosyal düzenin oluşmasını sağlamaktadır. Azınlıkta kalan ve çoğunluğun fikirlerinden farklı düşünen bireylerin ise sosyal düzen ve güvenli ortam açısından tehlike oluşturdukları düşünülmektedir. Söz konusu tehlike ile karşı karşıya kalan çoğunluktaki bireyler; azınlıkta olup farklı fikirlere sahip olan bireylere, iyi ve masum bireyler oldukları bilinse bile, var olan düzeni bozmaya çalıştıkları düşüncesiyle birtakım ayrıştırıcı politikalar uygulamaktadırlar (Çağlan, 2019, s. 1).

Kalıp Yargı: Kalıp yargı ve ön yargı sıklıkla birbiri ile karıştırılsa da birbirini tamamlayan olgulardır. Kalıp yargılar olumlu ya da olumsuz olarak üretilirken ön yargıların üretilmesinde ise genellikle olumsuz yargılar söz konusudur (Köroğlu İnalı, 2024, s. 63). Kalıp yargı belli bir nesne veya gruba ait bilgi eksikliklerini tamamlayan, böylelikle onlar ile ilgili karar verme sürecini hızlandıran, önceden var edilmiş birtakım gözlemlerin sonucu olarak bireylerin zihninde meydana gelen olumlu ya da olumsuz imgelerdir (Aydın ve Genç, 2014, s. 170). Örneğin, saldırganlık olumsuz bir anlam taşıırken; çalışkanlık ise olumlu bir kalıp yargıya denk gelmektedir (Aktan ve Sakallı Uğurlu, 2013, s. 18). Lipmann kalıp yargıyı, sosyal sınıfları betimleyici bir olgu ya da resim olarak tanımlamıştır. Ön yargıda kişisel ön plandayken, kalıp yargıda ise toplumsallık söz konusudur (Erdoğan ve Vatandaş, 2020, s. 477).

Ön Yargı: Toplumsal hayat sürecinde bireylerin sıklıkla karşılaştıkları ve uyguladıkları bir algı çeşididir. Ön yargı, isminden de anlaşılacağı üzere, bireylerin herhangi bir ayrımcılığı uygulamadan önce; içerisinde bulunduğu kültür, hayat tecrübeleri ve hayata dair tüm kişisel yargı ve yanlışları ile zihinsel değerlendirmelerinin bir ürünüdür denilebilir. Söz konusu

zihinsel olarak oluşturulan ön yargılar, genelde olumsuzluk çağrıştırmaktadır. Ön yargının ortaya çıkışının nedeni, bireylerin belli bir grubun mensubu olan her bireyi birbirinin aynısı olarak görmesidir (Soysaldı ve Turgut, 2022, s.327). Ön yargının oluşması ailede başlar ve toplumsal birtakım öğreti ve tecrübeler ile devam eder. Ön yargıyı yok etmek ise Albert Einstein'ın ifade ettiği gibi atomu parçalamaktan daha zordur. Ön yargıda bulunan bir birey bu düşüncesini eyleme dönüştürürse ayrımcılık yapmış olur.

Ayrımcılık: Bireylere veya gruplara, kendilerine ait algılanan ya da fiili aidiyet ve niteliklerine istinaden kötü muamele edildiğinde meydana gelen bir olgu şeklinde tanımlanmaktadır (Aslan, 2020). Örneğin: Bir çoban, sürüsündeki koyunların davranış biçimlerini daha kolay kavrayabilmek için üzerine boya yardımıyla işaretler çizer. “Doğum yapacak”, “satışa çıkarılacak”, “kesilecek”, “hasta” vb. işaretler ile bu koyunları normal diye tanımladığı koyunlardan ayırmaktadır. Dolayısıyla çobanın bu normallik ölçümlemesi üzerine fikri olmasa bile duyguları olan ve işaretlenmiş bu hayvanların, söz konusu ayrıştırmadan etkilenecek normal olan hayvanlardan bir süre sonra kendiliğinden ayrıldıkları görülmektedir (Demir, 2018). Ayrımcılık hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da aynı etkiyi göstermektedir. İnsanlar ise ruhsal problemleri, fiziki görünüşleri, etnik kökenleri, dinleri, hastalıkları, engel durumları, ekonomik durumları, statüleri, medeni halleri vb. birçok olgu sebebiyle “normal” diye tabir edilen birey/bireyler tarafından ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz bırakılmaktadır. Oysaki ayrımcılık; toplumsal bütünleşmenin, birlik ve beraberliğin önündeki en büyük engellerden biridir.

Ayrımcılık, algı kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Bireyin/bireylerin ayrımcılık yapmaları ya da ayrımcılığı ortadan kaldırmaları algı sayesinde gerçekleştirilmektedir. Algının tanımına bakıldığında ayrımcılık ile olan ilişkisi göze çarpmaktadır. Algı, duyularımızın elde ettiği bilgiye anlam kazandıran ve bu bilgiyi işleyen bir kabiliyet olarak tanımlanmaktadır. Bireyin etrafını anlamasını sağlayan bilişsel bir süreç olmakla birlikte; bireyin çevresini anlaması, doğru anlamlandırması bakımından oldukça önemli bir olgudur (Bora, 2012).

Damgalama: Stigma kavramı ilk olarak eski Yunancada delmek, iz ve yara anlamlarında kullanılmıştır. Türkçede ise damgalama kavramı; gözden düşme, itibar kaybetme ve aşağılanmayı ifade etmek için kullanılmaktadır. Erving Goffman damgalama kavramını, itibarı derinden zedeleyen bir kavram olarak tanımlamaktadır (Erving Goffman, 2021, ss. 186-187). Damgalama kavramı fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve birçok alanda kullanılan bir kavramdır. Mills'e göre toplum tarafından oluşturulan kurallara bireylerin uyum sağlaması

beklenmektedir. Söz konusu kuralları çiğneyen bir birey olduğunda da toplum tarafından yalnızlaştırılarak damgalamaya maruz bırakılarak dışlanmaktadır (Çağlan, 2019, s. 13).

Birçok alanda tezahür eden damgalama olgusu ilk olarak ruhsal bozukluğu olan bireylere acımasızca uygulanmış bir olgudur. Toplum tarafından ruhsal bozukluğu olan bireyler tehlikeli bireyler olarak algılanmaktadır. Bu algıda yalnızca ruhsal bozukluğu olan bireyleri değil, söz konusu bireylerin ailelerini de derinden yaralayan ve onların da damgalanmaya maruz kalmalarına neden olan bir eylemdir (Avcil, 2014, s. 178). Fiziki olarak engeli bulunan, hastalığı dış görünümüne yansıyan ya da obez olan bireyler de toplum tarafından damgalanarak ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Neredeyse her alanda damgalamaya maruz bırakılan bireyler, yaşadıkları damgalanmadan etkilenerek belli bir süre sonra kendi kendilerini damgalamaya başlarlar. Bu durum ise “içselleştirilmiş damgalama” olarak adlandırılmaktadır (Avcil, 2014, s. 182).

Yabancı bir birey ile karşı karşıya gelindiğinde onun, rağbet edilmeyen ve diğerlerinden farklı bir sıfat taşıdığı doğrultusunda kanıtlar ortaya çıkabilir. En kötü ihtimal göz önünde bulundurulduğunda ise bu kanıtlar o bireyi tehlikeli ve kötü bir kimse grubuna dâhil edebilir. Böylelikle bu birey zihinde sıradan, normal ve sağlıklı bir birey olmaktan çıkarak lekeli, normal olmayan veya dikkate alınmayan bir birey haline gelir. Bu şekilde bir sıfat, bilhassa itibar kaybı açısından etkisi kapsamlıysa bir damgadır (Goffman, 1963, s. 31). Bu bağlamda kadınlar üzerinde daha fazla toplumsal baskı kurulmasına neden olan boşanma olgusu, kadınlar için birer damgalama unsurudur. Goffman Damga isimli kitabında üç farklı damga türünden bahsetmektedir:

1. Bedenin korkunçlukları (fiziki deformasyonlar, sakatlıklar, fiziksel engel vb.)
2. Zayıf irade (normal dışı tutkular, katı inançlar, sapkınlık, ruh bozuklukları, bağımlılık, daha önce hapis yatmış olmak, alkolizm, intihar girişimi, işsizlik, radikal siyasi tutumlar vb.)
3. Etnolojik damgalar (ırk, ulus, din vb.)

Goffman’a göre toplum içerisindeki bireyler takdir edilir birden çok özelliğe sahip olsalar bile damgalama türlerinden yalnızca birine sahip olmaları durumunda diğer tüm takdir edilir özellikleri görmezden gelinerek geri plana atılır ve zihinlerde yalnızca damgalandığı özelliği ile kalabilir (Goffman, 1963, s. 33). Bu cümleden çıkan anlamı boşanmış bir kadına uyarlarsak; boşanmış bir kadın eğitilmiş, meslek sahibi, sağlıklı vb. birçok olumlu özelliğe sahip olsa bile

toplum tarafından tüm olumlu olan bu nitelikleri geri plana atılarak sırf boşanmış bir kadın olduğu için bu sıfat üzerinden damgalanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde toplum tarafından damgalamaya maruz kalan bireyler verimsiz, sosyal bakımdan yalnız, benlik değeri yok olan ve daha birçok olumsuz etki ile karşı karşıya bırakılmaktadır (Atalay, 2009). Boşanma olgusu ile damgalanan kadınlar hayatın her alanında kendilerini normal diye adlandıran gruba karşı psikolojik ve sosyolojik açıdan savunmaya geçmektedir. Bu durum ise kadının hayatını kalitesizleştirmekle birlikte evliliği iyi gitmeyen bir kadını boşanma düşüncesinden vazgeçirebilmektedir. Toplumdaki sayısız insan tarafından damgalanmaktansa, kötü giden evliliğe katlanan kadınların varlığı ve sayıca çokluğu yadsınamaz bir gerçektir.

2.4. Evlilik ve Boşanma

2.4.1. Evlenme ve boşanma olgusu

Doğada bulunan tüm canlıların çoğalarak nesillerini devam ettirmesi, yaradılışlarının bir gereğidir. Her açıdan tüm canlılardan daha donanımlı bir canlı olan insan ise diğer canlılardan farklı olarak söz konusu gerekliliği evlilik ile gerçekleştirmektedir. Bir insanın biyolojik olarak üremesi için evlilik şart değildir ancak birtakım toplumsal, dini ve kültürel normlar gereği önce evlilik, daha sonra ise çoğalma meydana gelmektedir. Evlilik; toplumun dininin, hukukunun, örf ve âdetinin belirlediği kurallara uygun bir biçimde kadın ve erkeğin bir araya gelerek yeni bir aile oluşturması olarak tanımlanabilir (Türkan ve Çelik Kan, 2019, s. 190). Bu bağlamda evlilik, bireysel ve toplumsal boyutlar taşıyan bir olgudur.

Topluma ait en temel yapıtaşı ailedir. Aile soyun devam etmesi, saygı, güven, sevgi, cinsel vb. birçok gerekliliğin karşılandığı en başta yer alan birincil sosyal grup niteliğindedir. Aile temelinin sağlam kurulup sağlam olarak da devam edebilmesi için aile bireyleri arasındaki sadakat, inanç, güven, saygı ve sevgi gibi manevi değerlerin sürekli canlı tutulması gerekmektedir (Doğan, 2016, s. 170). Tüm aile bireyleri söz konusu değerlere aynı seviyede sahip çıktıkları zaman ancak aile kavramı tam anlamıyla varlığını sürdürmüş olacaktır. Aksi takdirde aile bireylerinden yalnızca bir bireyin özverisiyle aile kavramı anlamını yitirmiş ve tek kürekle yol alamayan, yerinde sayıp duran bir sandal gibi kalacaktır. Bu bağlamda evlilik, karşılıklı olan değerler ile var olan bir olgu olarak tanımlanabilir. Ayrıca aile içerisindeki bireylerin sorumluluklarının bilincinde olması aileyi, aileler ise toplumu ayakta tutmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde farklı evlilik türlerine rastlanılmaktadır. Evlilik türlerini gruplandırarak açıklamak, görsel hafızayı destekleyerek zihinde kalıcılığı artıracaktır.

Tablo 2.1. Evlilik türleri

Kriter	Evlilik Türleri
Eşin Seçildiği Gruba Göre	- Egzogami (Dıştan evlilik) - Endogami (İçten evlilik)
Eş Sayısına Göre	- Monogami (Tek eşlilik) - Poligami (Çok eşlilik)
Poligami Türleri	- Polijini (Erkeğin birden fazla eşi) - Poliandri (Kadının birden fazla eşi)
Oturulan Yere Göre	- Matrilokal - Patrilokal - Neolokal - Biolokal

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Eşin seçildiği gruba göre evlilik türü olan egzogami, bireyin mensubu olduğu grup dışında kalan bir bireyle evlenmesi durumudur. Bu evlilik türündeki temel amaç, gruba yeni bireyler kazandırarak iş birliği seviyesini yükseltmektir. Endogami ise tam zıttı, bireyin kendi grubu içerisinde bir birey ile gerçekleştirdiği evlilik türüdür. Bu evlilik türünü tercih eden bireylerin amacı ise grup düzeninin devamını sağlamaktır (Evrar, 2018, s. 39).

Eş sayısına göre evlilik türü olan monogami, toplum içerisinde en sık görülen doğal bir evlenme türü olarak bilinmekle birlikte kadın ve erkeğin tek eşle gerçekleştirdiği evlilik türüdür. Bu evlilik türünün zıttı konumunda olan poligami ise, kadın ve erkek bireyin aynı anda birden fazla eş ile evli olması durumudur. Poligami kendi içerisinde iki türe sahiptir. Bunlardan ilki olan poliandri, kadın bireyin birden fazla erkek bireyle evlenmesiyken; polijini ise erkek olan bireyin birden fazla kadın bireyle evlilik gerçekleştirmesidir. Savaş zamanlarında erkek bireylerin sayısındaki azalma birden fazla kadın ile evlenmeyi gerektirmekteyken; tam zıttı olacak şekilde kadın bireylerin sayısının erkek bireylere göre daha az olduğu toplumlarda kadınlar, birden fazla erkek ile evlenmektedir (Dızman Şentürk, 2019, s. 550).

Oturulan yere göre evlilik türü olan matrilokal, erkek olan bireyin, kadının ailesinin evinde evliliğini sürdürdüğü ve iç güveysi olarak da bilinen evlilik türüdür. Patrilokal ise kadın olan bireyin, erkek olan bireyin ailesinin evinde evliliği sürdürdüğü evlilik türüdür. Kadının ve erkeğin, ailelerinden ayrılarak yeni açtıkları evde evliliklerini sürdürmeleri ise evliliğin neolokal türüdür (Bağlı ve Sever, 2005).

Diğer evlilik türleri ise görücü usulü, tay geldi, berdel, levirat ve sorarat olarak bilinmektedir. Bu türleri birer cümle ile açıklamak doğru olacaktır. Görücü usulü evlilik türünde daha önce birbirini hiç tanımayan kadın ve erkek bireyler, aracılar yoluyla tanıştırılır ve bazen rızaya dayalı, bazen de rıza gerekmeden evlilik gerçekleşmiş olur (Gürbüz, 2019, s. 68). Tay geldi diye adlandırılan evlilik türünde ise eşini kaybetmiş kadın ve erkeğin, hem kendilerinin hem de çocuklarının evlenmeleri söz konusudur (Deniz, 2019, s. 20). Ayrıca eşi hayatını kaybeden bir kadın ya da erkeğin, hayatını kaybeden eşinden olan çocuklarını da alarak evleneceği bireyin evine yerleşerek gerçekleştirilen evlilik türü olarak da bilinmektedir. Berdel ise başlık parası sistemi olmadığı zamanlarda uygulanan ve “al gelini, ver gelini” durumudur. Aslında başlık parası sistemine nazaran daha adaletli, yani en değerli varlık olan insan karşılığında yine en değerli varlık olan insan ile ödeşmek, bir nevi takas işlemidir. Buradaki olumsuz durum ise çiftlerin rızalarının her zaman gözetilememesi durumudur (Güvenç, 1993, s. 45). Genellikle evlenmeye parası olmayan iki gencin, kız kardeşlerini birbirlerine vermesi ya da kız kaçıran erkeğin ailesinden, kızı kaçırılan aile tarafından kızlarının yerine gelin istenmesi ile gerçekleşmektedir. Latince levir, kayın birader anlamı taşımaktadır. Levir kökünden türeyen levirat kelimesinin Türkçe karşılığı ise kayın alma ya da yengeyle evlenme anlamına gelmektedir. Bir erkek bireyin, hayatını kaybeden erkek kardeşinin eşi ile evlenmesi levirat evlilik türü olarak adlandırılmaktadır (Yüksel, 2010, s. 229). Sorarat evlilik ise erkek bireyin, hayatını kaybeden eşinin kız kardeşi ile yani baldızı ile evlenmesine verilen isimdir. Bu evlilik türündeki temel amaç ve düşünce ise; annelerini kaybetmiş çocuklara en yakın ve merhametli olarak ancak teyzelerinin bakacağı düşüncesidir (Deniz, 2019, s. 21).

Evlilik türlerinden de anlaşılacağı üzere evlilik birimi, toplum içerisinde sürekli olarak çeşitlenmiş ve kültürel normlara paralel olarak da birtakım değişikliğe maruz kalmıştır. Söz konusu değişiklik hangi boyutta ve zamanda gerçekleşirse gerçekleşsin, asıl önemli olan, evlenen bireylerin arasındaki iletişim ve etkileşim olgusudur. Hangi tür evlilik olursa olsun, evliliğin devam etmesi için karşılıklı iletişim bir mecburiyettir. Aksi takdirde evliliğin devam etmesi söz konusu dahi olamaz. İletişimsizliğe ve kötü iletişime rağmen devam eden evlilikler ise bir tarafın, diğer taraftan daha sabırlı ve özverili olmasından kaynaklanmakta; bazen de maalesef ölüm korkusu, ekonomik birtakım sıkıntılar, toplumsal, kültürel ve sosyal baskıdan dolayı devam etmesinden kaynaklanıyor olabilmektedir. Bu şartlar altında devam eden olgunun adı da zaten evlilik değildir.

Türkiye’de “Evlilik ne kadar doğalsa, boşanmak da o kadar doğaldır” sözü sıkça duyulmuş olsa da aslında toplumsal açıdan boşanma olgusu pek de normal algılanmamaktadır. Bu bağlamda evlilik müessesesi içerisinde eşler arasındaki iletişim ve etkileşim kadar uyum ve doyum da gereklidir. Evlilik uyumu evliliğin ilk günlerinden itibaren önemsenmesi gereken, yalnızca duygusal anlamda elde edilebilen ve uzun bir süreç içerisinde gelişen bir durumdur. Evlilik uyumu kavramı duygusal, ruhsal, cinsel ve sosyal olan tüm ilişkileri çatısı altında bulunduran manevi bir şemsiye kavramdır (Evrans, 2018, ss. 47-48). Söz konusu uyum süreci içerisinde ya da sonucunda memnun kalma durumu ise eşlerde evliliğe karşı bir doyum hissi oluşturmaktadır. Evlilik doyumu eşlerden kimin sözünün geçtiği, hangi tarafın daha lider olduğu, ekonomik anlamda kaynağın kim olduğu, eşlerin hangi görevleri sahiplendiği ve yerine getirdiği, birbirleri ile olan iletişim biçimleri, cinsel doyum seviyeleri, duygu paylaşımları vb. tamamen bireysel özelliklerinin sonucunda meydana gelen bütünsel memnuniyet olarak tanımlanmaktadır (Demirli ve Kendir, 2016, s. 102).

Evlilik, hayatın sonuna kadar süreceği inanılarak oluşturulan bir birlikteliktir. Evliliğin doğal olarak sonlanması için eşlerden birinin hayatının sonlanması yeterlidir. Fakat bazı durumlarda evlilik, vefat dışında da sona ermektedir. Boşanma, evliliğin ölüm dışında belirli ve geçerli bir sebepten dolayı sonlandırma halidir (Sargın, 2020, s. 353). Boşanma, hayatlarını birleştirerek evlenen bireylerin; kişisel özellikleri, inançları, duyguları, sosyal ve kültürel değer yargıları bireylerin alışkanlıkları ile uyum içerisinde olmadığında nikâh neticesinde elde ettikleri evliliklerini bozma hali olarak tanımlanmaktadır (Evrans, 2018, s. 50).

Bireylerin toplumsal hayata, değişimlere ve devamlılığa ayak uydurabilmeleri için aile, neredeyse tüm toplumlarda önem verilen ciddi bir kurumdur. Bu sebeple aile din, ahlak ve hukuk kurallarıyla desteklenmeye çalışılarak evliliklerin sonlanmasının önüne geçebilmek için birtakım çalışmalar yürütülmüş olsa da başarılı olunamamıştır. Fakat şiddet, şiddetli geçimsizlik hali, eşler arasındaki kültürel çatışma vb. nedenler ile aile kurumunun derinden sarsılması neticesinde evlilikler sonlanabilir ve hatta olumsuz bir durum gibi algılanan evliliğin sonlandırılması durumu bazen tam zıttı, eşlerden ziyade çocukların psikolojisi bakımından da faydalı olabilmektedir (Köşer Akçapar ve Egbatan, 2020). Buradan da anlaşılacağı üzere bazen evliliklerin sonlanması, toplumun düşündüğü gibi aile bireyleri üzerinde kötü bir etki bırakmayabilmektedir. Aksine, daha sağlıklı çocukların ve bireylerin psikolojik anlamda topluma kazandırılmasının yolu açılmış olmaktadır. Bir nevi çözülemeyen düğümün kesilmesi, düğümün üzerine basılmasından daha az zarar vermektedir. Toplumda boşanmayı kabul eden

ve etmeyen olmak üzere iki temel görüş bulunmaktadır. Bu temel görüşlerden ilki olan ferdiyetçi görüş, bireylerin iradelerini dikkate alarak, evliliğe kendi iradesi ile karar veren bireylerin, boşanmaya da yine şahsi iradeleri ile karar vermelerini savunan görüştür. Söz konusu görüşlerden ikincisi olan toplumcu görüş ise, bireylerin kişilik haklarına kastı olan bir görüş olmakla birlikte, bireyleri toplum tarafından evlilik ve boşanma konusunda kendi iradeleriyle değil de toplumun faydasına olacak kararları almakla mükellef tutan görüştür (Ergün Topcu, 2019, ss. 2-3). Böylelikle evlilik ve boşanma gibi konularda bireyler özgür iradeleriyle değil, toplumun yararına olacak şekilde kararlar almaya zorlanmaktadır.

2.4.2. Boşanma nedenleri

2.4.2.1. Türk hukukunda boşanma nedenleri

Ülkemizde boşanma, Türk Medeni Kanunu'nda belirlenen nedenlere bağlı olarak yasalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Aile kurumunun varlığını devam ettirebilmesi ve basit gerekçelerle boşanma talebinin oluşmaması amacıyla TMK'da boşanma çeşitli sebeplere bağlanmıştır. Bu sebepler Genel nedenler ve Özel nedenler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır (Bozdağ, 2019). Aşağıda bu nedenlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Türk medeni kanununda ilk değineceğimiz başlık, boşanmanın özel sebepleridir. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz: “Zina, hayata kast ve pek kötü ve onur kırıcı muamele, suç işlemek ve haysiyetsiz hayat sürmek, terk ve akıl hastalığı” ve “şiddetli geçimsizliktir” (TMK, 2001, s. 8071-8072; Arıkan, 1996; Bozdağ, 2019).

Türkiye’de boşanma sebeplerinin Türk medeni kanunda belirtilen özel nedenlerin, en çok dikkate alınan ve kullanılan boşanma sebepleri olduğu görülmektedir. Ayrıca 2022 yılı içerisinde Türkiye’de en çok “şiddetli geçimsizlik” nedeniyle boşanmaların gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır. Boşanmaların en az olduğu neden ise “Cana kast ve pek fena muamele” olarak kayıtlara geçmiştir (TÜİK, 2022).

TMK’da genel boşanma nedenleri ise “evlilik birliğinin sarsılması veya ortak hayatın yeniden kurulamaması eşlerin boşanmada anlaşmaları ve fiili ayrılık” olarak ifade edilmiştir (TMK, 2001; Uğur, 2014).

2.4.2.2. Cinsiyete göre boşanma nedenleri

Boşanma çok boyutlu bir kavramdır ve içerisinde birçok farklı dinamik yapıyı barındırabilmektedir. Cinsiyet bu bağlamda boşanma kavramında oldukça önemli bir faktördür.

Boşanma ve cinsiyet odaklı yapılan araştırmalarda, kadınların evliliklerindeki işlevsel rolleri sayesinde evlilikteki sorunları erkeğe göre daha kısa sürede fark ettiği tespit edilmiştir. Kadın bu yönü sayesinde çoğunlukla evlilikteki sorunları ilk dile getiren, ilk çözüm arayışına giren ve boşanma kararını da ilk alan taraf olmaktadır. Yapılan başka bir araştırmaya göre; erkeklerin ilişkilerde yaşanan problemler üzerine konuşma taraftarı olmadıkları belirtilmiştir. Ayrıca kadınların boşanma nedenlerinin erkeklere göre daha kompleks bir yapıda olduğu görülmüştür (Koçer, 2020; Uçan, 2007; Özdemir ve Terzioğlu, 2022). Türkiye’de bu yönde yapılan araştırmalara bakıldığında bu doğrultuda boşanma nedenlerinin cinsiyet bağlamında bazı noktalarda farklılaşabildiği görülmektedir.

Erkeğin boşanma nedenleri olarak: ihanet, kadının evlilikte kendisinden beklenen rolleri yerine getirememesi, ilgisiz olması ve erkeğin ailesini saymaması gibi faktörler sayılmaktadır (Demirel, 2021; Aybey, 2015). Aktaş Akoğlu ve Küçük Karagöz’ün (2018) yaptığı bir araştırmaya göre, akrabaların evliliğe müdahil olması ve evi terk sebebiyle boşanan erkeklerin sayısının kadınlara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yine aynı araştırmada erkeklerin fiziksel veya sözlü şiddeti kendileri için bir boşanma sebebi olarak görmediği ifade edilmiştir (ss. 162-169).

Kadınların boşanma nedenleri olarak; erkeğin sorumluluklarını yerine getirmemesi, ihanet, aile içinde meydana gelen fiziki/psikolojik vb. şiddet, alakasız olma/ilgilenmeme, madde bağımlılığı ve diğer kötü alışkanlıklar sıralanmaktadır. Bu nedenlere bakıldığında çoğunlukla kadının, erkek bireyden kaynaklanan problemler neticesinde boşandığı sonucuna ulaşabiliriz (Demirel, 2021; Aybey, 2015). Bunların yanı sıra kadının iş hayatına katılması boşanma sebebi olarak gösterilen başka bir nedendir. Kanada’da boşanma üzerine yapılan bir araştırmada, çalışan kadınların diğer kadınlara göre daha çok boşandığı belirtilmiştir. Bunun nedeni ise kadının aile içindeki konumunun farklılaşması olarak ifade edilmiştir (Ayhan, 2018; Kaplan ve diğ., 2018). Ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınların boşanmaya daha çok yöneldiği anlaşılmaktadır. Çalışan kadın sayısındaki artışlarla birlikte boşanma oranı, evli olmayan çift sayısı ve “yalnız anne” sayısında da artışlar yaşanmaktadır. Bu da ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınına daha bağımsız hareket edebildiğini göstermektedir (Yılmazçoban, 2008, s. 127).

2.5. Boşanmanın Kadınlar Üzerinde Etkileri

Aile birliği ve beraberliğini devam ettirme hususunda sorun yaşayan bireylerin, hukuki olarak evlilik birliğini sona erdirmesi yani boşanması, birtakım sorunların kanunlara bağlanmasıyla

gerçekleşmektedir (Cebbur, 2021). Boşanma olgusu toplumun bazı kesimlerinde olumsuz algılanırken, bazı kesimler boşanmayı daha anlayışla karşılamaktadır. Boşanma olayında bireyler çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan bu sürecin ebeveynler üzerinde, çocuklar üzerinde ve ebeveynlerin yakın çevresi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda yapılan birçok çalışmaya ulaşmak mümkündür. Yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere göre boşanma sürecini daha zor atlattığı görülmektedir. Kadınlar boşanmış olmalarından dolayı toplumda etiketlenmekte, hayat şartları zorlaşmakta ve istemedikleri durumlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Soygan ve Gedik, 2019). Boşanma deneyimi, süreci ve sonrası hayata uyum ile ilgili çalışmalarda, kadınların erkeklere nazaran rutin hayata adaptasyonda daha fazla güçlük yaşadığı ihtimaline odaklanılmıştır (Amato, 2000). Boşanma sürecinde anlaşmazlığa sebep olan ekonomik, toplumsal, sosyal ve kültürel faktörler boşandıktan sonra da devam edebilmektedir. Boşanma sürecinden sonra ebeveynler ayrı bir birey olmak için sosyal, bireysel ve mesleki alanlarda kendilerine yeni bir hayat düzeni kurma gereği duymaktadırlar. Bunu başarabildikleri ölçüde yeni hayata uyum sağlamada başarılı olurlar.

Boşanma sonrası süreçte kadının konumunun kentsel deneyiminin anlaşılmasında eğitim, sosyal çevre, aile desteği, ekonomik gelir durumu gibi unsurlar etkilidir. Boşanma kararı alma ve boşanma sonrası hayata uyum arasında ilişki olduğunu öngören araştırmalar bulunmaktadır (Turğut, 2015). Boşanma sonrası süreçte bazı kadınlar özgüven problemi yaşarken bazıları ise özgür hissederek özgüven duymaktadır. Kadınların sosyalleşmelerinde eğitim düzeyi, ekonomik gelir, kültür ve aile desteği önem arz etmektedir. Sağlanan bu desteklerle bireylerin, eski benlikleri ile yeni hayat formları arasında kısa sürede bütünlük ve denge kurabilmeleri boşanmanın getirdiği sorunları daha hızlı atlatmalarında yararlı olacaktır (Yavuzer, 2004, s. 64). Aile desteği boşanma sonrası süreçte kadınların konumlarında hayatını etkileyen önemli bir unsurdur. Boşandıktan sonra kadınlar kök ailesi ile hayatını sürdürmekte, tek başına yeni bir hayat kurmakta veya çocuklarıyla hayatını idame ettirmektedirler (Eroğlu, 2018, s. 92).

Boşanma sonrası kadınlar çocuk bakımı, çaresizlik hissi, toplumsal baskı, aile baskısı, sosyal dışlanma gibi pek çok problem ile mücadele etmektedirler. Arıkan (1996) boşanma olgusuyla ilişkili toplumun tutumlarını irdedeği bir çalışmada boşanmış kadınların baskı, ekonomik problemler, taciz, çocuk bakımı, velayet babada olduğunda çocuk özlemi ve suçlanma gibi psikolojik ve toplumsal güçlüklerle karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymuştur. Boşanma olgusu duygusal, ekonomik, toplumsal, hukuki, ebeveynlik ve ruhsal boyutlar olmak üzere altı

farklı istasyondan oluşan paralel süreçlerden meydana gelmektedir (Acar, 2022, s. 2). Uçan ve vd. (2005), çiftler üzerinde bu altı istasyonun farklı etkiler gösterdiğini ifade etmektedir. Literatüre bakıldığında boşanmanın ardından farklı grupların yaşadıkları zorlukların da farklılaştığı görülmektedir. Örneğin ekonomik gelir durumu düşük bir grupta olan kadın ile ekonomik gelir düzeyi yüksek bir grupta olan kadının boşanma sonrasında yaşadığı zorluklar farklılaşmaktadır (Acar, 2022). Boşanma olgusu psikososyal, ekonomik ve hukuksal açıdan birçok etmen neticesinde meydana gelmektedir. Bu etmenler boşanmaların artmasında ve boşanma sonrasında kadınların psikolojik durumları ve hayatları üzerinde etkili olmaktadır (Uğur, 2014, s. 295).

Boşanma sonrası meydana gelen tek ebeveynli aileleri genellikle kadınlar oluşturmaktadır. Çocuk bakımında sorumluluk alan kadınların gelir durumlarında eşitsizlik olduğunda ekonomik olarak güçlük yaşadıkları ifade edilebilir. Boşanmalarda belirli olmayan ayrılık süreci, boşanma sonrası annelerin tek ebeveyn olma konusunda dezavantajlı durumlarla karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Boşanmaya karar veren çiftler resmî olarak boşanana kadar birlikte yaşayabilirler veya boşanmadan ayrı evlerde hayatlarını idame ettirebilirler. Türkiye’de kadınlar boşanmanın ardından genellikle gelir kaybına uğramaktadır. Uğur’un (2014) araştırmasında, boşanmış akademisyen kadınların boşanma ardından en çok sıkıntı yaşadıkları konu olarak ekonomik zorluklar tespit edilmiştir. Çocuk sahibi olan kadınlar çocukları ile ilgili kaygılı olabilmektedir. Çocuklarını tek başına yetiştirmek, çocuklarından ayrı kalmak veya çocuklarının boşanmayı kabul etme durumları boşanma sonrası annelerin endişeleri arasında yer almaktadır (Uzunkaya Seçen, 2017, s. 20).

Boşanma sonrası kadınlar tek başına yeni bir hayat kurmak için çabalarırken, düşük eğitim düzeyi, kadının daha önce çalışma hayatında yer almaması, düşük maaşlı ve sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışması, nafakanın düşük olması veya ödenmemesi gibi nedenler ekonomik sıkıntılara yol açmaktadır. Boşanmanın ardından maddi durumun kadınları yeni bir evlilik gerçekleştirmeye itebilen bir sebep olduğu ancak ekonomik özgürlüğü olan kadınlar için çatışmalı süren evliliklerini sonlandırma bağlamında cesaret verdiği bir gerçektir. Literatürde boşanma sonrası kadınların sosyal çevreleri ile ilgili birtakım sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Yeni ilişkiler kurmakta zorlanan bazı kadınların, evliliklerinde yaşadıkları çatışmaların tekrar yaşanma ihtimali ile güvensiz hissetmeleri, ev, iş, çocuk bakımı gibi sorumlulukları neticesinde romantik ilişki kurmaktan çekindikleri belirlenmiştir (Uğur, 2014, s. 299).

Aktaş'ın (2011) araştırmasında boşanma sonrasında kadınların ekonomik ve konut bulma sıkıntısı, aile ve çevre baskısı ile karşılaşma oranlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Türk toplumunda boşanma, çatışmalı süren evliliğin bir çıkış noktası olarak görülmektedir. Ancak buna rağmen boşanmaya günlük hayatta pek sıcak bakılmamaktadır. Boşanmış bireylere karşı önyargılar azalsa dahi boşanmış kadınlar toplumun mevcut algısından rahatsızlık duydukları için davranışlarını kısıtlayabilmektedirler. Boşanma olgusu evlilik birliği kadar doğal algılanmadığı için aile ve çevre baskısı meydana gelebilmektedir. Eğitim seviyesinin düşük olduğu kesimlerde boşanmış kadınların etiketlenmesi ihtimaller arasındadır. Buna karşın büyük kentler boşanmış bireylerin etkileşimlerini arttırdığı için olumlu algı oluşumuna fayda sağlamaktadır. Eğitim düzeyi ve kültür seviyesindeki artış boşanmanın algılanışında değişim meydana getirmektedir (Sancaklı, 2014, s. 51). Boşanma maddi ve manevi olarak desteğe ihtiyaç duyulan bir süreçtir. Boşanmanın ardından kadınlara aileleri veya arkadaş çevreleri tarafından hoşgörü ile yaklaşılması, kadınların hayatlarını şekillendirmeleri bağlamında daha güçlü hissetmelerine destek olmaktadır. Uğur'un (2014) araştırmasında elde edilen verilere bakıldığında, boşanma sürecinde ailelerin kızlarını çoğunlukla desteklediği görülmektedir.

Kadınların konumunun tayin edildiği toplumsal cinsiyet rolleri iş paylaşımına yansımaktadır. Kadınların ev içi işlerde aktif rol alması ve çocuk bakımıyla ilgilenmesi, erkeklerin kamusal alanda konumlanması sonucu kadın ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olmaktadır (Kınacıgil, 2020, s. 17). Boşanmış kadınlar erkeğe bağımlılık durumundan kurtulsalar da kendi ayakları üzerinde durmak için çabalamak zorunda kalmaktadırlar. Çatışmalı bir evliliği olduğunu fark ederek meslek edinen kadınlar, boşanmanın ardından yeni bir hayat kurma sürecini daha sağlıklı geçirmektedirler.

Evlilik sürecinde eski eşinden kalan borçlar kadınların karşılaştıkları bir diğer ekonomik sorundur. Ödemek zorunda olduğu kira bedeli, su, elektrik, telefon faturası ve kredi borçları kadının ekonomik açıdan sıkıntı yaşamasına sebep olmaktadır (Demir ve Çelebi, 2017, s. 118). Kadınların eğitim düzeyleri ile ekonomik özgürlükleri yakın ilişkilidir. Eğitimli kadınlar evliliklerinde anlaşmazlık yaşadıklarında evliliklerini sonlandırma kararını daha kolay ve sağlıklı bir şekilde alabilmektedirler (Kınacıgil, 2020, s. 37). Yapılan araştırmalar incelendiğinde tek ebeveynli ailelerin çoğunlukla ekonomik sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Boşanmış kadınların kök aileleri tarafından desteklenmeleri ekonomik açıdan yaşayabilecekleri sıkıntıyı azaltabilmektedir (Aktaş, 2011, s. 46). Boşanma sonrası çocukların velayeti çoğunlukla anneye verilmektedir. Çocuk bakımı için ödenen nafaka yeterli

olmayabilmektedir. Çocuk sahibi çiftlerin boşanma davalarında bağlanan nafakaların düzenli ödenmesi çocuğun ekonomik olarak şartlarının zorlaşmaması açısından oldukça önemlidir.

Toplumsal baskı ve önyargılar sonucunda kadın depresyon ve anksiyete ile karşı karşıya kalabilmektedir. Boşanmış kadınların ruh sağlığının bozulması fiziksel hastalıklara yol açabilmektedir. Kadının ekonomik sıkıntılar yaşaması gelecek ile ilgili kaygılı hissetmesine neden olmaktadır. Tek ebeveynli aile çoğunlukla ataerkil toplumlarda anne ve çocuğu ifade etmektedir. Boşanma sonucu tek ebeveynli aile olmayı tercih eden kadınlar, karşılaşılabilecekleri zorluklara rağmen boşanma durumundan çocuklarının olumsuz anlamda etkilenmesini istemedikleri için durumu iyice değerlendirip süreci zamana yayabilmektedirler. Boşanma sonrasında kadınlar, çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesinde farklı çözümler getirmektedir. Çocuklarını iyi şartlarda yetiştirme mücadelesinde olan boşanmış kadın kabul ediliyorsa kök ailesinin yanında yaşamak, okula yakın bir eve yerleşmek gibi çareler bulmaktadır.

Literatürde boşanmanın ardından kadınların eski eşin ailesiyle ilişkilerinin sınırlı ve ölçülü olduğu görülmektedir. Eski eşin ailesi torunların velayetinin kadında olmasını istememekte ve kadını haksız görüp suçlayabilmektedir. Eski eşin ailesi torun annede olduğunda sorumluluklarını yerine getirmeyebilmekte ve anne hakkında olumsuz söylemlerde bulunabilmektedir. Bu durum anne çocuk ilişkisine olumsuz anlamda etki edebilmektedir (Kınacıgil, 2020, s. 63).

Boşanma sonrasında kadınlar kaygı, utanç, üzüntü gibi duygular ile karşılaşabilmektedirler. Boşanmanın ardından kadınlar maddi ve manevi olarak çeşitli sıkıntılarla mücadele etmektedir. Boşanma ile kadınlar sosyal ve kültürel baskı, çocukları ile ilgili yaşadıkları endişe, kök ailesi tarafından dışlanma, erkeğin ailesinin hor görmesi, ekonomik sıkıntılar, boşanan erkeklerle aynı muameleyi görememe gibi psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar yaşamaktadırlar. Kadın, boşanmanın ardından sahip olduğu statüden, yaşadığı sosyal çevreden, evliliğin kazandırdığı dostluklarından uzaklaşabilmektedir. Bu durum sonucunda kadın dostlarını kaybedeceği düşüncesine kapılarak kendini yalnız hissedebilmektedir. Yeni bir sosyal çevre oluşturma ihtiyacı duyabilmektedir. Bu durum toplumsal boşanma sürecine işaret etmektedir. Toplumun önyargıları, aile baskısı, çevre baskısı ve eski eş ile ortak ilişkilerin bitmesi kadının kendi içinde kaos yaşamasına sebep olmakta ve kadın evliliğindeki sosyal ilişkilerini tekrardan yapılandırmak için bir arayış içerisine girmektedir (Sucu, 2007, s. 38).

Boşanmış kadınların üzerindeki baskı, boşanmayı hoş karşılamayan toplumlarda daha fazladır. Boşanmanın ardından kadın, daha dikkatli yaşamaya özen göstermektedir. 2018 yılında Karakaya'nın bir çalışmasında boşanmış kadın algısından korkmadıklarını ifade eden kadınların boşandıktan sonra hayat tarzlarında farklılıklar olduğu görülmüştür. "Boşanmış kadın" önyargısından çekindikleri anlaşılmaktadır (Karakaya, 2019, s. 266). Bu durum boşanmış kadınların kendilerini toplumun önyargısından ve baskısından korumaya çalıştıklarına işaret etmektedir. Büyük kentlerde yaşayan boşanmış kadınların küçük yerlerde yaşayanlara göre toplum baskısı ile daha kolay mücadele ettiği görülmektedir.

Aile desteği, sosyal çevre desteği veya profesyonel destek, kadınların boşanma olgusuyla mücadelesini kolaylaştıran faktörlerdendir. Can ve Aksu'nun çalışmasında boşanmış ve kök ailesinin desteğini gören kadınların boşanma sürecini daha kolay atlattığı ve boşanma sonrasında endişelerinin hafiflediği görülmektedir. Boşanma sonrasında ailesi tarafından desteklenmeyen kadınların kendilerine yeni bir hayat kurmakta güçlükler yaşadığı anlaşılmaktadır (Can ve Aksu, 2016, s. 889). Boşanma sonrasında kadın, daha iyi hayat şartlarına ulaşmak için başarılı ve kendi ayakları üzerinde duran güçlü bir kadın kimliğine sahip olmayı hedeflemektedir. Toplumun önyargı, baskı ve dışlamasından kurtulup kendisi için çabalamaktadır. Boşanmanın ardından kadının iş hayatında yer alması ekonomik özgürlüğünü kazanarak kendini daha güçlü hissetmesini sağlamaktadır (Bozkurt, 2021, s. 103). Boşanan kadınlar bu süreçten olumsuz etkilenen çocuklarının biyo-psiko-sosyal sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçten olumsuz etkilenen çocuklar annelerini zor durumda bırakabilmektedir. Bu konu üzerine çeşitli araştırmalar mevcuttur. Ebeveynleri boşanmış çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, bu gruba dâhil olan çocukların okulda sorun yaşamakta olduğu ve saldırgan davranışlar sergilemeye diğer çocuklara oranla daha meyilli olduğu kanaatine varılmıştır (Neufeld & Mate, 2023, s. 66). Ebeveynleri boşanan çocukların sorunlu davranış sergileme olasılıkları yüksek olmaktadır.

Boşanmanın ardından kişinin bireysel konumunun değişmesiyle birlikte kadın evlendiğinde eğer eşinin soyadını almışsa boşandıktan sonra evlenmeden önceki soyadını almaktadır. Bu durum boşanmanın bireysel sonuçları arasında yer almaktadır. Boşanma sonrası kadınlar yeniden kurdukları hayatlarında ve eğer varsa çocuk/ları ile belirledikleri yolculukta hata oranını minimuma indirmek için kararlı ve dik durabilmektedirler (Bırol, vd. 2017, s. 52). Boşandıktan sonra kadınlar yaşadıkları stres durumu nedeniyle sıklıkla sağlık problemleri ile karşılaşmaktadır (Turgut vd., 2009, s. 112). İlişki ve iletişim sorunundan kaynaklanan

boşanmalarda bireyler boşanma sonrası çoğunlukla olumlu duygular hissetmektedir (Turgut vd., 2009, s. 112). Eşleriyle arasındaki sevgi bağının incelendiği bir evliliği sürdürmüyor olmanın boşanma sonrası iyi hissetmeye sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Boşanmış kadınların inşa ettikleri yeni hayatlarına uyum sağlamaları ve sosyal hayatta aktif olarak yer alabilmeleri için sonlandırdıkları evlilikleri ile ilgili öfke, üzüntü gibi duygularla yüzleşerek kendilerini bu duyguların negatif etkilerinden arındırmaları gerekmektedir. Boşanan kadınların, boşanmanın da evlenme gibi doğal bir durum olduğunu kabul ederek çevresine hissettirmesi, boşanma sonrasında sağlıklı yeni bir hayat düzenine uyum sağlama aşamasında faydalı olacaktır.

2.6. Türkiye’de Boşanma Oranları

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ülkemizdeki boşanma oranları her yıl belirli bir değişim sergilemekte ve bu değişimler bölgesel farklılıklara göre önemli ölçüde çeşitlilik göstermektedir. Boşanma oranlarındaki değişiklikler; sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki birçok faktörden etkilenmektedir. Boşanma oranlarının artış veya azalış eğilimleri bölgesel dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir konuyu ifade etmektedir. Türkiye genelinde boşanma oranlarındaki değişim; toplumsal yapının dönüşümü, aile değerlerindeki farklılaşmalar, kentleşme süreci, ekonomik şartlar ve kadının toplumdaki rolünün değişimi gibi unsurlarla yakından ilişkilidir. Bu süreç, boşanma oranlarının sadece yıllık olarak değil, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal değişim dinamikleri çerçevesinde ele alınmasını gerektirmektedir. Bölgesel farklılıklar açısından bakıldığında Türkiye’de boşanma oranlarının özellikle Batı ve Doğu bölgeleri arasında dikkate değer farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Batı illerinde, özellikle büyük şehirlerde boşanma oranlarının daha yüksek olması, kentleşmenin ve modernleşmenin etkisiyle ilişkilendirilmektedir. Bu bölgelerde, kadınların iş gücüne katılım oranlarının artması, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve eğitim seviyelerinin yükselmesi gibi faktörler, boşanma oranlarının artışını etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır.

Kadınların ekonomik olarak daha bağımsız olmaları, evlilikteki memnuniyetsizlik veya aile içi sorunlar karşısında boşanma seçeneğini daha kolay değerlendirebilmelerine imkân tanımaktadır. Ayrıca büyük şehirlerde hayat şartlarının getirdiği zorluklar, stres ve hızlı hayat temposu, evlilikteki sorunların artmasına ve boşanma oranlarının yükselmesine etki edebilir. Diğer yandan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde boşanma oranlarının Batı bölgesinde bulunan şehirlere göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu bölgelerde geleneksel aile yapısının daha baskın olması, toplumsal baskılar ve boşanmanın sosyal olarak hoş

karşılanmaması boşanma oranlarının nispeten düşük olmasının başlıca sebeplerindendir. Bu bölgelerdeki kültürel değerler, aile içi sorunların daha çok aile büyükleri ve geniş aile yapısı içerisinde çözülmesine yönelik bir eğilimi desteklemektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarının sınırlı olması ve boşanma sonrası hayatlarının belirsizlik içermesi de boşanma oranlarının düşük olmasına katkıda bulunmaktadır. Ekonomik yetersizlikler ve iş bulma imkânlarının sınırlı olması, kadınların boşanma sonrası hayatlarını sürdürebilme konusunda endişe duymalarına neden olabilir ve bu da boşanma oranlarını etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkabilir.

TÜİK verilerine göre; boşanma oranlarında yıllar içerisindeki dalgalanmalar ekonomik krizler, sosyal politikalar ve hukuki düzenlemeler gibi dış faktörlerden de etkilenmektedir. Örneğin, ekonomik kriz dönemlerinde boşanma oranlarının arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum, ekonomik zorlukların aile içi huzursuzlukları arttırarak evlilik ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Aynı şekilde boşanma yasalarındaki değişiklikler, boşanma sürecini kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı nitelikte olabilmekte ve bu da boşanma oranları üzerinde doğrudan bir etki oluşturmaktadır. Özellikle boşanma davalarının hızlandırılması veya nafaka gibi konulardaki yasal düzenlemeler, evli bireylerin boşanma kararı alırken karşılaştıkları hukuki engelleri değiştirebilmektedir.

Sosyal hizmetler ve devlet destekli aile danışmanlık hizmetlerinin yaygınlığı da boşanma oranlarını etkileyen önemli bir değişkendir. Aile içi sorunların erken aşamalarda çözülmesine yönelik desteklerin artması, boşanmaların önlenmesine katkı sağlarken, bu tür desteklerin yetersiz olduğu durumlarda boşanma oranlarının artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca bölgesel farklılıkların yanında, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki boşanma oranları da farklılık göstermektedir. Kentsel alanlarda, bireysel hayat tarzlarının ve kişisel özgürlüklerin daha fazla ön plana çıkması, boşanma oranlarını arttırıcı bir faktör olarak değerlendirilebilir. Kırsal bölgelerde toplumsal ve dinî değerlerin güçlü şekilde benimsenmesi, boşanmaya yönelik olumsuz algılar ve aile büyüklerinin evlilikte arabuluculuk geleneği gibi unsurlar, boşanma oranlarının düşük kalmasına katkı sağlamaktadır. Ancak toplumsal değişim süreçleri, göç hareketliliği, artan eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle, kırsal bölgelerde dahi boşanma oranlarında artış gözlemlenmektedir.

Türkiye’de boşanma oranlarının bölgelere göre farklılık göstermesi, ülkenin sosyoekonomik ve kültürel yapısındaki çeşitliliği yansıtmaktadır. Bu durum; boşanma olgusunun bölgesel, kültürel ve ekonomik bağlamlarda ele alınmasını gerekli kılmaktadır (Yıldırım, 2004, s. 66).

Bu bağlamda boşanmanın bireysel, ailevi ve toplumsal etkilerini daha iyi anlamak için bölgesel ve kültürel farklılıklar dikkate alınarak detaylı araştırmalar yapılmalıdır. Özellikle boşanma sürecinin dinamiklerini ve bu sürecin uzun vadeli etkilerini analiz etmek, sosyal politikalara ve aile bütünlüğünü koruma çabalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Toplumsal yapının değişim dinamiklerini göz önünde bulundurarak geliştirilecek politikalar yalnızca aile kurumunu değil, toplumsal dayanışmayı da güçlendirecektir.

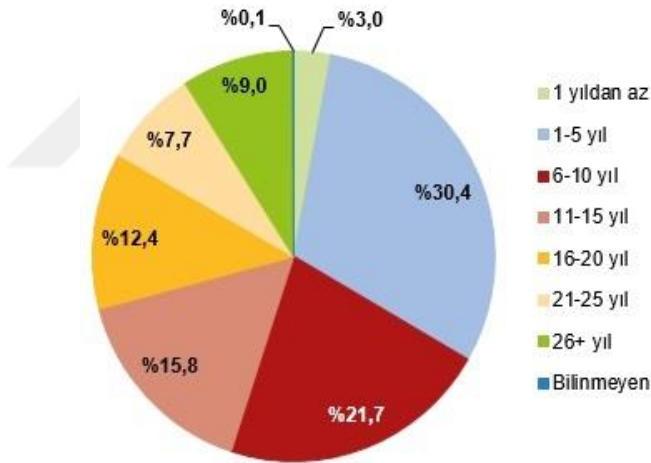
Boşanmaya dair TÜİK verilerine bakıldığında son on sekiz yıllık (2006-2023) süreç hakkında detaylı bilgiler elde edilmektedir. Tablo 2.2 incelendiğinde, 2005-2024 yılları arasında evlenme ve boşanma oranlarına dair istatistiksel verilere detaylı bakıldığında son yıllarda boşanma oranlarındaki artış dikkat çekmektedir. Tabloya göre 2006 yılında 9,18 olan kaba evlilik hızı, 2023 yılında 6,63'e gerilemiştir. 2006 yılında 1,35 olan kaba boşanma hızı ise 2023 yılında 2,01 oranına yükselmiştir. TÜİK verileri son yıllarda Türkiye'de evliliklerin azaldığını, boşanmaların ise arttığını ortaya koymaktadır. Özellikle 2007 yılından itibaren boşanma oranları artış göstermiştir. İstatistiksel veriler boşanmanın önemli bir sosyal sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Değişen toplum yapısıyla beraber bireylerin boşanmaya dair bakış açılarında da değişiklikler meydana gelmiş ve boşanma olgusu toplumda normal görülmeye başlanmıştır (Sevim vd., 2016, ss. 293-300). Değişen toplum yapısı, kadın ve erkeklerin aile kurumundan beklentilerindeki değişikliği de beraberinde getirmiştir. Böylece bireyler evlilikten daha fazla doyum ve ödül bekler olmuştur. Zamanla karşılanamayan bu beklentiler evlilik birliği ve beraberliğinin zedelenmesine neden olmuştur (Ersöz, 2011, s. 260). Günümüzde evliliklerinde bireysel mutluluk ve duygusal tatminler ön plana çıkarak evlilikten beklentilerin artmasına sebep olmuştur. Bu beklentiler sağlıklı bir evlilik süreci geçirilmesini güçleştirmektedir. Evli çiftlerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayamaması, bireylerde hayal kırıklığına ve evlilik birliğinde hasara neden olabilir. Bu durumlar evliliklerde daha fazla çatışmaya, boşanma olaylarında artış ya da kişilerin evlilik düşüncesinden uzaklaşması gibi durumlar doğurabilir. Diğer bir yandan beklentilerde meydana gelen bu tarz değişimler bireylerin bireysel mutluluğunu merkeze alarak daha bilinçli seçimler yapmalarına da etki edebilir.

Tablo 2.2. Evlenme sayısı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2006 - 2023

Yıl	Evlenme Sayısı	Kaba Evlenme Hızı (‰)	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Hızı (‰)
2006	636,121	9,18	93,489	1,35
2007	638,311	9,10	94,219	1,34
2008	641,973	9,04	99,663	1,40
2009	591,742	8,21	114,162	1,58
2010	582,715	7,97	118,568	1,62
2011	592,775	7,99	120,117	1,62
2012	603,751	8,03	123,325	1,64
2013	600,138	7,88	125,305	1,65
2014	599,704	7,77	130,913	1,70
2015	602,982	7,71	131,830	1,69
2016	594,493	7,50	126,164	1,59
2017	569,459	7,09	128,411	1,60
2018	554,389	6,81	143,573	1,76
2019	542,314	6,57	156,587	1,90
2020	488,335	5,86	136,570	1,64
2021	563,140	6,69	175,779	2,09
2022	575,891	6,78	182,437	2,15
2023	565,435	6,63	171,881	2,01

Kaynak: TÜİK, 2023.

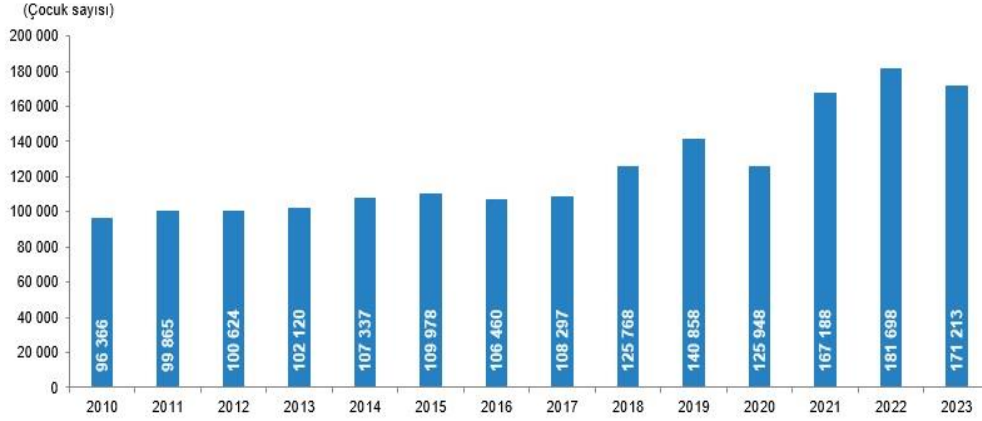
Farklı toplumlarda görüldüğü gibi bugün Türkiye’de de kırdan kente artan göçle nüfusun çoğunluğunun kentlerde toplanması, toplumsal değerlerin zedelenmesi, yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının aile içi iletişime zarar vermesi, günlük hayatın karmaşık bir hal alması, tüketim kültüründe değişimlerin başlaması, aileyi ayakta tutan değerlerin arka plana atılarak bireysel değerlerin ön plana çıkması ile aile içinde iletişimsizlik, şiddet ve boşanma olgusu toplumda önemli bir olgu haline gelmiştir (Demirkıran vd., 2009, s. 8). Tüm bu nedenlerden ötürü, çağdaş hayatın durumsal krizlerinden birisi haline gelen boşanma ülkemizde de hızla artan bir sorun olmaya başlamıştır (Uçan, 2007, s. 39). Boşanan çiftlerin önemli bir kısmını çocuksuz aileler oluşturmakta bunu 1-2 ve 3 çocuklu aileler takip etmektedir. Özellikle ilk yıllarda gerçekleşen boşanmalarda, çocuk sahibi olmayan çiftlerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir (Diler ve Diler, 2022, s. 2167). Ayrıca boşanma olayı; eşlerin yaş gurubuna, eğitim düzeyine ve evlilikte geçen süreye göre değişkenlik gösterebilmektedir (Doğan, 2011, s. 59). Buna ek olarak sorunsuz evliliklerde çocuk sahibi olma eğiliminin sorunlu evliliklere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir (Doğan, 2011, s. 68).



Şekil 2.2. Evlilik süresine göre boşanma oranları (2023)

Şekil 2.2’de Türkiye’de 2023 yılında evlilik süresine göre gerçekleşen boşanma oranları verilmiştir. Evlilik süresine göre boşanma oranları incelendiğinde, 2023 yılında gerçekleşen boşanmaların %33,4’ü evliliğin ilk 5 yılı, %21,7’si ise evliliğin 6-10 yılı, %15,8’i 11-15 yıl, %12,4’ü 16-20 yıl, %7,7’si 21-25 yıl %9,0’ı 26+ yıl ve %0,1’nin bilinmeyen yıl aralığında gerçekleştiği görülmektedir. Verilere göre Türkiye’de boşanma oranlarının çoğu evliliğin ilk beş yılı içerisinde meydana gelmektedir (2023’te %33,4). Bundan dolayı Türkiye’deki evliliklerin ilk beş yılı kritik yıllar olarak değerlendirilmektedir. Bu kritik yılların daha sağlıklı

yaşanabilmesi için aileler önemli derecede rehberlik ve danışmanlığa ihtiyaç duymaktadır (Yıldırım, 2004, s. 69).



Şekil 2.3. Velayete verilen çocuk sayısı (2010-2023)

Şekil 2.3'te 2010-2023 yılları arasında velayete verilen çocuk sayısı yer almaktadır. Kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2010 yılında 118 bin 568 çift boşanırken 96 bin 366 çocuk velayete verilmiş, 2023 yılında 171 bin 881 çift boşanırken 171 bin 213 çocuk velayete verilmiştir. Boşanma davaları sonucunda çocukların velayetinin çoğunlukla anneye verildiği görülmektedir. 2023 yılında çocukların velayetinin %74,9'u anneye, %25,1'i ise babaya verilmiştir (TÜİK, 2023).

Toplum yapısında meydana gelen değişimler evlilik birliğini sona erdirmek için yasal süreci başlatan kişiler üzerinde de etkili olmuştur. Yıllara göre boşanmak için mahkemeye başvuran kadın oranındaki artış dikkat çekmektedir. Örneğin: 1960'lı yıllarda boşanma isteği için yasal süreci başlatan taraf genelde erkek olurken 1976 yılında boşanmak için yasal süreci başlatan kadınların sayısı erkekleri geçmiştir (Yörükoğlu, 2007, s. 264). Kadınların boşanma olayına öncülük etme sayısında artış meydana geldiği görülmektedir.

2.6.1. Türkiye'de meydana gelen boşanma artışlarının nedenleri

Toplumsal değişim süreçleri, bireylerin evlilik ve aile yapısına ilişkin algı ve beklentilerini derinden etkilemektedir. Günümüzde Türkiye'de aile yapısında yaşanmaya başlayan çözümlemeler boşanma olgusundaki artışları da beraberinde getirmektedir (Demirkıran vd., 2009). Boşanma yetişkin iki bireyin hukuki olarak birbirinden ayrılması olarak tanımlansa da boşanma ile beraber aile yapısında bozulmalar meydana gelmektedir. Boşanma durumundan en fazla çocuklar zarar görmektedir (Öksüz ve Ürkmez, 2023, s. 65). Boşanma sadece aile

bireylerini değil toplumu da yakından ilgilendirmektedir. 20. Yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler, ekonomi, köyden kente yaşanan göçlerin artışı, bireyselleşme ve bireysel yaşama istekleri gibi birçok etken aile birliğini sarsmaya başlamıştır. Bir diğer taraftan yaşanan göçlerle beraber eğitim seviyesinin yükselmesi, geleneksel aile yapısından uzaklaşma, ahlaki yapıdan ve toplumsal değerlerden uzaklaşma, aile ekonomilerindeki değişiklik, çok eşlilik gibi birçok etken aileyi boşanmaya sürüklemiştir. Düzenli bir geliri olmayan veya düzenli bir ekonomik statüye sahip olmayan kişilerin evliliklerinde aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayamaması, madde bağımlılığı, işsizlik, aldatma ve ihanet, aile bireylerine karşı ilgisiz ve sevgisiz davranma, kumar bağımlılığı gibi durumlar boşanmaya yol açan sebepler arasında yer almaktadır. İşsizlik ve yoksullukta yaşanan artışlar, kadınların iş hayatına katılımında yaşanan artışlar, gelir dağılımındaki adaletsizlikler gibi faktörler aile birliğini sarsmaya başlamakta ve bu durumlardan dolayı genellikle boşanmalar ortaya çıkmaktadır (Öksüz ve Ürkmez, 2023, s. 465). Boşanma olgusundan sadece anne, baba ve çocuklar değil toplum da etkilenmektedir.

2016 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması'nda boşanma nedenleri incelenmiş olup; %61,5 eşin ilgisiz ve sorumsuz davranması, %42,6 evin ekonomik geçimini sağlayamama, %36,4 dayak/şiddet kötü muameleye maruz kalma, %32,2 aldatma, %24,6 eşlerin ailelerine karşı saygısız davranma, %23 içki içme, %20,8 eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışma, %17,4 terk etme/edilme, %12,9 kumar oynama, %9,2 ailedeki çocuklara karşı kötü muamele, %8,2 diğer nedenler, %4,3 madde kullanımı, %3,1 çocuk olmaması, %2,9 hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz vb. suçlar, %2,8 aile içi cinsel taciz, %2,5 eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması olarak belirtilmiş olup boşanma nedenlerinin kadın ve erkeğe göre farklılık gösterdiği ifade edilmiştir (Aile Yapısı Araştırması, 2016). Küçükcan tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada (2011), katılımcıların %76,2'sinin televizyon programlarının aile yapısını etkilediğini ve bu durumun boşanmalara sebep olduğunu ifade etmiştir. Yine Öksüz ve Ürkmez tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada (2023), işsizlik oranlarında meydana gelen artışın, kadınların iş hayatına katılım oranlarındaki artışın, artan yoksulluk oranlarının, gini katsayısında meydana gelen artışların boşanma oranlarındaki artışı da beraberinde getirdiğini açıklamıştır. Kadınların eğitim seviyesindeki artışları iş hayatına katılım oranlarını arttırmaktadır. Buna bağlı olarak ekonomik özgürlüğünü elde eden kadın, mutsuz evliliğini devam ettirmek istememektedir (Öksüz ve Ürkmez, 2023, s. 474).

Ortalama gelirin altında bir geliri olan bireyler geçimlerini sağlamakta zorluk yaşamaktadır. Bu durum da eşler arasındaki anlaşmazlıkları beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunlar

neticesinde bazı bireyler kırdan kente göç etmekte ancak buna rağmen yeterli gelire sahip olunamadığında aile içi çözümler görülebilmektedir.

Boşanma durumuna etki eden bir diğer unsur ise; eşlerin farklı sosyo-kültürel yapıya sahip olmasıdır (Yıldırım, 2004, s. 68). Ortak bir paydada bir araya gelmek isteyen çiftler bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatamayıp bulundukları sosyo-kültürel yapının özelliklerini eşlerine benimsetememekte ve aile çözümlemesi meydana gelmekte.

2.6.2. Türkiye’de boşanmış kadınlara yönelik geleneksel düşünce, algı ve tutum

Geçmişten günümüze kadar olan süre içerisinde, evlenen bireylerin oranı kadar boşanan bireylerin oranı da oldukça yüksek seyretmektedir. Toplumun en temel yapı taşı olarak kabul edilen aile kurumu; evlilik ile başlayarak, aile birliğinin sarsılmasına neden olan birtakım ciddi problemler sebebiyle de sonlandırılmaktadır. Bireyler adına aile ve evlilik kalıplarını oluşturan toplum, boşanma olgusu karşısında da kendisini söz sahibi olarak ilan eder ve boşanmaya ait normların da belirleyicisi olarak başrolü oynar. Yani toplumsal baskı evlilik olgusunda olduğu gibi boşanma olgusunda da aktif durumdadır. Söz konusu toplumsal baskı, toplumsal cinsiyet kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Cinsiyet ayrımcılığından doğan birtakım problemler evlilik içerisinde görüldüğü gibi, boşanma süreci ve sonrasında da devam etmektedir. Boşanma olgusu boşanan bireylerin yeni bir hayat düzeninin oluşturulması açısından oldukça yıpratıcı bir süreç iken, bir de bu süreç içerisinde toplumun algı ve bu algılarının bir sonucu olan psikolojik şiddet olgusu ile mücadele gerektirmektedir.

Toplum içerisinde son yıllarda yaşanan olaylara bakıldığında, boşanma sürecinde olan ya da boşanan kadınların, erkeklerden daha fazla toplumsal baskıya uğradığı gözlemlenmektedir (Can ve Aksu, 2016, s. 889). Aile hayatında, sosyal hayatta, eğitim alanında, çalışma sektöründe vb. kadının hayatını idame ettirebileceği birçok ortamda boşanmış kadınlara yönelik olumsuz algı ve tutum devam etmektedir.

Boşanmış kadınlara yönelik algının ilk incelenmesi gereken kurum aile kurumudur. Çünkü aile en temel öğrenimlerin kazanıldığı bir kurum olmakla birlikte, toplum denilen okyanusu oluşturan küçük su damlalarıdır. Yani bir araya gelerek toplumu oluşturan aileler içerisinde ne kadar güzel öğretiler sunulursa, toplum da buna paralel olarak gelişim gösterir. Gelişen bir toplumda diğer ötekileştirilen bireylerin yanında, boşanmış kadınlar da ötekileştirilmeyerek birlik ve beraberliğin olduğu yaşanabilir bir ortam elde edilmiş olur.

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de aile içerisinde boşanmış kadınlara yönelik olumsuz algı ve ötekileştirilmiş tutumlar söz konusudur. Birçok geleneksel ve modern toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de boşanma, zihinlerde olumsuzlukları çağrıştıran bir olgudur. Anadolu’da “Gelinlikle çıkan, kefeniyle döner” söylemi bir kadının boşanmasının, ailesi açısından çok kötü bir durum olarak algılandığının kanıtı niteliğindedir. Erkeğin, aile reisi olarak kabul edilmesi, tüm karar ve yetki mekanizmasının erkeğin elinde olması anlamına gelir. Bu nedenle birçok kadın, yalnızca çocuk doğuran ve bakımını üstlenen, yuvadaki yemek ve temizlik işlerinden sorumlu olan bir birey olmaktan ileri gidememektedir. Bu durum ise kadını eğitim, sosyal ve çalışma ortamlarından soyutlayarak ekonomik kazanımlarına engel olmaktadır. Bu konuya tamamen Marksist bir açıdan bakarak değerlendirmek gerekirse, aslında kadınlar ücretsiz birer aile işçisidir. Yani erkekler, kendi hizmetlerini kadına ücret ödemeksizin yaptırarak üretim güçlerini sömürmektedir. Bir birey olarak kadının ücretli bir işte çalışması ve ayakları üzerinde kendinden emin bir şekilde durması toplum içerisinde kabul gören bir durum olmadığından, ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olmakta ve dolayısıyla da ihtiyaçlarının erkek tarafından karşılanmasını beklemektedir (Aslan ve Şeker, 2013, s. 145). Böylece kadınlar ekonomik, hukuksal ve kurumsal karar mekanizmalarının dışında bırakılmıştır (Akgül Sarpkaya, 2013, s. 33).

Eğitimden yoksun bırakılmış kadınların evlendikleri erkekler karşısındaki durumu bundan ibaretken, boşandıktan sonra da aynı kültüre mensup ailesinin yanına dönen kadınların durumu da çok farklı değildir. En iyi yaptığı iş aile bireylerine hizmet etmek olan kadın, boşandıktan sonra da yine hiçbir ücret karşılığı olmadan emek sömürüsüne maruz kalmaktadır. Anne, baba ve kardeşlerine hizmet etmesi karşılığında kendisinin ve varsa çocuklarının hayatını devam ettirmektedir. Boşanarak baba evine geri dönen birçok kadın için artık hiçbir şey eskisi gibi olmamaktadır. Özellikle de çocuklu olarak baba evine sığınan kadınlar daha da zor bir hayat ile karşı karşıya kalmaktadır. Aile bireyleri, yanlarına sığınan boşanmış kadının evlatlarının hayatları hakkında her türlü kararı alma konusunda kendilerinde hak görmekte, hatta ikinci bir evlilik söz konusu olduğunda da karar mekanizması olarak kendilerini ön plana çıkarmaktadır. Boşanma sonrası sürecin en net görünüşü, evlilik süreci ve evlilik öncesindeki arkadaşlar ve aile ile olan ilişkilerin yeniden üretilmesi ve tanımlanmasıdır. Boşanma süreci öncesinde bu gruplar boşanma niyetinde olan bireyi boşanmaması konusunda ikna etmeye çalışmaktadır (Uğur, 2014, s. 298). Buradan da anlaşılacağı üzere boşanma olayı bireyin çevresindeki gruplar tarafından istenmemekte ve boşanma olgusuna da olumsuz bir algı ile yaklaşılmaktadır.

Namus kavramının kadın üzerinden tartışıldığı toplumlarda genellikle boşanmış kadınların hayat şekliinden giyim-kuşamına kadar her seçimine ve kararına karışılmaktadır. Boşanmış kadına karşı çalışma hayatında da benzer bir bakış açısı söz konusudur. Örneğin, çalışma hayatında başarılı olan boşanmış bir kadının söz konusu başarısı, patronuyla olan münasebetiyle ilişkilendirilebilmektedir. Orta ve düşük statülü işlerde çalışan boşanmış kadınlar ise boşanmış olduklarını, diğer çalışma arkadaşlarından ve patronlarından gizleyerek, kötü algılara ve yaklaşımlara bir nebze de olsa maruz kalmamak için çeşitli stratejiler geliştirmek zorunda kalabilmektedirler. Aksi takdirde her türlü algı ve davranışa maruz kalacağından korkmaktadırlar. Bütün bu algılar toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine kurulu ailelerin oluşturduğu toplumun büyük bir kısmı tarafından oluşturulmaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifi ile yapılan çalışmalar incelendiğinde, kadınların boşandıktan sonraki statüleri toplumsal açıdan da kabulü zor bir durum olmaktadır (Karakaya, 2018, s. 17). Bunca problem arasında boşanmış kadın bir de sil baştan statü ve kimlik kazanım çabası içine girerek kendini ispatlamak zorunda bırakılmaktadır.

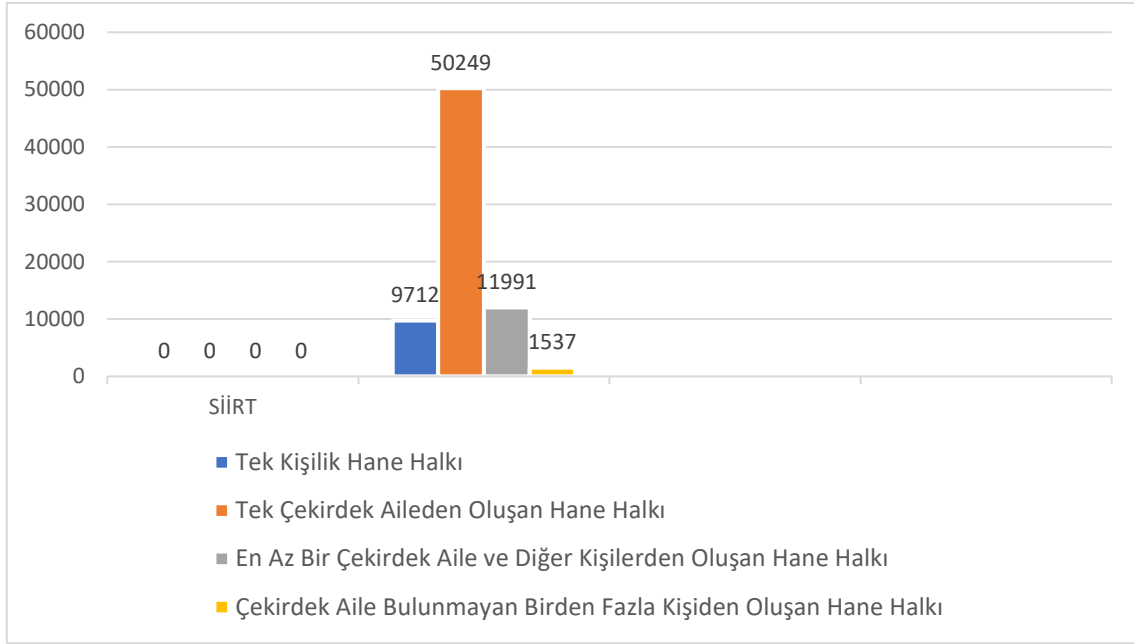
Devlet için “dul” kadının evliliği doğal olarak ölüm sebebiyle sonlandığı için yardıma ve korunmaya muhtaç bireyler olarak sınıflandırılmakta ve maddi yardım imkânlarından faydalandırılmaktadır. Başka bir deyişle, evin reisi olarak adlandırılan erkek, vefat etmiş olsa da aile devam ediyor demektir. Ancak boşanmış kadınlar toplumda yok sayılarak sırf boşanarak aileyi dağıttıkları düşünöldüğü için bu şekilde ayrıştırılarak cezalandırılmaktadır. Bu yok sayılma eylemiyle birlikte boşanma hakkı yok sayılmak istenmektedir. Boşanmış kadınlara yönelik devletin görmezden geldiği ve takındığı bu tavır boşanmaların artacağı ve kadınların özerk haneler kurmaları yönünde bir korkudan kaynaklanmaktadır (Özar ve Yakut Çakar, 2012). Buradan da anlaşılacağı üzere aileden, akrabadan ve toplumdan ziyade devlet bile boşanmış kadını tehlike olarak görmektedir. Boşanmış kadına neredeyse asgari ücretin 1/10 kadar nafaka hakkı tanınsa da, onda da düzenli ödeme alamayan kadınlar işte bu şekilde yoksulluğun, düşkünlüğün ve zayıflığın içerisine sürüklenmektedir.

2.7. Siirt İline Genel Bir Bakış

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde yer alan Siirt ili (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 61), kuzeyden Batman ve Bitlis ili ile güneyden Mardin ve Şırnak illeri ile çevrili, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının kesiştiği bir bölgede kurulmuştur. Bundan dolayı kuzeyinde ve güneyinde etkili olan uygarlıklar kültürel olarak birbirini etkilemiştir. Bölgenin dağlık olması ulaşım imkânlarını kısıtlamış ve bu durum kentin gelişimini olumsuz etkilemiştir.

Komşu illeri ile ilişkisi sınırlı olan Siirt ili Cumhuriyet döneminde ticaret yollarından uzak bir yerdi. Cumhuriyet'in ilanının ardından tüm yurttaki olduğu gibi Siirt ilinde de kalkınmaya yönelik çalışmalar hız kazanmaya başlamış ancak Cumhuriyetin ilanının ardından altyapıdan ulaşım kadar tüm yurttaki etkili olan kalkınmaya yönelik çalışmalar hız kazanmıştır (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 68). Ancak birçok alanda iyi durumda olmayan Siirt ili bu değişim ve dönüşümlerden çok az etkilenmiş, bölgenin toplumsal, kültürel ve geleneksel yapısı uzun bir süre korunmuştur (SİDAV, 2023, s. 2). Siirt ilinin önemli sorunlarından birisi de sağlık alanında yaşanmıştır. Yetersiz koruyucu ve önleyici tedbirler ilçede çeşitli salgın hastalıkların baş göstermesine sebep olmuştur. Sağlık hizmetleri belediye bünyesindeki doktorlar aracılığıyla sağlanmış ve Siirt iline ilk tabip kadrosu tahsis 1873 yılında olmuştur (Coşkun, 2021, s. 18). Köy ve kent hayatının bir arada yaşandığı Siirt ilinde geçimini hayvancılıkla sürdüren ve hâlihazırda bu faaliyetlerini şehir merkezinde devam ettiren birçok aile mevcuttur (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 62). Siirt ilinin kapalı ekonomisi 1940'lı yıllarda Raman'da bulunan petrol ile canlanmaya başlamıştır. Bu gelişmeye 1944 yılında demiryolu ağının Kurtalan'a ulaşması katkı sağlamış, karayolu ulaşımın gelişmesi ile Siirt ilinin Anadolu pazarı ile olan ilişkisi güçlenmiştir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerine göç veren Siirt ili, Batman'da bulunan petrol ile büyük oranda göç almaya başlamıştır (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 61). Bu yıllarda Siirt'in ilçesi konumunda olan Batman'a göçler yaşanmış ve Siirt merkez nüfusunda azalma olduğu saptanmıştır. 1990 senesinde Siirt'ten ayrılan Batman il statüsüne kavuşarak Türkiye'nin 72. İli olmuştur. Siirt ili Merkez ilçe dâhil Merkez, Kurtalan, Baykan, Şirvan, Eruh, Pervari ve Tillo olmak üzere 7 ilçe, 12 belediye, 5 belde ve 279 köyden ibarettir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre, Siirt İli nüfusu 2023 yılında bir önceki yıla göre 16 bin 101 kişi artarak 347 bin 412 kişiye ulaşmıştır. Nüfusun 180.736 kişisini erkekler oluştururken 166 bin 676 kişisini kadın bireyler oluşturmaktadır. Nüfusun çoğunluğu merkezde ikamet etmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü 2023 yılında 3,14 kişiden oluşmaktayken, Siirt ilinde ortalama hane halkı büyüklüğü 4,47 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 2.3. Siirt ili hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı (2023)



Kaynak: TÜİK, 2023.

Tablo 2.3 incelendiğinde; Siirt ilinde 2023 yılında, 73 bin 489 hane halkı tipi mevcuttur. Bu hane halklarının 9 bin 712'sini tek kişilik hane halkı, 50 bin 249'unu tek çekirdek aileden oluşan hane halkı, 11 bin 991'ini en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı, bin 537'sini ise çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı oluşturmaktadır. Siirt ili %13,2 ile tek kişilik hane halkları oranının en düşük olduğu 6. il olmuştur (TÜİK, 2023). Tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının oranının en yüksek olduğu 9. il, 2023 yılında %68,4 ile Siirt ili oldu.

2023 yılında kaba doğum hızı 18,1 olan Siirt ili Türkiye ortalamasının üstünde olup Türkiye sıralamasında 4. sırada yer almıştır. Aynı yıl verilerinde kaba ölüm hızı binde 3,1 ile Türkiye ortalamasının altında olmuştur (TÜİK, 2023). Bebek ölüm istatistiklerine bakıldığında, 2023 yılında Türkiye'de meydana gelen bebek ölüm oranı 10,0 iken Siirt ilinde meydana gelen bebek ölüm oranının 11,7 olarak Türkiye ortalamasının üstünde olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2023).

2021 yılında Siirt ilinde meydana gelen kaba intihar oranı 6,33 iken, 2022 yılında 6,94 olup bu oran 2023 yılında 3,24 olarak tespit edilmiştir. 2021-2022 yıllarında Türkiye ortalamasının üstünde seyreden intihar oranları 2023 yılında 6,94 ile Türkiye ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2023 yılsonu itibarıyla Türkiye'nin toplam nüfusu 85 milyon 372 bin 377 kişi iken 15-24 yaş arasındaki genç nüfus 12 milyon 872 bin 39 kişi oldu. 2023 yılında genç nüfus oranının en yüksek olduğu 2. il %21,1 ile Siirt oldu (TÜİK, 2023). Türkiye nüfusunun 22 milyon 206 bin 34 kişisini çocuklar oluşturdu. Siirt nüfusunun 128 bin 883 kişisini çocuklar oluşturmakta olup çocuk nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %37,1 ile 2023 yılında en yüksek çocuk nüfus oranına sahip 6. İl olmuştur. 0-4 yaş aralığında 33 bin 625, 5-9 yaş aralığında 37 bin 604, 10-14 yaş aralığında 35 bin 572, 15-17 yaş aralığında 22 bin 082 çocuk bulunmaktadır.

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10,0'u geçmesi nüfusun yaşlanmasının bir göstergesi olarak kabul edilmekte olup Türkiye'de yaşlı nüfus oranı diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre daha yüksek bir hız ile artış göstermiştir. Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, artış göstererek 2023 yılında 8 milyon 722 bin 806 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2023 yılında %10,2'ye yükselmiştir. Bu nüfusun %44,5'ini erkek nüfus, %55,5'ini ise kadın nüfus oluşturmuştur (TÜİK, 2023). 2023 yılında yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu 7. il %5,4 ile Siirt olmuştur. Siirt nüfusunun 18 bin 614 kişisi yaşlı bireylerden oluşmakta olup bu nüfusun 7 bin 958 kişisini erkek yaşlılar, 10 bin 656 kişisini ise yaşlı kadın bireyler oluşturmaktadır.

2022 yılında Siirt ilinde 6 yaş ve üzeri için okuryazarlık oranı %93,6'dır. Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanına göre 6 yaş üzerinde okuma yazma bilmeyen erkek oranı 1,6 iken bu oran kadınlarda 10,4 olmuştur. Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen kadın oranı 17,8 iken bu oran erkeklerde 13,1 olmuştur. İlköğretim mezunu kadın oranı 4,7 iken erkeklerde bu oran 6,1 olmuştur. Lise ve dengi meslek okulu bitiren kadın oranı 14,4 iken bu oran erkeklerde 23,9 olmuştur. Yüksekokul ve üzeri mezunu kadın oranı 0,8 iken bu oran erkeklerde 1,8 olmuştur. Yüksek lisans mezunu 3 bin 898, doktora mezunu 527, bilinmeyen 833 kişi olmuştur (UEİVT, 2023).

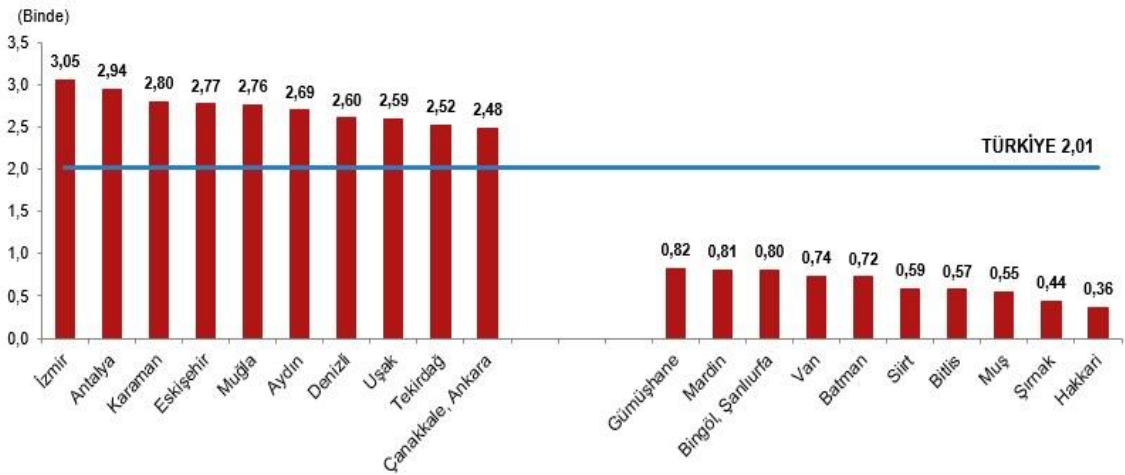
Siirt ilinde halk geçimini genellikle tarım ve hayvancılık ile sağlamaktadır. Sanayinin gelişmemiş olduğu il, işsizlik nedeniyle göç veren il konumundadır. 2023 yılı Türkiye işsizlik oranı %9,4 olarak tahmin edilirken Siirt ilinde işsizlik oranı 10,8 ile ülke oranının üstünde bir konumdadır. İş gücüne katılım oranı %38,5 ile en düşük 1. il ve istihdam edilenlerin oranı %35,5 olup bu oran ile en az istihdam oranına sahip 1. il konumundadır (TÜİK, 2023). İldeki işsizliğin etkenleri arasında bölgede sanayi sektörünün gelişmemiş olması, buna bağlı olarak hizmet sektörünün de yeteri kadar gelişmemesi en büyük etkenler arasında yer almaktadır.

Bölgede yaşayan Suriyeli nüfusun kayıt dışı çalışması da işsizliğin artmasında etkili olmaktadır (GAP Bölge Kalkınma Programı, 2021-2023).

2023 yılında Siirt ilinde bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı binde 5,48 ile Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. 2023 yılında Siirt ilinde toplam 1859 kişi evlenmiş olup, erkekler en fazla 20-24 yaş gurubunda, kadınlar ise en fazla 25-29 yaş gurubunda evlenmiştir. Gerçekleştirilen evlilikler içerisinde akraba evliliği oranı 12,4 olarak saptanmış olup 2023 yılında akraba evliliği oranının en yüksek olduğu 2. il Siirt olmuştur (TÜİK, 2023). 2023 yılında Siirt ilinde gerçekleştirilen evliliklerde, ortalama ilk evlenme yaşı kadınlarda 26,9, erkeklerde ise 29,2'ye yükselmiştir.

2000'li yıllarla birlikte teknoloji ve bilim çağının da etkisiyle TÜİK verilerine göre boşanma oranlarında bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış özellikle 2007 yılından itibaren belirgin bir şekilde hızlanmıştır.

Tablo 2.4. Kaba boşanma hızının en yüksek ve en düşük olduğu 10 il (2023)



Kaynak: TÜİK, 2023.

Tablo 2.4 incelendiğinde; 2023 yılında kaba boşanma hızının en yüksek ve en düşük olduğu 10 il yer almaktadır. Türkiye’de 2023 yılında kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, binde 3,05 ile İzmir olmuştur. Bu ili binde 2,94 ile Antalya, binde 2,80 ile Karaman izledi. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise binde 0,36 ile Hakkari ili oldu. Bu ili binde 0,44 ile Şırnak, binde 0,55 ile Muş, binde 0,57 ile Bitlis ve binde 0,59 ile Siirt takip etmiştir (TÜİK, 2023). Türkiye İstatistik Kurumu 2023 yılı verilerine göre kaba boşanma hızının en düşük olduğu 5. il Siirt olarak belirlenmiştir. Siirt ili Türkiye’de düşük boşanma sayısı ile dikkat çeken illerden biridir.

Siirt ilinde 2023 yılında gerçekleşen boşanma durumları incelenecek olursa:

Evlilik süresi 1 yıldan az olup boşanan 2 kişi, 1 yıl evli kalıp boşanan 24 kişi, 2 yıl evli kalıp boşanan 11 kişi, 3 yıl evli kalıp boşanan 17 kişi, 4 yıl evli kalıp boşanan 13 kişi, 5 yıl evli kalıp boşanan 16 kişi, 6-10 yılları süresince evli olup boşanan 46 kişi, 11-15 yıl süresince evli kalıp boşanan 27, 16 yıl ve üzeri evli olup boşanan kişi sayısı 43 olarak saptanmıştır. Boşanmaların en yoğun yaşandığı evlilikler, 6-10 yıl arasında süren evliliklerdir.

Modernleşme süreciyle birlikte evliliklerin sonlandırılması yani boşanma olgusu, farklı nedenlerin etkisiyle giderek artan bir sosyal gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma, yalnızca bireylerin kişisel kararları ve evliliklerinde yaşadıkları sorunların sonucu olarak değil aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türkiye genelinde boşanma oranları her geçen yıl artış gösterirken, bu durum il bazında da benzer eğilimler sergilemekte, ancak bölgesel farklılıklar dikkat çekici düzeyde olmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Siirt ili, boşanma oranlarının artış gösterdiği illerden biri olmakla birlikte, Türkiye genel ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Bu durum, bölgenin sosyoekonomik yapısı ve kültürel değerleri ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

Siirt ilinde, ailelerin temel geçim kaynağı olarak hayvancılık ve tarım faaliyetleri ilk sıralarda yer almaktadır. Bölgenin ekonomik yapısının tarım ve hayvancılığa dayalı olması, sanayi sektörünün yeterince gelişmemesi ve ekonomik kalkınma açısından geri kalmışlık, boşanma oranlarını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Hayvancılık sektöründe modern yöntemlerin yeterince kullanılmaması, geleneksel üretim biçimlerinin devam etmesi, sanayi faaliyetlerinin sınırlı kalması ve söz konusu ilin çevre illerle olan ulaşım ve ticaret ağının zayıf olması gibi unsurlar, bölgenin ekonomik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Özgür, 1998, s. 62). Bu ekonomik yapısal sorunlar, istihdam imkânlarının kısıtlılığı ve işsizlik gibi sorunları beraberinde getirerek, bireylerin evlilik ilişkilerini sürdürmekte karşılaştıkları zorlukları arttırabilir.

1990'lı yıllarda Siirt ve çevresindeki diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yaşanan en önemli toplumsal olaylardan biri, yoğun göç hareketleridir. Türkiye genelinde bu dönemde en fazla göçü veren bölgelerden biri olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, hem ekonomik nedenlerle hem de güvenlik sorunları ve terör olaylarının etkisiyle büyük bir nüfus kaybı yaşamıştır (Özgür, 1998, s. 62). Terör olaylarının artması, köylerin boşaltılması ve genel

güvenlik kaygıları, bölgedeki kırsal alanlardan büyük şehirlere ve batı bölgelerine doğru zorunlu göçlere yol açmıştır. Bu süreçte, özellikle Siirt gibi iller, göç vermekte olan nüfusun büyük kısmını oluşturan genç ve çalışabilir yaş grubu nedeniyle ekonomik açıdan daha da zayıflamıştır. Göç eden nüfusun çoğunluğunu gençlerin ve ailelerin oluşturması, ildeki iş gücü ve ekonomik üretkenlik üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuş, kalan nüfusun sosyal ve ekonomik sorunlarla başa çıkma kapasitesini azaltmıştır.

2000’li yıllarla birlikte, bölgede güvenlik durumunun iyileşmeye başlaması ve ekonomik sorunların kısmen düzelmesi, göç hareketlerinin yavaşlamasına neden olmuştur. Ancak bu dönemde bile, Siirt ve çevresinde iş imkânlarının sınırlılığı, eğitim fırsatlarının kısıtlı olması ve ekonomik kalkınma düzeyinin düşük olması, insanların büyük şehirlere göç etme eğilimlerini tamamen sona erdirmemiştir. Eğitim ve iş imkânlarının yetersizliği, özellikle gençlerin ve eğitilmiş bireylerin Siirt’ten göç etmesine sebep olmuş, bu durum boşanma oranları üzerinde de dolaylı bir etkiye sahip olmuştur. Göçle birlikte aile bağlarının zayıflaması, geniş aile yapısının parçalanması ve ekonomik geçim sıkıntıları, boşanmaların artışına zemin hazırlayan faktörler arasında yer almıştır. Siirt’te ekonomik ve sosyal yapının boşanma olgusu üzerindeki etkilerini anlamak için, bölgede hâkim olan kültürel değerler ve toplumsal normlar da dikkate alınmalıdır. Bölgenin geleneksel aile yapısında, boşanmanın hoş karşılanmaması ve evlilik sorunlarının aile büyükleri ve geniş aile çevresi tarafından çözümlenmesi gibi özellikler görülmektedir. Bu durum, boşanma oranlarının Batı illerine kıyasla daha düşük olmasına katkıda bulunabilir. Buna rağmen, ekonomik sıkıntıların artması, tarım ve hayvancılık sektöründeki daralmalar ve genel ekonomik istikrarsızlık, aile içi sorunların daha fazla gün yüzüne çıkmasına ve boşanma oranlarının yükselmesine neden olabilmektedir (Özgür, 1998, s. 62). Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadının ekonomik bağımlılığı, boşanma oranlarını dolaylı olarak etkileyen önemli unsurlardandır.

Kadınların iş gücüne katılım oranının düşük olması, eğitim seviyesinin ve ekonomik bağımsızlığın yetersizliği, kadınların evlilik ilişkilerini sürdürmelerine yönelik baskıyı arttırabilir ve boşanma kararını zorlaştırabilir. Bu faktörler, Siirt gibi geleneksel yapının daha güçlü olduğu bölgelerde daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Dolayısıyla, boşanma olgusunun bölgedeki düşük oranlarının bir sebebi de kadının ekonomik olarak bağımlı olması ve boşanmanın getireceği ekonomik belirsizlikten kaçınma ihtiyacı olabilir.

Siirt ilinde boşanma oranlarının yıllar içerisinde artış gösterdiği, ancak Türkiye genel ortalamasının altında kaldığı gözlemlenmektedir. Bu durumun arkasında ekonomik zorluklar,

göç hareketleri, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gibi çok boyutlu etkenler yatmaktadır. İlin sosyoekonomik yapısının güçlendirilmesi, istihdam imkânlarının artırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların yaygınlaştırılması, boşanma oranlarının daha sağlıklı bir seviyede tutulmasına katkı sağlayabilir.

Tablo 2.5. Siirt ili göç istatistikleri (2000-2010)

2000-2010	İL	2000	2008	2009	2010
Aldığı Göç	SİİRT	17.932	11.870	8.475	8.911
Verdiği Göç		34.994	12.625	11.797	13.973
Net Göç		-17.062	-755	-3.322	-5.062
Net Göç Hızı		-75,06	-2,52	-10,88	-16,69
Türkiye Sıralama		78	41	66	75

Kaynak: 2000- 2010 ADNKS, TÜİK.

Tablo 2.5’te, Siirt ilinin 2000, 2008, 2009 ve 2010 yıllarına ilişkin göç oranlarına yer verilmektedir. Buna göre, 2009 yılında Siirt ili binde -11 düzeyindeki net göç hızıyla, en çok göç veren iller arasında yer almıştır. 2010 yılında ise net göç hızı büyük artış gösteren Siirt ili binde -17 düzeyine yükselmiştir (DİKA, 2023). Güncel verilere baktığımızda; 2020 yılında Siirt ilinin verdiği net göç hızı binde (-)12 düzeyindeyken 2023 yılında ise binde -14 düzeyine yükselmiş olup geçmiş yıllardaki verilerle paralellliğini korumuştur. Bu verilere bakıldığında net göç hızının negatif seyrinin devam ettiği görülmektedir.

Siirt ilinin aldığı ve verdiği göçün eğitim seviyesi incelendiğinde: Siirt ilinden dışarıya doğru olan nüfus hareketinde çoğunluğu ortaöğretim ve üstü eğitim almış nüfus oluşturmaktayken, ilin aldığı göçün eğitim seviyesinin yüksekliğinde, bu ilde gerçekleşen göç hareketinde kamu görevlilerinin büyük paya sahip olması etkilidir.

Tablo 2.6. Yaş grubuna göre göç eden nüfus (2012-2014)

	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK
0-14	4.234	2.031	2.203	3.402	1.630	1.772	3.497	1.663	1.834
15-64	10.116	4.964	5.152	9.735	4.736	4.999	10.617	5.348	5.269
65+	278	189	89	202	119	83	252	157	95

Kaynak: TÜİK (2015).

Tablo 2.6'ya göre; göç eden kadın-erkek oranının 65+ yaş grubunda daha az olduğu görülmektedir. 2012 ve 2013 yılının 0-14 ile 15-64 yaş gruplarında erkeklerin kadınlardan daha fazla göç ettiği anlaşılmaktadır. 2014 yılında ise 0-14 yaş grubunda erkeklerin kadınlardan daha fazla, 15-64 yaş grubunda ise kadınların erkeklerden daha fazla göç ettiği görülmektedir. Genel olarak yıllar itibari ile incelendiğinde, 2012 yılında 7444 erkek Siirt ilinden göç etmişken göç eden kadın sayısı 7184'tür. Bu sayı 2013 yılında 6854 erkeğe karşılık 6485 kadın olarak gerçekleşmektedir. 2014 yılında ise 7198 erkek ve 7168 kadın Siirt ilinden göç etmiştir. Yıllar itibari ile göç eden kadın ve erkek nüfus arasında çok fazla bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum bize Siirt iline gelen kişiler gibi göç eden kişilerin aile olarak göç ettiğini ve erkekler kadar kadınların da göç etme eğilimi içinde olduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2016, s. 207). Alkan (2017) yaptığı araştırmada; 24-34 yaş aralığında göç eden kadın erkek oranının birbirine çok yakın olduğuna bu durumun genç erkek nüfusun ekonomik nedenlerden dolayı il dışına göç etmek durumunda kaldığına dikkat çekmektedir. Ekonomik kaynakların nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması, işsizlik oranlarının yüksekliği, terör olaylarının varlığı, aileler veya aşiretler arasında yaşanan çatışmalar ve kan davaları göçün başlıca nedenleri arasında sayılabilmektedir. Ayrıca kırsal kesimde tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi ve bu arazilerin geçim sağlamada yetersiz hale gelmesi de insanların hayatlarını sürdürebilmek için başka bölgelere göç etmelerine yol açan önemli bir etkidir. Bu unsurlar, Siirt'teki insanların daha iyi hayat şartları arayışıyla göç etmelerine neden olmaktadır (Alkan, 2017, s. 37).

Kırdan kente yaşanan göç olayları ile son yıllarda geleneksel aile yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Göç ile kadının iş hayatına dâhil olması, sosyal hayata atılması, sosyal ve siyasal hakların ilerleyişi ve artan özgürlükler, şehir hayatı, ekonomik özgürlük, kadının

yaşadığı sıkıntılara daha fazla katlanmak istememesi gibi nedenlerle hane halkı büyüklüğünün küçülmesine neden olmuştur (Eyce, 2000, s. 231). 2020 yılında Siirt ilinin ortalama hane halkı büyüklüğü 4,87 iken bu oran 2023 yılında 4,47 oranına gerilemiştir. Bu da göçün ailelerin hane halkı sayısı üzerindeki etkilerini göstermektedir. Diğer yandan, geniş aile olarak tanımlanan ve en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halklarının sayısı Siirt ilinde 2020 yılında 12 bin 435 iken 2023 yılında gerileyerek 11 bin 991 olmuştur. Türkiye’de olduğu gibi Siirt ilinde de geniş aile yapısında azalmalar devam etmektedir. İl genelindeki çekirdek aile sayısını incelediğimizde ise; 2020 yılında tek çekirdek aileden oluşan hane halkı sayısı 44 bin 074 iken, 2023 yılında tek çekirdek aileden oluşan hane halkı sayısı 50 bin 249’a yükselmiştir. 2006 yılında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nda olduğu gibi Siirt ili genelinde de geniş aile sayısında azalma görülürken çekirdek aile sayısında artış meydana gelmektedir (Aile Yapısı Araştırması, 2016). Geniş aileden çekirdek aileye doğru yaşanan geçiş aile üyeleri arasındaki ilişkileri de etkileyerek boşanma hızlarındaki artışı beraberinde getirmektedir. Siirt ilindeki boşanma sayıları ve kaba boşanma hızlarını incelemek karşılaştırma yapmamıza katkı sağlayacaktır.

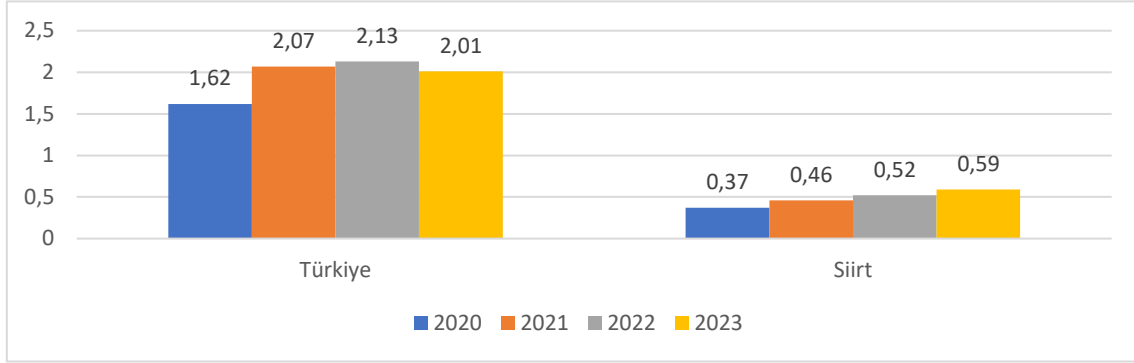
Tablo 2.7. Türkiye ve Siirt ili boşanma sayısı (2020-2023)

Yıl	2020	2021	2022	2023
Türkiye	136.570	175.779	182.437	171.881
Siirt	122	152	174	199

Kaynak: TÜİK, 2023

Tablo 2.7 incelendiğinde; Siirt ilinde 2020 yılında 122, 2021 yılında 152, 2022 yılında 174, 2023 yılında ise 199 kişi boşanmış olup boşanma sayısı her yıl artış göstermiştir. Yaşanan artışa rağmen Siirt ili boşanma verileri Türkiye'ye göre çok az seyretmektedir. Daha sağlıklı bilgi edinebilmek için kaba boşanma hızını incelemekte yarar vardır.

Tablo 2.8. Türkiye ve Siirt ilinde kaba boşanma hızı (2023)

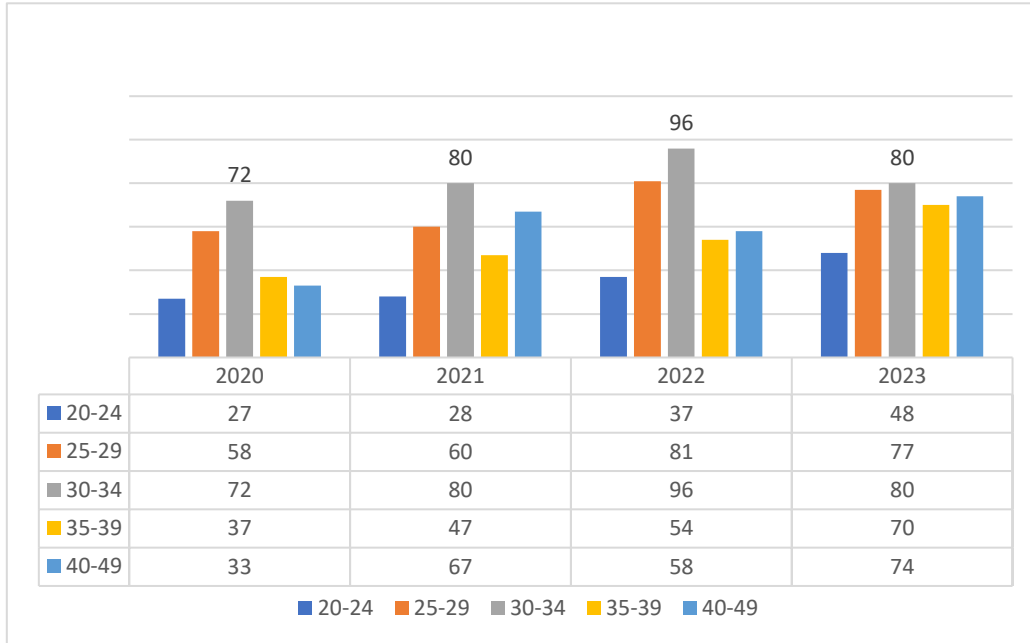


Kaynak: TÜİK, 2023.

Kaba boşanma hızı yıl içinde bulunan toplam nüfusun, boşanma sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Çıkan sonuç binde olarak ifade edilmektedir.

Tablo 2.8 incelendiğinde; 2020-2023 yılları arasında Siirt ilinde kaba boşanma hızı Türkiye ortalamasının çok altında olmasına rağmen yıldan yıla artış göstermektedir. 2020 yılında binde 0,37 olan kaba boşanma hızı, 2023 yılında binde 0,59 seviyesine yükselmiştir. Yaş gruplarına göre boşanma oranlarında ise farklılıklar mevcuttur.

Tablo 2.9. Siirt İli 20-49 yaş grubuna göre boşanma sayıları (2020-2023)



Tablo 2.9 incelendiğinde; Siirt ilinde 2020 yılında 122 çift, 2021 yılında 152 çift, 2022 yılında 174 çift ve 2023 yılında 199 çift boşanmıştır. Boşanmaların en yoğun yaşandığı dönem 30-34

yaş grubudur. 30-34 yaş gurubunda 2020 yılında 72 çift, 2021 yılında 80 çift, 2022 yılında 96 çift ve 2023 yılında 80 çiftin boşandığı görülmektedir.

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Siirt ilinde 20-49 yaş aralığında gerçekleşen boşanma sayıları Türkiye’de gerçekleşen boşanma sayılarının altında yer alıp ülke genelinde boşanmanın en az olduğu iller arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 2023 yılında Siirt ilinde gerçekleşen 199 boşanmanın 196’sı geçimsizlik, 2’si zina, 1 tanesi ise bilinmeyen nedenlerle gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Özellikle kırsal alanlarda boşanma oranı sıfıra yakındır (Yılmaz, 2016, s. 151). Siirt ilinde gerçekleşen boşanma olaylarının Türkiye ortalamasının altında olmasının çeşitli nedenleri mevcuttur.

- Kök ailelerin boşanma olayını hoş karşılamaması,
- Boşanma sonrası kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması,
- Dinî nedenler, toplumun gelenek ve göreneklerinin boşanmaya sıcak bakmaması,
- Kök ailenin çocukları kabul etmemesi nedeniyle boşanma sonrası kadınların gidecek yerlerinin olmaması,
- Boşanma sonrası meydana gelen ekonomik yoksunluk durumundan çekinme gibi nedenlerden ötürü Siirt ilindeki boşanma oranları Türkiye’ye göre düşük seviyelerde seyretmektedir.

Siirt ilinde yaşanan işsizlikler birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. İşsizlik sorunu ekonomik yoksunluğu, geçimsizliği, aile birliği ve bütünlüğünü de tehdit eder hale gelmiştir. Siirt ilinde 2023 yılında gerçekleşen 199 boşanmanın 196’sı geçimsizlik nedeniyle meydana gelmiştir. Boşanma olaylarının gerçekleşme süresine baktığımızda, 199 boşanma davasının 66 tanesi 0-2 ay arası gibi en kısa sürede gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023).

Eşlerin yaş farkına göre boşanma oranlarını incelediğimizde; 2023 yılında Siirt ilinde erkeğin yaşının büyük olduğu 136, erkeğin yaşının küçük olduğu 34, erkeğin ve kadının yaşının eşit olduğu 24, yaş farkı bilinmeyen 5 boşanma olayı yaşanmıştır (2023, TÜİK).

Siirt, Türkiye’deki toplam teşvik belgeli yatırım tutarının yüzde 1,3’ünü almıştır. İlin görece olarak iyi olduğu değişkenlerden biri de kişi başına düşen hastane yatak sayısıdır.

Siirt ilinde 2022 yılında kişi başına düşen hastane yatak sayısı binde 2,36 iken Türkiye’de kişi başına düşen hastane yatak sayısı binde 3,07 olarak belirlenmiştir. Yine Siirt ilinde 2020 yılından beri 783 seviyesinde sabit kalmıştır. Ancak istihdam, eğitim ve rekabetçilik

boyutlarındaki değişkenlerde Türkiye ortalamasının önemli oranda altında değerlere sahiptir. 2023 yılında Siirt ili %35,5 istihdam oranı ile Türkiye ortalamasının (48,3) altında kalıp istihdam oranı en düşük il olarak son sırada yerini almıştır. İstihdam edilen her yüz kişiden 5'i imalat sanayiinde istihdam edilmekte, okuryazar kadın oranı %90 ile Türkiye ortalamasının (%96) altında kalmakta ve ülkemizde en az ihracat yapan iller arasında yer almaktadır.

Siirt ilinin gelişimi açısından diğer bir önemli husus da kadın istihdamının arttırılmasıdır. 2013 yılında ildeki kadın istihdam oranı %8,8 iken 2019 yılında bu oran %12,4 seviyesine yükselmiştir (GAP Bölge Kalkınma Programı, 2021-2023, s. 53). Önceki yıllara göre bir nebze de olsa kadın istihdamında iyileşmeler olduğu görülmüştür. Yine hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre 2021 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı içerisinde en düşük istihdam oranı %29,9 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesinde gerçekleşmiştir (İstatistiklerle Kadın, 2022).

3. YÖNTEM, BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın planlama süreci, araştırmanın yöntemi ve örneklem grubu, veri toplama araçları, veri toplama yöntemi ile verilerin nasıl analiz edildiğine ve etik konulara dair bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

“Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları: Siirt Örneği” adlı çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Siirt ili sınırları içinde ikamet edip boşanmış, çocuk/ları ile hayatına devam etmekte olan kadınların, boşanma ve boşanma sonrası süreçte hayatlarında değişim gösteren durumları anlamak için boşanmış kadınların hayat deneyimlerine yer verileceğinden bu yöntem tercih edilmiştir. Ayrıca Siirt ili özelinde boşanma olgusuyla karşı karşıya kalan kadınlar ile ilgili alan yazında gerçekleştirilen nitel çalışmaların azlığı bu yöntemin tercih edilmesinin bir diğer nedenidir.

Nitel araştırma, bireylerin kültürel ve toplumsal yapısını kendi bulunduğu doğal ortamlarında inceleyerek ele alan araştırma olarak kabul edilmektedir (Kümbetoğlu, 2005, s. 20). Nitel araştırmada araştırmacı, bireyi toplumsal ve kültürel yapısı içinde ele alarak bilinmeyeniyi ortaya çıkarıp tanımlama gibi bir takım sonuçlara ulaşma çabası içindedir. Nitel araştırma, araştırmaya dâhil edilen katılımcıların duygularını, algılarını ve tecrübelerini öğrenmenin, hatta çalışmaya dair derinlemesine bilgiye ulaşmanın en iyi yöntemlerindendir (Sutton ve Austin, 2015, s. 1). Bu doğrultuda araştırmacı, çalışmaya yön verebilecek soru/ları toplar, sorular ışığında cevaplar elde eder ve bu bilgileri yorumlayarak sonuçlara ulaşır (Yıldırım, 1999, s. 7). Bu nedenlerden ötürü, geleneksel tekniklerle cevaplandırılmayan sorulara cevap bulmak, olaylar hakkında derinlemesine bilgiye ulaşmak amaçlanmıştır. Daha az sayıda kişi ile derinlemesine ve daha fazla görüşme imkânı tanıyan nitel araştırma, olayların detaylandırılarak aktarılabilmesi imkânı tanımaktadır (Büyüköztürk vd., 2015). Bu bağlamda nitel araştırma yöntemi, konuyu temsil ettiğine kanaat getirdiği az sayıda kişi ile daha fazla zamanda derinlemesine görüşmeler yaparak meselenin özünü kavrayabilmek maksadıyla daha çok bireysel deneyimlere odaklanıp kavramsallaştırmalara giderek araştırmanın önemini ve gerekliliğini savunur (Yaman, 2014).

Bu çalışmada, nitel araştırma türlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni seçilmiştir. Olgubilim desen, günlük hayatta insanların belirli bir deneyimi nasıl anladıklarını, algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını derinlemesine ele almayı amaçlar. Bir diğer açıdan, günlük hayatta karşılaştığımız olayları, olguları, deneyimleri ve durumları araştırmayı

amaçlayan bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 10). Fenomenoloji yaklaşımı temelinde bireysel deneyim ve tecrübeleri barındırır (Yüce ve Yaman, 2022, s. 49). Buna ek olarak bu yaklaşım ile araştırmacı, her bir bireyin deneyimlerini derinlemesine irdeleyerek bu deneyimlerin birey için ne anlam ifade ettiğini belirler (Langdridge, 2007). Amaç genelleme yapmaktan ziyade olgulardaki gerçekliği tanımlamaktır (Baş ve Akturan, 2008, ss. 84-85). Bu çalışma ise boşanmış olup çocuk/ları ile yaşamaya devam eden ve aynı zamanda sosyal destek uygulamalarından faydalanmakta olan kadın bireylerin boşanma olgusu ve boşanma sonrası yaşanmışlıklara dair hayat mücadelelerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak planlandığından araştırmada olgubilim modeli kullanılmıştır. Bu model neticesinde, çalışma grubundaki katılımcıların bireysel deneyimleri, deneyimleri ile ilgili algıları ve düşünceleri fenomenoloji yaklaşımıyla ele alınmaktadır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020, s. 158).

Bu araştırmada, elde edilen veriler katılımcıların kendisinden, doğrudan kaynaktan alınmıştır. Görüşmeler katılımcılar ile ortak belirlenen bir kafede gerçekleştirilmiştir. Bireysel görüşmeler yapmış olmak araştırmacıya gözlem yapma imkânı da tanımıştır. Araştırmacının gözlemleri, araştırma verilerine eklenerek araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak yaşları 20-50 arasında olan boşanmış tek ebeveyn 10 kadın katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı görüşme esnasında katılımcıların durumuna göre sorulara ek olarak soru ekleme-çıkarma yapabilir ya da katılımcının cevaplarını detaylandırmasını isteyebilir (Türnüklü, 2000, s. 547). Veri toplama sürecinde, katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olarak yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Gizlilik ilkesine riayet edilerek görüşme öncesinde katılımcılara araştırma hakkında ön bilgi verilmiştir. Katılımcıların sözlü ve yazılı onamları alınarak görüşmelere başlanmıştır.

Katılımcılar için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak boşanmış tek ebeveyn kadınlar ile 60-120 dakika arasında değişen sürelerde katılımcıların da kolay ulaşım sağlayabileceği bir kafede bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında araştırmacı tarafından not tutularak daha sonra bu notların Word Office programına aktarılması sağlanmıştır. Görüşmelerin yeri araştırmacı tarafından, zamanı ise katılımcılar tarafından

belirlenmiştir. Görüşmeler esnasında bazı katılımcıların duygusal anlar yaşadığı ve kendilerini iyi hissetmediği anlar yaşanmış olup bu katılımcıların görüşmelerine bir süre ara verildikten sonra devam edilebilmiştir.

Verileri toplayabilmek için Yalova Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izinler alınmıştır. Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın saha çalışması 21/08/2024-15/09/2024 tarihleri arasında Siirt ilinde gerçekleştirilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizi için ilk olarak verilerin analiz için hazırlanması, verilerin tamamının okunması ve incelenmesi, verilerin kodlanması, temaların ve alt temaların oluşturulması ve bulguların yorumlanması şeklinde Creswell'in (2016, s. 197) nitel araştırmalar için sunduğu veri analiz şemasından faydalanılmıştır. İlk olarak verilerin analiz için hazırlanabilmesi için Word Office programına aktarılması sağlanmıştır. Bu aşamada toplamda 20 sayfalık verilerin bilgisayar ortamına aktarılması işlemleri gerçekleştirilerek her katılımcı için ayrı bir dosya oluşturulmuştur. Katılımcıların her biri için K1, K2... şeklinde kodlar belirlenmiştir. Kodlamalardan sonra elde edilen veriler yorumlanarak ulaşılan sonuçlara ilişkin değerlendirmeye yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 243; Kümbetoğlu, 2019, s. 154). Değerlendirilen verilerin tamamı ayrıntılı bir şekilde incelenerek araştırmanın analizine uygun olan kod, alt tema ve temalar oluşturulmuştur. Ana temalar ve alt temaların oluşturulmasında; literatür verileri ve katılımcıların ifadeleri temel belirleyici olmuştur. Nitel araştırma analizinde büyük önem taşıyan kodlama kısmı araştırmacıya kolaylık sağlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma için nitel veri analiz programlarından MAXQDA 2024 programından yararlanılmıştır.

3.4. Etik Konular

Bu çalışmanın etik kurul onayı 25/06/2024 tarihinde 2024/176 protokol numarası ile Yalova Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

3.5. Araştırmanın Örneklem Grubu

Bu araştırma, eşinden boşanmış tek ebeveyn olarak çocuk/larının bakım ve gözetimini tek başına üstlenen kadın katılımcıların tek ebeveynlik deneyimlerini derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Çalışma evrenini Siirt ilinde yaşayan boşanmış 10 tek ebeveyn kadın, örneklemini ise Siirt ili merkezinde ve Kurtalan ilçesinde ikamet edip Siirt Aile ve Sosyal

Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Kurtalan Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü ve Siirt Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nden hizmet alan, eşinden boşanmış tek ebeveyn kadınlar oluşturmaktadır. Özellikle Siirt ilinde ikamet edip boşanmış tek ebeveyn olan kadın katılımcıların örneklem grubu seçilmesinin nedeni, literatürde boşanmış kadınlara yönelik çalışmaların olması ancak Siirt özeline indirgendiğinde bu konuda büyük bir boşluk olmasıdır. Özellikle kadın bireylerin seçilmesinin nedeni ise boşanma sonrası velayetlerin büyük çoğunluğunun annelere verilmesidir. Bu durum kadınların boşanma sonrası birçok sorun ile tek başına mücadele etmekte olduklarını ve birçok açıdan yıprandıklarını göstermektedir. Bu bağlamda araştırmanın örneklem grubunu Siirt ilinde boşanmış kadın bireyler üzerine daraltarak, bu spesifik grubun sosyo-ekonomik ve psikolojik tecrübelerini derinlemesine ele alarak bu konuda farkındalık oluşturmak amaçlanmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken Siirt ilinde boşanmış tek ebeveyn kadınlara yönelik olarak güncel veriler ışığında çalışma yapılması planlanmıştır. Araştırmada amaçsal örneklem ve kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örneklem; derinlemesine görüşme yapmayı hedefleyen çalışmalarda, araştırmanın amacı bağlamında veri elde etme açısından zengin durumların seçilmesidir (Büyüköztürk vd., 2015). Bundan dolayı nitel araştırmaların çoğunda amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmakta olup çalışmaların doygunluğuna katkı sağlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2015). Kartopu örneklem yöntemi, verileri toplayabilmek için görüşme yapılan kişiler aracılığıyla diğer kişilere ulaşım sağlanmasıdır (Erkuş, 2015, ss. 138-140). Araştırma kapsamında yeterli kişiye ve veriye ulaşıldığı kanaatine varıldıktan sonra görüşmelere son verilmiştir.

3.6. Bulgular ve Yorumlar

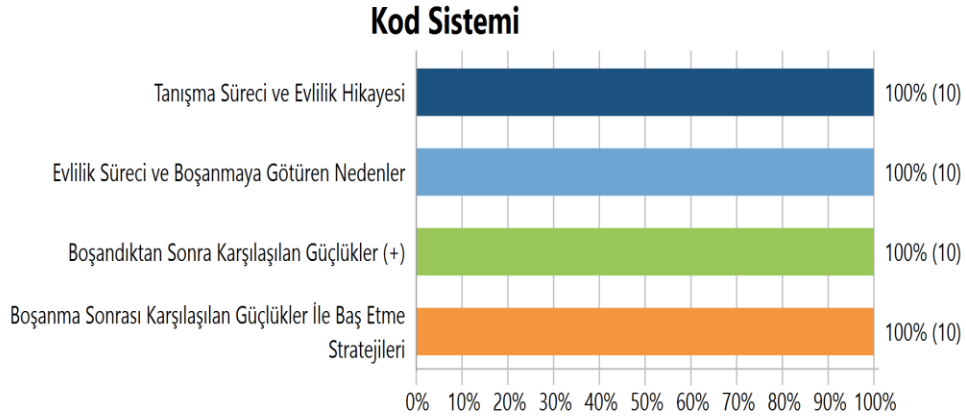
Araştırmanın bu bölümünde, çocukları ile yaşamaya devam eden boşanmış 10 kadın katılımcı ile derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler yer almaktadır. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine, yaş ve gelir düzeylerine, velayetlerine verilen çocuk sayısına, eğitim durumlarına ve sosyal hizmet destek mekanizmalarından faydalanma durumlarına dair bazı bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (2024)

Katılımcı Adı	Çocuk Sayısı	Yaşı	Eğitim Durumu	İşi	Evli Kalınan Süre	Velayete Verilen Çocuk Sayısı	Faydalandığı Sosyal Destek Türü
K1	4	44	Okur-yazar	Gündelik İşlerde Çalışıyor	25 yıl	4	SED + Aile Destek
K2	3	45	Okuryazar değil	Ev Hanımı	30 yıl	3	SED + Aile Destek
K3	3	46	Lise Mezunu	Ev Hanımı	7 yıl	3	SED + Aile Destek
K4	1	27	Ön lisans Mezunu	Ev Hanımı	4 yıl	1	SED + Akraba Desteği
K5	5	42	İlkokul mezunu	Ev Hanımı	14 yıl	4	SED + Akraba Desteği
K6	1	35	İlkokul mezunu	Ev Hanımı	10 yıl	1	SED + Nafaka
K7	3	32	İlkokul mezunu	Ev Hanımı	26 yıl	3	SED + Nafaka
K8	4	34	İlkokul mezunu	Gündelik İşlerde Çalışıyor	12 yıl	4	SED + Nafaka+ SYDV Yardımları
K9	3	42	İlkokul mezunu	Gündelik İşlerde Çalışıyor	13 yıl	3	SED + Nafaka + Aile Destek
K10	3	30	İlkokul mezunu	Ev Hanımı	16 yıl	3	SED + Koşullu Sağlık + Koşullu Eğitim

Tablo 4.1 incelendiğinde; katılımcıların en az 1 en çok 5 çocuk sahibi olduğu, 1 katılımcının okuryazar olmadığı, 1'inin okuryazar olduğu, 6'sının ilkokul mezunu olduğu, 1'inin lise mezunu olduğu ve 1'inin ise ön lisans mezunu olduğu, günübirlik işlerde çalıştığı veya ev hanımı olduğu, evli kalınan sürenin en az 4 yıl en çok ise 26 yıl sürdüğü, tüm katılımcıların sosyal ekonomik destek hizmeti ve sosyal yardımlar gibi çeşitli sosyal destek hizmetlerinden faydalanmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Boşanmış olup tek ebeveyn olarak çocuklarının bakım ve gözetimini sürdüren kadın bireylerin; evlilik süreci, boşanma olgusu ile tek ebeveynli ailelere dönüş sürecinde yaşadıkları güçlükler ve bu güçlükler ile baş etmedeki destek mekanizmalarını araştıran bu çalışmada elde edilen veriler tema ve alt temalar altında toplanmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler değerlendirildiğinde yanıtlar “Tanışma Süreci ve Evlilik Hikâyesi”, “Evlilik Süreci ve Boşanmaya Götüren Nedenler”, “Boşandıktan Sonra Karşılaşılan Güçlükler” ve “Bu Güçlükler İle Baş Etme Stratejileri” olmak üzere 4 başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklar araştırmanın ana temalarını oluşturarak Şekil 4.1’de görselleştirilmiştir.



Araştırmada ortaya çıkan kodların kullanım yoğunluğuna göre dağılımı Şekil 4.2’de görselleştirilmiştir.



Kod bulutunda daha büyük puntolu kodlar, bu kodların yoğun olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Punto büyüklüğü küçüldükçe kodların kullanım alanı da azalmaktadır. Araştırmanın alt kodları incelendiğinde en yoğun kullanılan kod “Şiddet” kodudur ve bu kod katılımcılar tarafından 40 defa kullanılmıştır. “Ekonomik sorunlar”, “Toplumsal sorunlar” ve “Sosyal yardımlar” kodları ise araştırmada yoğun kullanılan diğer kod türleridir. Yoğunluğuna göre kullanılan diğer kodlar ise Şekil 4.2’de olduğu gibi boyutlandırılmıştır.

3.6.1. Evlilik Deneyimleri

Türkiye’de evlilik türleri çeşitlilik göstermekte olup bu çalışma kapsamında boşanmış kadınların evlenme türlerinde de çeşitliliğin olduğu görülmüştür. Görücü usulü evlenme, severek evlenme, kaçarak evlenme, zorla evlendirilme gibi birçok evlenme türü mevcuttur. Bu kısımda evlilik deneyimleri başlığı altında katılımcıların tanışma süreci, evlilik türü ve evlilik sürecinde yaşadıkları deneyimlere yer verilmiştir.

Türkiye’de evlenme türlerine bakıldığında görücü usulü evliliklerin halen önemli bir konuma sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Yılkan, 2022, s. 137). Türk toplum yapısında yaygın olarak kabul gören evlilik şekli görücü usulü evliliklerdir. Görücü usulü evlilikler eski Çin toplumlarına kadar uzanmakta olup doğu toplumlarına özgü geleneksel yapının bir ürünüdür. Geleneksel Türk toplum yapısında, evlilikle birlikte “sevgi” duygusu gelişmektedir. Nikâh ile birlikte evliliğin insanları birbirine sevgi bağı ile bağlayacağı düşüncesi doğu kültürü motifini yansıtmaktadır (Yılmazçoban, 2008, s. 22). Türkiye’de olduğu gibi Siirt ilinde de görücü usulü evlilikler daha yaygındır. Siirt ilinde görüşme yapılan boşanmış 10 kadından sadece 1’inin severek evlendiği, diğer 9’unun ise görücü usulü ile evlendiği tespit edilmiştir. Aile ve akrabaların da araya girerek gerçekleştirilen görücü usulü evlilikler ile ilgili olarak K1, şunları söylemektedir:

“İki evlilik gerçekleştirdim. İlk evliliğim akrabaydı ve 14 yaşındaydım. Görücü usulü ile evlendik. 1 sene evli kaldıktan sonra boşandık. İkinci evliliğimi ise 19 yaşında gerçekleştirdim o da görücü usulü evlilikti. Ailem yerime karar verdi. Bana fikrim bile sorulmadı. 2 ay nişanlı kaldık sonra evlenip farklı bir şehre yerleştik.” (K1).

Etkisi azalsa bile toplumda en çok tercih edilen erken yaşta ve rızası alınmadan gerçekleştirilen görücü usulü evliliklere dair bir yorum da farklı bir katılımcıdan gelmiştir.

“Eşim ile 15 yaşındayken görücü usulü ile evlendik. Ailem bana evlenmek isteyip istemediğimi sormadı bile. Hiç rızam var mı yok mu kimse önemsemedi. Köyde yaşıyorduk beni verdiler 3 ay nişanlı kaldım sonra da düğünüm oldu ve buraya gelin olarak geldim.” (K2).

K3 ise ailesinin zoruyla kendini kısa süre zarfında evliliğin içinde bulduğunu şu cümleleri ile ifade etmiştir:

“Tanışma sürecimiz olmadı. Eşim akrabamdı. Halamın oğluydu. O başka şehirde yaşıyordu biz köyde yaşıyorduk. 17 yaşındaydım o da 24 yaşındaydı. Onu görünce istemedim benim istediğim

kriterlere ve kafa yapıma uyuşmuyor dedim. Kendi isteğimle olan bir evlilik değildi. Annem ve halamın zoruyla olan bir evlilikti. Nişanlı kaldığım süre içerisinde 3 kere nişanı attım, istemediğimi söyledim. Konuştukça kafa yapısının benimle uyuşmadığını söyledim. Nişanımda evliliğimde yalan üzerine kuruluydu. Düğünde tartışmalar başladı. Kuaför, stüdyo gibi tartışmalardı. Evlendikten sonra ayrı eve gitmeyi beklerken eltinle oturacaksın dediler.” (K3).

Evlilik türlerinden olarak karşımıza çıkan bir diğer evlilik ise severek gerçekleştirilen evliliklerdir. Severek gerçekleştirilen evliliğe dair K4 isimli katılımcı evlilik hikâyesini şu cümleleri ile ifade etmiştir:

“Eski eşimle üniversitede tanıştık. 2 yıl görüştük. Sevgiliyken bana yalan söylediğini anladım ve ondan uzaklaştım. Bir süre görüşmemeye karar verdim. Ben uzaklaşınca kendimi öldüreceğim dedi, seni seviyorum dedi, tehditler etti ben de ona inandım, affettim ve bir süre sonra nişanlandık. Nişanlıyken yine bana yalan söylediğini anladım ayrılmak istedim ama bu sefer ailem ayrılmama izin vermedi. Sonra bir gün bana gül alıp geldi ve beni tatlı sözler ile kandırarak ikna etti. İkinci kez ona inandım. Bir süre sonra da evlenip ailesinin yanına yerleştik.” (K4).

Aile kurumu evlilik ile başlayarak toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve normlarına bağlıdır (Özkan, 2011, s. 13). Birey aile kurumu içinde toplumsallaşmaya ilk adımını atarken birçok sorun ile karşılaşp bu sorunların çözümünü ararken olgunlaşmakta ve varlığı gereğince üzerine düşen görev ve sorumlulukları etkin bir şekilde yerine getirme durumuna gelmektedir (Bulut, 1993). Görüldüğü üzere aile, toplumsal sistem içerisinde yer alıp aynı zamanda birçok önemli işleve sahiptir. Evlilik sürecinde eşler arasındaki iletişim ve etkileşim kısıtlandığında, evlilik sürecinde eşlerin birbirinden beklentileri, görev ve sorumlulukları uyuşmadığında evlilik birliğinde sarsılmalar meydana gelebilmektedir (Yılmaz, 2011, s. 94). Bu bağlamda, K8 evlilik deneyimine dair şunları söylemektedir:

“Evliydim ama evli gibi değildim. Benimle hiç sohbet etmezdi, hiç gezmeye götürmezdi, hiç ilgilenmezdi. Hep yalan söylerdi. Eşimdi ama değil gibiydi de. Hiçbir şekilde iletişimimiz yoktu. Kızım da hiç konuşmazdı, hiç ilgilenmezdi. Kendimi evli gibi hissetmiyordum. Ortak bir paylaşım yoktu aramızda.” (K8).

Türkiye’de gerçekleşen boşanmaların en önemli nedenlerinden biri geçimsizliktir (Yıldırım, 2004, s. 61). Evliliğe dair beklentiler karşılanamayarak eşler için dayanılmaz bir hal almaktadır. Siirt ilinde gerçekleşen 199 boşanmanın 196’sı da geçimsizlik nedeniyle gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Bu konuda K9 isimli katılımcı şunları ifade etmiştir:

“Eski eşim ile 3 aylık nişanlılık sürecinden sonra evlendik. Düğünüm olmadı bir gelinlik giydirip götürdüler beni. Bir şey demedim sesimi çıkarmadım hiç. Eşim medresede eğitim görüyordu o nedenle kaynanamın yanına yerleştik. Medrese eğitimi bittikten sonra eşime kadro geldi ve biz ayrı eve çıktık. Tam hayal ettiğim gibi ilerlemeye başladı. Bir sıkıntımız yoktu. Maddi olarak durumumuz düzelmişti. Eşim 4 gün çalışıyor 3 gün evde kalıyordu. Bir süre sonra eşim sosyal medyaya takılmaya başladı. Her geçen gün daha fazla vakit geçiriyordu. Okey oynamaya tanımadığı insanlar ile konuşmaya başladı. Bizim ile olan iletişimi çok azalmıştı. Onu uyarıyordum ama bana kızmaya sesini yükseltmeye başlamıştı. İlime ayırması gereken zamanı sosyal medyada geçiriyordu. Onu uyarmalarım artınca aramıza soğukluk, küskünlük ve şiddet girmeye başladı. Şiddete yine katlanıyordum ama eşimin bu davranışlarına katlanamıyordum. Sorunlarımızı çözemedik ve boşandık.” (K9).

Evlilik gerçekleştikten sonraki ilk yıllarda şiddet olayının ortaya çıkması da bireylerin evliliğe dair düşüncelerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Kelebek, 2016, s. 97). Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılabacağı üzere şiddet olayı evlilikten çok kısa bir süre sonra meydana gelmiştir. Katılımcılar şiddet olayına dair deneyimlerini şu sözleri ile ifade etmiştir:

“Evliliğin ilk aylarında anlaşmazlık oldu. Şiddet, geçimsizlik vardı, ihtiyaçlarımızı karşılamıyordu. Bir şey istemeye korkar çekinirdim. Hiç hayal ettiğim gibi olmadı hiçbir şey. Şiddet olmasaydı keşke.” (K10).

“İlk iki sene evliliğim bitsin çok istiyordum, beni hep dövüyordu, hep ezdi beni, ben her zaman çocuklarım için sabrettim ama en sonunda yine ayrıldım. Keşke daha önce ayrılıyaydım, şiddetlerine hakaretlerine kötü muamelelerine maruz kalmasaydım. Ama biraz kendim için sabrettim sonra biraz çocuklarım için. Hemen boşanmış kadın olmak istemedim. Olmadı yine boşandık, iyi ki boşandık.” (K7).

Siirt ilinde meydana gelen boşanma olaylarının Türkiye ortalamasının altında olmasının birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden bir tanesi de kadının kök ailesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcılar arasında boşanma yoluna hemen gidilememesinde kök aile faktörünün etkili olduğunu görebilmekteyiz. Bu konu hakkındaki deneyimlerini katılımcılar şu sözleri ile ifade etmiştir:

“Ailem boşanmak istememe karşı çıktı. Annem hep “başkası ne düşünür ne der laf söz olur diye boşanmamı istemiyordu. Millet ne der, boşanırsan millete ne derim” diyerek bizden çok milletin ne konuşacağını düşünürdü ve boşanmamı istemiyordu. Ben de annemi dinledim ve evliliğimi bir süre daha uzattım ama yine olan oldu.” (K5).

“Boşanmak istiyordum, daha fazla katlanmak istemiyordum, çocuklarımı da yanıma alarak baba evine dönmek istiyordum, aileme söyleyince abimler bana küstü yıllarca benimle konuşmadılar. Babama konuyu açamadım bile. Onun korkusundan uzun bir süre boşanamadım.” (K1).

3.6.2. Boşanma Sonucu Oluşan Tek Ebeveynli Aileler

Türkiye’de evlilik kurumu halen önemini korusa bile istatistikler, Türkiye’de boşanma oranlarında her yıl değişme olduğunu göstermektedir. Bu değişim ve artışlar bölgelere hatta illere göre farklılıklar göstermektedir. Sanayisi gelişmemiş bölgelerde boşanma oranı, gelişmiş bölgelerdeki boşanma oranına göre daha düşüktür (Yıldırım, 2004, s. 66). 2023 yılı içinde Siirt ilinde 199 boşanma gerçekleşirken İstanbul ilinde 33 bin 297, Ankara ilinde 14 bin 345 boşanma gerçekleşmiştir. Bu verilerden hareketle sanayisi gelişmiş, ekonomisi gelişmiş kentsel bölgelerdeki boşanma oranlarının sanayisi gelişmemiş, ekonomisi düzelmemiş kırsal bölgelere göre daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Toplumun temel yapı taşı olan aile kurumu, insanlığın ortaya çıkışından beri var olmaya devam etmiştir. Toplumda meydana gelen toplumsal değişimler aile yapısında da bir takım değişimleri beraberinde getirmiş olup yüklenen değerler, beklentiler ve işlevlerle şekil alan aile kurumu toplumun değişen yapısına ayak uydurmaya çalışmaktadır (Pekmezci ve Öztop, 2024, s. 443). Tek ebeveynli aile kavramı da değişen toplum yapısıyla birlikte ortaya çıkan bir aile tipidir (Yalçın, 2013). Tek ebeveynli aile tipi sadece bir nedenden değil eşlerden birinin vefatı, eşlerin ayrı yaşaması veya boşanmasından dolayı çocukların bakım ve gözetiminin sadece anne veya baba tarafından üstlenilmesiyle meydana gelmektedir (ASAGEM, 2011). Türkiye’de boşanma sonucu oluşan tek ebeveynli aile sayısının daha fazla olduğu verilerden anlaşılmaktadır. 2023 yılı TÜİK (2023) verileri incelendiğinde boşanma sonucu oluşan tek ebeveynli aile sayısının diğer tek ebeveyn aile tipleri sayısından fazla olduğu anlaşılmaktadır. Yasalar önünde evlilik yoluyla resmiyet kazanan aile kurumunun yine yasalar önünde sona erdirilmesiyle resmiyet kazanması boşanma olarak tanımlanmaktadır (Battal, 2008, s. 52). Boşanma olayı hukuki düzenlemede yasal birlikteliğin sonlandırılması manasına gelirken ekonomik, sosyal, psikolojik, duygusal birlikteliklerin de sonlandırılması manasına gelmektedir (Güngör, 2023, s. 143). Boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli ailelerde çocukların velayet durumu da kararlaştırılmalıdır. Boşanma olayı tüm bu boyutları ile ele alındığında karmaşık bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin oluşmasında büyük bir etkiye sahip olan boşanma, hem kadın ve erkeği hem de çocukları etkilemektedir (Güngör, 2023, s. 144).

Boşanma olayı, çocukların biyo-psiko-sosyal hayatında birçok değişimi beraberinde getirmektedir (Avan, 2019, s. 1). Yetişkinler açısından ise ekonomik, psikolojik, sosyal sorunlar, çocuğa yeteri kadar zaman ayıramama, çocuğun akademik başarısında düşüş yaşaması gibi çeşitli sorunlar baş göstermektedir. Bu durumlara ek olarak yapılan literatür araştırmasında tek ebeveyn olma süreci ve sonrasında kadının duygusal, sosyal ve ekonomik olarak daha çok etkilendiği görülmüştür (Özar ve Yakut Çakar, 2012; Akgül Sarpkaya, 2013; Sancaklı, 2014).

Türkiye’de olduğu gibi Siirt ili verilerine bakıldığında da boşanma durumlarında her yıl değişme olduğu görülmektedir. Boşanma olayının gerçekleşmesine etki eden birçok etken vardır. Eşin ailesine ve evine karşı ilgisiz ve sorumsuz davranması, evin ihtiyaçlarını karşılamaması, aldatma/aldatılma, kadının çocuk sahibi olamaması, kök ailelerden kaynaklanan anlaşmazlıklar, şiddet, geçimsizlik, terk, sağlık sorunları, madde kullanımı gibi birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir (Demirel, 2021, s. 89). Yapılan literatür araştırmasında, boşanma nedenleri olarak benzer durumlardan bahsedildiği görülmektedir (Demirel, 2021; Yılkan, 2022; Yıldırım, 2004). Boşanma nedeniyle meydana gelen tek ebeveynli aile sürecinin nedenlerine dair oluşturulan alt temalar başlığı altında katılımcıların ifadeleri ile aşağıda paylaşılmıştır.

3.6.2.1. Eşin ilgisiz ve sorumsuz davranması

Evlilik sürecinde eşin aile bireylerine karşı ilgisiz ve sevgisiz davranması, sorumluluklarını yerine getirmemesi sürecini yaşayarak boşanan katılımcılar, yaşadıklarını şu sözleri ile ifade etmişlerdir:

“Büyükşehirde geçinemiyorduk o yüzden eşimle ailemin yanına Siirt’e taşınma kararı aldık. Ailemin durumu iyiydi bize ev ve iş verdiler. Her şey iyi gitmeye başlamıştı hatta birikim bile yapmaya başlamıştık. Bir süre bu şekilde geçindik sonra eşim tekrar İstanbul’a taşınmak istedi. Ben burada geçinemiyorum dedi, ama aslında çalışmaktan kaçıyordu. Ben hamileydim sen doğum yap sonra gel bende gideyim iş bulup ev tutayım dedi. Tamam dedim. Eşim gitti. Ben de gebeyken şekere yakalandım 10 gün hastanede yattım. Eşim beni hiç arayıp sormuyordu. Eşimi arıyordum ulaşamıyordum. Çalışmaya gitmişti ama bize para da gönderemiyordu. İş bulamadım diyor. Para yok diyordu. 4 ay o şekilde baba evimde bekledim. Doğum yaptım eşime yine ulaşamıyordum. Bebeğim 7 günlüktü daha fazla duramadım kalktım İstanbul’a gittim. Ortada ne bir ev ne bir iş. Hiçbir şey yoktu. Ben kalktım lohusa halimle sokak sokak gezip ev aradım en sonunda bir ev bulup tuttum. Evin beyaz eşyalarını falan taksitle aldık benim ailemin yanından götürdüğüm eşyalar da vardı. Onları yerleştirip evimize geçtik. 2 gün evde kaldıktan

sonra eşim tutturdu ben gideceğim diye. Biz geldik diye bizden kaçıyordu sanki. Bize bakmak ona zor geliyordu ya da bizi yük olarak görüyordu. Sen gidersen ben de giderim bir daha dönmem dedim. Bana git dedi. Ben de sinirlendim ailemi aradım ailemin yanına gittim ve 7 yıllık evliliğim sona ermiş oldu. Bize sahip çıkmıyordu, oradan oraya onun peşinde sürükleniyorduk şimdi düzenimiz var daha iyiyiz. En azından sabit bir yerimiz var. Bugün nereye taşınacağız diye endişe etmiyorum.” (K3).

K7 ise eşinin evine ve çocuğuna karşı ilgisiz olduğunu, bu durumun çocuğunu psikolojik olarak etkilediğini daha fazla dayanamayarak boşanma yoluna gittiğini şu sözleri ile ifade etmiştir:

“Babası kızım ile hiç ilgilenmezdi. Kızım ters davranırdı, kızım ona bir şey sorduğu zaman bağırdı çağırdı. Kızım ile olan iletişimi çok kötüydü, kızım ne zaman babasına yaklaşmaya çalışsa babası kızım kızar dururdu. Ben kızım sevgi gösteriyor onunla ilgileniyordum ama kızım babasından da sevgi ilgi görmek istiyordu demek ki. Zaten bu duruma daha fazla dayanamadı ve hastalandı. Kızımın hastalandığını görünce daha fazla dayanamadım boşanalım dedim. Zaten beni de sevmezdi ki. Yani sevseydi anlardım hiç hissetmedim öyle bir şey.” (K7).

3.6.2.2. Şiddet

Katılımcılar evliliklerinin son bulmaması için çok çaba sarf ettiklerini ama evlilikleri boyunca gördükleri şiddet olayına daha fazla katlanamadıklarını ve evliliği bitirmek istediklerini şu sözleri ile ifade etmişlerdir:

“Telefonuma kontör yüklemeydi. Telefonuma hep ablam kontör yüklerdi. Fatura gelmesin diye korkudan elektrik açmazdım. Sağdan soldan elbise toplardım, oduncudan odun dilenirdim kışımı bu şekilde geçirirdim. Sobamı akşam yakardım gündüz hiç soba yakmazdım. Gündüzleri çocuklarım üşümesin diye çoğun zaman annelere giderdim Gider orda kalırdım. Geceleri de bir şekilde idare ediyorduk. Eşim çalışırdı ama vermezdi bize. Ben de bu şekilde çözüm bulmuştum. Uzun süre bu şekilde devam ettik. Yuvam yıkılmasın diye uğraştım.” (K1).

“Evde kalmayıp işe gittiği zamanlar sorunumuz yoktu arayıp soruyordu ama evde olduğu zaman kıyametleri koparıyordu. 9 aylık hamileyken bana şiddet uyguladı komşumuz kurtardı beni onun elinden. İşe gittiği zaman bize para göndermemeye başladı. Çocuklarım hasta oluyordu hastaneye götürecek param olmuyordu. Çocuklarım aç kalıyordu, eşimden para istiyordum bize yine göndermiyordu.” (K2).

Ciddi derecede şiddet olayına maruz kalınsa bile evliliklerin sürdürülmesinde ailenin ve toplumun evliliğe bakış açısının etkisi vardır. Kadın her ne yaşarsa yaşasın evliliğini sürdürmesi, eşler arasında ne yaşanırsa yaşansın evliliğin devam ettirilmesi gerektiği toplum arasında yaygın olan bir söylemdir. Bu konuya ilişkin katılımcıların söylemleri şu şekildedir:

“Eşimin hakaretlerine, iftiralarına dayanamadım. Severek evlenmiştik ama beni sürekli dövmeye başlamıştı. Dayanamadım nereye kadar dayak yiyecektim. Ailemin yanına döndüm. 9 ay boyunca ailemin yanında kaldım. Annem sen dulsun kapının önüne çıkma sana iftira atılmış çıkma diyordu. Baba evimdeydim ama balkona bile çıkamaz olmuştum. Millet laf eder diye bazen sanki çocukları biz değiliz de milletmiş gibi hissediyordum. Balkona bile çıkamıyordum. 9 ay sonra geldi hiçbir şey olmamış gibi. Babasının malını mülkünü satıp araba almış. Annemin babamın aklına girdi kızınızın adı dula çıkmasın dedi. İnsan hata yapar affedilir dedi. Annem kadının yeri kocasının yanı dedi ben tekrar gitmek zorunda kaldım.” (K4).

“Ailem boşanmama karşı çıktı. Babam zaten vefat etmişti. Annem de hep şunu derdi "senin yerin bir cehennem ateşi de olsa kendi kızımı kendi elim ile iterim". Hep başkası ne düşünür ne der. Babam yok diye millet ne der diye annemin lafları hep bunlardı. Ailem arkamda dursaydı keşke. Bunca sıkıntıyı yaşamazdım belki. Abim sabret düzelecek derdi ama hiçbir şey düzelmedi. İnsanın kendi hayatı üzerinde söz sahibi olamaması çok kötü. Ne yaşadığımı ben biliyorum anlatıyorum en yakınlarıma ama sanki inanmıyor kimse. Sabret düzelecek diyorlar. Ama hiçbir şey düzelmiyor ki ne düzeldi bu zamana kadar koca bir hiç.” (K5).

3.6.2.3. Kök aile sorunları

Eşin ailesi ile yaşanan olumsuz durumların da evlilik birliğine zarar verdiği görülmüştür. Özellikle kayınvalide ile yaşanan olumsuzluklara daha sık rastlanılmaktadır. Bu olumsuzlukların eşlere yansıdığı ve başarılı bir şekilde çözilemeyen anlaşmazlıkların boşanmayla sonuçlandığı anlaşılmıştır. K5 ve K6 adlı katılımcıların boşanma hikâyesinde, kök aile ile yaşanan anlaşmazlıkların ön plana çıktığı görülmüştür.

“Evlendikten sonra çok kötü ve zorlu bir hayat yaşadım. Başka bir şehre gelin gittim. Tüm sorumluluklar bendeydi, âdet ve gelenekleri çok farklıydı. Gelinlerini dışlayıp küçümserlerdi. Kızlarını el üstünde tutup gelinlerini dışlardı. Ben tek gelindim o yüzden tüm yük bendeydi, yemek yiyeceğim zaman bile kaynanamdan izin alırdım. Kaynanam bana hep benden izinsiz benim mutfağıma girip bir bardak su bile içemezsin derdi. O kadar bıkmıştım, bunalmıştım kendimi çaresiz gidecek bir yeri olmayan olarak görüyordum ki bebeğime 2 aylık hamileyken intihara teşebbüs ettim. Kaynanam çok kötülük yaptı. 2 aylık bebeğime bırakmazdı süt vereyim.

Kızım yan odada ağlardı gider bahçeden elma getirir püre yapar kızıma yedirirdi, bırakmazdı kızıma süt vereyim. Ne yaşadığımı bir ben bilirim, bir Allah bilir.” (K5).

“Ablası ve yeğenlerinden dayak yedim ama yine de kimseyi şikâyet etmedim ama buna rağmen eşim duyunca beni rencide etti. Bütün sülalesi beni dövmek için üzerime yürüdü ben de eşimle aramız bozulmasın diye bir şey yapmadım şikâyet etmedim ama ben rezil oldum. Herkesin içinde bana çok ağır laflar ettiler.” (K7).

Boşanmanın nedenleri olarak sık karşılaşılan durumlara yukarıda yer verilmiş olup bu durumlara ek olarak aldatılma, eşin sağlık sorunlarının olması, eşin madde bağımlısı olup aile bireylerini tehdit edici durumların yaşanması sayılabilir. Bu doğrultuda K8 ve K-4 kodlu katılımcıların konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Eşim bekârken kumar oynuyormuş. Namaz oruç hiç yoktu eşimde. Kumar oynardı, altınlarımı bozdurup kumara harcadı sabrettim düzelir geçer bunlar da dedim. Kumar oynadığı için 4 yıl kaynanamlarla beraber yaşadık. Kumarı bırakır sorumluluk alır bize bakar belki diye 4 sene sonra ayrı eve çıktık ama her şey daha kötü oldu. 12 sene boyunca baya çabaladım, ayaklarına kapandım, kumarı bıraksın diye çok şey yaptım, şiddet yoktu ama kumar oynardı, çırpınışlarım fayda etmedi.” (K8).

Tek problemin madde bağımlılığı değil (Kumar), beraberinde eşin eve karşı sorumsuz olması da ayrılma gerekçelerinden biri olarak ön plana çıkmıştır.

“Eşim şizofrendi. Evlendikten sonra öğrendim. Aslında ben eşimi seviyordum eşim de bizi seviyordu ama kaynanam onu kıskırtıyordu asla annesinin sözünden çıkmazdı. Bize şiddet uygulardı. Çocuklarımı seviyordu ama bir süre sonra onları dövmeye başladı. Çocuklarıma çok zarar vermeye kalkınca ben de dayanamadım. Ailem de çocuklarımla kabul etmiyordu o yüzden gidecek yerim yoktu. Bir süre Kadın sığınmada kaldım sonra yardımlar ile kendimize bir ev tutup oraya yerleştik.” (K6).

Yine bu katılımcının ayrılık nedeninin de sadece sağlık sorunları olmadığı, beraberinde kök aile sorunlarının da boşanmada etkili olduğu anlaşılmaktadır.

“Evliliğimin ilk günlerinde şiddet başladı. O kadar şiddetli döverdi ki parmaklarımı kırmıştı bir gün. Şiddete göz yumdum ama beni kuzenim ile aldatmasına dayanamadım. Kuzenim benimle konuşmazdı ama eşimle sosyal medya üzerinden telefonda sürekli konuşuyorlardı. Aslında kuzenim de evliydi ama eski eşime kaçtı. Eşim üzerime kuma olarak kuzenimi getirdi. Sen üstte

biz altta oturacağız dedi kabul etmedim. Dayak yedim ama bu sefer kabul etmedim. Gururumu ayaklar altına almadım bu sefer. Boşanma davası açtım 3 ayda boşandık.” (K9).

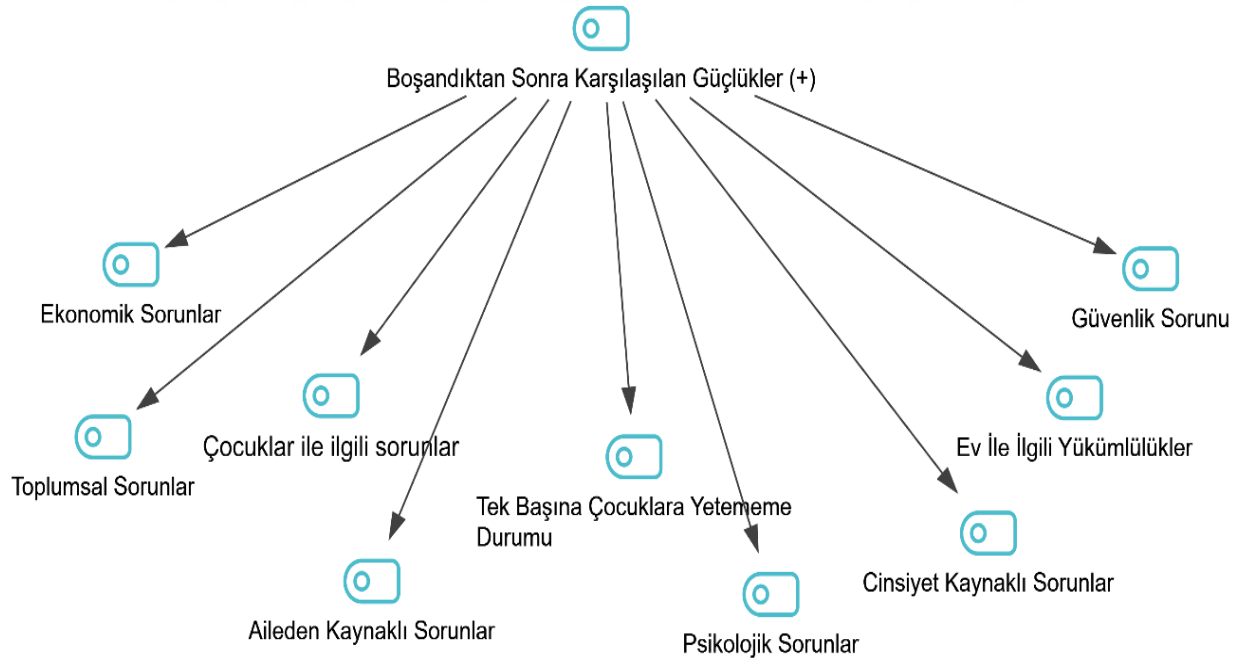
Boşanma olayı üzerinde etkili olan bir diğer faktör de teknoloji ve teknoloji ile artan sosyal medya platformlarıdır (Tarhanacı, 2017, s. 107). Gelişen teknoloji ile iletişimsizlik de artarak eşler arasındaki iletişimin azaldığı görülmektedir (Kaya ve Tan Eren, 2020, s. 719). Aile bireyleri arasındaki iletişim, teknolojinin kullanımına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

“Eşim sevgisini bizden esirgemezdi ama beni sürekli aldatıyormuş. Bir gün dayanamayıp telefonunu kurcaladım ve bir fotoğraf yakaladım abime gönderdim abim erkekler belli bir yaştan sonra kendilerini ispatlamaya çalışıyor dedi. Sabrettim düzelir dedim. Ama eşim durmadı beni aldatmaya devam etti. 4 defa farklı farklı kadınlarla beni aldattı sonra çekip gitti, bir daha da haber alamadık. Resmî nikâhımız bittiğinden beri hiçbir şekilde görüşmüyoruz.” (K5).

Bu katılımcı da eşinin aldatma olayını kök ailesine anlatmış olmasına rağmen ailenin toplumsal değerleri ön planda tuttuğu ve kızlarının boşanmasını istemediği anlaşılmaktadır.

3.6.3. Tek Ebeveyn Kadınların Karşılaştığı Güçlükler ve Baş Etme Yöntemleri

Tablo 4.2. Boşandıktan Sonra Karşılaşılan Güçlükler (2024)



Türkiye genelinde tek ebeveynli ailelerin geneline bakıldığında kadın hane reisli ailelerin daha fazla yer kapladığı görülmektedir (ASAGEM, 2011). Bu durum toplumsal ve kültürel nedenlerden meydana gelmektedir. Çocukların bakım ve gözetim sorumluluğunun anne

tarafından yerine getirilmesi gerektiği toplumda yaygın olarak kabul gören bir görüş olduğundan toplumsal, hukuksal ve bireysel faktörler tek ebeveyn annelerin tek ebeveyn babalara göre daha yaygın olmasına etki etmektedir. İstatistiki veriler de boşanma sonrası çocukların velayetinin anneye verilme oranının daha yüksek olduğunu ispatlamaktadır. Boşanma olayı ebeveynleri etkilediği kadar çocukları da etkilemektedir.

Boşanma sonrası kadınlar birçok sorun ile tek başına mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Kadınlar boşanma nedeniyle ortaya çıkan problemleri erkeklere göre daha yoğun yaşayabilmektedir. Bu durumun temelinde toplumsal ve bireysel etkenler vardır (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007, s. 321). Evlenmeden önce var olan aile ve mahalle baskısı boşanma sonrası yeniden ortaya çıkabilmekte ve kadın için zor olan hayat daha da zorlaşmaya başlayabilmektedir. Bu süreçte kadın, toplum tarafından kendisine yüklenen rol ve sorumlulukları yerine getirmediğinden farklı çevresel baskılara maruz kalarak sindirilmeye çalışılmaktadır. Normal şartlar altında güçlüklerle baş etmeye çalışan ailelerin, bu tarz olumsuz yaklaşımlar ile tek ebeveynli aile yapısında daha fazla güçlük çektiği bilinmektedir. Özellikle boşanma sonrası kadının ekonomik durumu, yaşı, velayetine verilen çocuk sayısı, aile yapısı, yaşadığı çevre gibi değişkenlere bağlı olarak karşılaşılan güçlüklerde farklı durumlar ortaya çıkmaktadır (Bingöl, 2022). Bu güçlüklerin ortaya çıkması toplumda boşanmanın evlenme kadar doğal karşılanmamasından meydana gelebilmektedir (Uzunkaya Seçen, 2017, s. 39).

Çocuk/ların bakım ve gözetim sorumluluğunun tek başına yerine getirilmeye çalışılması, ekonomik yoksunluk, psikolojik sorunlar, sosyal destek yoksunluğu, iş bulmada güçlük, aile, akraba ve toplum baskısına maruz kalma gibi sorunlarla karşılaşılabilir. Sadece erkeklerin çalışarak ailenin geçimini sağladığı evlilikler sonlanınca kadın, ekonomik açıdan sıkıntı yaşamaya başlamaktadır. Bir diğer açıdan ise boşanmanın, özellikle baba evine sığınmak zorunda kalan kadınlar için daha zor bir durum olduğu bilinmektedir (Yörükoğlu, 2007, s. 71).

Boşanma sosyal ve psikolojik açıdan incelendiğinde, çocuk/ların gelişiminde önemli etkiye sahip olan aileye son veren ve özellikle de hayat boyu etkisini hissettiren bir olaydır (Özkan, 2011). Birçok çocuk için boşanma zorlu geçen bir süreçtir. Bu sürece uyum sağlamada çocuğun zamana ihtiyacı vardır. Toplumda boşanma olgusu, evlilik bunalımının bir nevi çözümü olarak kabul edilse de ailenin bölünmesi çocukların kaygılı davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Alanyazında konuya ilişkin gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde; boşanma olayının, çocuklarda saldırgan davranışlar sergileme, anksiyete, akademide başarısızlıklar, sosyal yetersizlik ve davranış bozukluğu ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Uluğ ve Candan,

2008, Özkan, 2011). Parçalanmış ailelerde büyüyen çocukların, gelecekte evliliklerinde ve çocuklarını yetiştirme tarzında da olumsuz tavırlar sergileyebilecekleri bir gerçektir. Amato'ya (2000) göre ise; ruh sağlığını koruyan en iyi ortam sıcak bir yuvadır. Bu nedenle boşanma, parçalanmış ailelerin çocuklarının ruh sağlığını bozabilecek bir durumdur (Aydın Şentürk ve Nazlı, 2024).

Tek ebeveynli ailelerdeki çocukların akademik başarısızlıklarının çift ebeveynli ailelere göre daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur (Bilgin, 2022). Türkiye'de artan boşanma ile oluşan tek ebeveynli hane sayısındaki artış Siirt ilinde de benzerlik göstermektedir. Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, boşanma nedeniyle tek ebeveyn kadınların karşılaştığı güçlükler ve bu güçlükler ile baş etme mekanizmaları alt kategorilere ayrılarak ele alınmıştır.

3.6.3.1. Ekonomik sorunlar

Boşanma sonrasında ekonomik gelirin bölünmesi veya ekonomik gelirden düşüş olması, çocukların genelde anne ile yaşaması kadının kök ailesinin sunduğu ekonomik desteğin yetersiz olması, nafakanın ödenmemesi veya yetersiz olması gibi nedenler tek ebeveyn kadının hayat standartlarını olumsuz etkilemektedir (Karaca Aydın, 2019). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile Eğitim Programı kapsamında hazırladığı Tek Ebeveynli Aileler isimli modülünde ekonomik yetersizliğin, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sorunlar arasında öncelik taşımakta olduğuna değinmiştir. Çünkü maddiyat ailelerin sahip olduğu kaynakların önemli bir parçasıdır ve boşanma sonrası yeni sürece uyum sağlamada güçlü bir etkidir (AEP, 2018). Yine katılımcıların bu konuya ilişkin ifadeleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

“Boşandığımda kızım 9 günlüktü. Nafaka bağlandı ama çok az bir miktardı. Geçinemem diye babamların yanına yerleştim ama bir süre sonra ilçeye taşındım ve çocuklarım ile kirada yaşamaya başladım. Nafaka artsın diye yeniden dava açtım her şey iyice karıştı. Çocuklarım çok küçüktü, iş arayamıyordum ama şimdi büyüdüler ve bende artık tanıdıklar vasıtasıyla gündelik işlere gitmeye başladım. Ev temizliğine gittim, seneden seneye Ordu'ya fındık işine gittim 1 ay sürüyordu. Ağustosta gidip eylülde geliyorduk. Bu şekilde geçimimizi sağlamaya çalışıyorduk. Hayat gerçekten çok pahalı. 4 çocukla her şeye yetişemiyorum. Şu an nafaka da alamıyorum. En azından nafakam artsaydı iyi olurdu.” (K3).

“Boşandıktan sonra maddi anlamda zorluk yaşamaya başladım. Elektrik faturası, kira, market alışverişine para yetiremez oldum. Evliyken kira derdim yoktu o yüzden daha rahattım. Boşandıktan sonra kayınbabam bizimle yaşamaya devam etti. Engelliydi ona ben bakıyordum.

Ona baktığım için devlet bana yardım bağladı. O yardım bağlanınca biraz daha iyi oldu durumumuz. Çocuklarımın okul masraflarını karşılayamıyorum ama idare ediyoruz. Allah yardım ediyor bir şekilde geçiniyoruz işte.” (K1).

Tek ebeveyn olan kadın eşinden ayrılmadan veya eşini kaybetmeden önce çalışmıyor ise ekonomik açıdan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışmak durumunda kalabilmektedir. Ancak yetersiz iş imkânları, çalışma hayatına geç başlama, düşük miktarda maaş alma gibi nedenlerle de tek ebeveynin kadın olduğu ailelerde ekonomik zorlukların daha fazla yaşandığı görülmektedir (Tek Ebeveynli Aileler, 2019). K1 isimli katılımcının bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Boşandık nafaka falan ödemedi. Başımın çaresine bakmaya karar verdim. Açtık, çocuklarım açlıktan ağlıyordu. Kafayı yiyecektim. Hiç çalışmamıştım. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Bir komşum vardı o da benim gibi eşinden boşanmıştı ama onun durumu iyiydi. Ona sordum benimle gel dedi. Zor ama kimseye muhtaç olmazsın dedi. Ben de gittim. Bir hafta fıstık toplamaya gittik, sonra ev temizliğine, inşaat ve merdiven temizliğine gitmeye başladım. Küçük kızımı ablama bırakıp işe gitmeye başladım. Bekâr memurların ütüsünü yapmaya başladım. Çok çalışıyordum eve gelip ev işi de yapıyordum. Çok zorlanıyordum sanki zamanla alışmaya başlamıştım. Böyle elim hızlanmıştı nereye gitsem o işi hızlıca öğreniyordum. Akşam da çocuklarıma yiyecek eşya alıyordum. Çocuklarıma tek başıma yetemediğim zamanlar oluyordu. En zor zamanlar onlardı sanırım.” (K1).

Çocukların annenin bakımına muhtaç olduğu, özellikle 0-2 yaş arasında süt emme döneminde çocuğu olan anneler, çocuklarını bırakabilecekleri bir yer ya da kurum bulmakta güçlük çekmekte, bu durum da onların iş hayatına katılımını engelleyebilmektedir.

“Boşanma devam tamamen bitti, ondan sonra herhangi bir işte çalışma imkânım olmadı. Çünkü boşandığımda kızım 9 günlüktü. Onu ne kimseye bırakabilirdim ne de herhangi bir yere bırakabilirdim. Diğer çocuklarımda küçüktü. Biri daha 1 yaşındaydı. Diğeri anaokuluna gidiyordu, bir diğeri ise daha 1. Sınıfa gidiyordu. Çocuklarımin yaşları çok yakındı ve hepsi çok küçüktü. 4 çocuğum var ve 4 çocuğumun da velayeti bendedir. Eski eşim çocukların velayetini almadı, alamazdı zaten onlara bakamazdı. Çocuklarıma bakmak zorunda olduğum için ne kadar iş arasam da kendime göre bir iş bulamadım. Çalışma saatleri çok uzun ve ücreti az olan işler vardı onlarda da ben çalışamazdım. Gerçekten çok çabaladım. Birçok kuruma gittim ama hepsinden elim boş döndüm. Ailem bana destek oldu zaten onlar da olmasaydı ne olurdu halim bilmiyorum.” (K3).

Tek ebeveyn kadının sağlık problemleri söz konusu olduğuunda ücretli bir işte çalışmakta zorluk çekmekte, dolayısıyla iş hayatına girememekte ya da iş hayatından dışlanabilmektedir (Tek Ebeveynli Aileler, 2019).

“Ev hanımıyım. Çeşitli sağlık problemlerim var. Çalışmak için birkaç yere gittim, bir hafta fıstık toplamaya gittim ama olmadı yapamadım, sağlık sorunlarımdan dolayı çalışamadım. Konuşmada zorluk çekiyorum. Konuşurken ağzımı kapatmak zorunda hissediyorum. Dışlerimde sorun var, yapısında bozukluk var hepsinin çekilmesi gerekiyor dedi doktor. İş yerinde sürekli ağzımı kapatarak konuştuğum için oradaki insanlar benimle dalga geçiyordu. Bir gün dayanamadım ağlayarak işi bıraktım. Ev işi yaparken bile zorlanıyorum. Kendimi bazen çok güçsüz hissediyorum. Ev işleri olsun çocuklar olsun bazen beni çok yoruyorlar ekstra bir iş yapacak hiç gücüm olmuyor.” (K10).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere; düşük eğitim seviyesine sahip boşanmış kadınların iş bulma bağlamında daha güçlük çektiğı görülmektedir. Ya cüzi gelirli ve uzun süreli işlerde çalışmakta oldukları ya da sosyal güvencesiz işlerde çalışmak durumunda kaldıklarına rastlanılmaktadır.

“Ben ilkokul mezunuyum, babam izin vermedi okumama okulu bıraktım ne yapayım. Erken yaşta evlenip çoluk çocuğa karıştım. Anlaşamadık eski eşle boşandık nafaka azdı yetmiyordu iş aramaya birkaç yere gittim diploma istiyorlar bende yok dedim, diplomasız olmaz dediler. Tarla bağ bahçe işlerine gitmeye başladım günlük yevmiye alıyorum idare ediyoruz o şekilde.” (K3).

3.6.3.2. Sosyal sorunlar

Ekonomik açıdan yoksunluk yaşayan tek ebeveyn kadınlar, boşanma sonrası sosyal alanda da güçlük ve sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır (AEP, 2018). Ekonomik sıkıntı yaşayan boşanmış kadınlar, zamanla ekonomik sıkıntıların getirisi olan sosyal sıkıntılar yaşamaya başlamaktadır. Ekonomik sıkıntılar ebeveynlerin ve çocukların sosyal hayatını kısıtlamakta, toplum tarafından dışlanmakta ve ayrımcılığa maruz bırakabilmektedir. Boşanmış kadınlara yönelik toplum baskısının günümüzde hala etkili olduğu bilinen bir gerçektir (Tek Ebeveynli Aile Araştırması, 2011). Özellikle boşanma sonrası çocukları ile kök aileden ayrı kendine ait bir düzende yaşamaya başlayan kadınlara çevresinin bakış açısında farklılıklar görülmektedir (Yılmaz ve Fidan, 2006). Evlilikleri biten bireylerin mevcut aile birliğı ve düzeni dağılmaktadır. Bu dağılma ve parçalanma bireyleri yalnızlaştırmakta bazen de toplum tarafından dışlanmalarına sebebiyet vermektedir. Boşanma sonrası; yalnızlaşma, toplum tarafından

dışlanma veya bireylerin kendilerini toplumdan izole etme durumları birçok evliliğin bitiminde görülebilmektedir. Özellikle kadın bireyler toplum içinde dikkat çekmemek için boşandıklarını saklamaya çalışabilir hatta yüzük takmaya devam edebilirler. Görüşme kapsamında elde edilen bilgilere göre kadınların pek çoğu boşanma sonrası ciddi derecede toplumdan dışlanma durumunu yaşamaktadır.

“Boşandıktan sonra etrafımdaki insanlar tarafından çok ezildim. Bana bir bakışları vardı sanki dünyanın en kötü şeyini yapmışım gibi hissettiriyorlardı. Beni bulundukları ortamlardan çok dışladılar. Bu itici tavırlarını ve davranışlarını görünce ben de onlardan uzak duruyordum, içlerine girmek istemiyordum. Biliyordum yani hissediyordum hep arkamdan kötü konuştuklarını. Kim yuvasının dağılmasını ister. Bana bakıp kötü kötü konuşuyorlardı. Birkaç komşum konuşurken kulak misafiri oldum. Bir daha yanlarına gitmedim ayağımı kestim onlardan. Boşandığının ilk zamanlarında ayrıldığımı kimseye söylemek istemedim. İnsanların tepkisinden çekiniyordum. Evliyken boşanan bir komşum vardı. Diğer komşularımın onun hakkındaki konuşmaları ve ondan uzaklaşmaları aklıma geldikçe ben de tedirgin oluyordum. Ya bana da aynısını yaparlarsa diye. O yüzden de boşandım diyemedim kimseye. Kendimi kimseye bekâr olarak göstermek istemedim. Yüzüğümü koruma olarak kullandım ve uzun bir süre yüzüğümü parmağımdan hiç çıkarmadım. Ayrıldıktan sonra insanların o kötü, imalı bakışları ve söylenişi olmasa her şey daha kolay olurdu.” (K1).

“Boşandıktan sonra aile, sosyal çevre ve arkadaş çevresinde hiç zorluk çekmedim. Ailem de neden boşandın demedi. Bazen konu komşu sağdan soldan laf söyleyen oldu ama hiç takmıyorum. Sadece boşanan kadınlara kimi insanlar mesafe koyuyor ben de o yüzden insanlardan uzaklaşmak istedim ve ben de insanlarla arama mesafe koydum. İnsanlara inanmaktan onları sevmekten vazgeçtim. Bulunduğum binadaki insanlara boşanma konusunu söylemede çekinmedim ama kendimi şu şekilde koruma altına aldım. Soranlara boşandığımı söyledim sormayanlara bir şey demedim ve insanlarla arama hep mesafe koymaya çalıştım. Halen olduğu gibi.” (K10).

“Boşandıktan sonra kadınlar toplumun değişen bakış açısına ve olumsuz davranışlarına maruz kalabilmektedirler. Boşandıktan sonra buradaki hayatım daha zor oldu. Herkes dul bir bayanı "açık kapı" gibi görüyor. Hele de erkekler boşanmış olduğumu, eşim olmadığını öğrendikleri zaman gece yarısı beni rahatsız etmeye başladılar. Kapıma gelip tıklatıyorlar, camıma taş atıyorlar. Kızlarım ile can güvenliği riski taşıdığım zamanlar bile oldu. Polis ekibi kaç gece bizi korumak için kapımda nöbet tuttu. Çünkü beni rahatsız eden kişileri şikâyet etmek durumunda kaldım. Gece yarısı camlarımı taşılayıp mutfak camımı kırdılar şu an camım hala

yok, diğerk odanın camı aynı şekil. Benim buradaki zorluklarım yeni yeni başlıyor. Buradan taşınmayı bile düşündüm. Baya bir zaman çocuklarımı dışladılar. Eski eşimin çok yakın bir arkadaşı vardı boşandıktan sonra bana yan gözle bakmaya kalkıştı. Yani biz kadınlar neden böyle durumlara maruz kalıyoruz. Erkekler de boşanıyor ama kimse gidip onların namusuna yan gözle bakmıyor ya da kimse gidip onları açık kapı olarak görmüyor. Biz ilk yanlış çevremizden görüyoruz zaten eğer onlar bize destek olsalar her şey bu kadar zor olmazdı belki de.” (K5).

“Ayrıldıktan sonra hiç zorluk çekmedim. 5 çocuğumdan 4’ünün velayeti bende, çocuklarım ile yaşıyıp gidiyoruz. Komşularım da çok iyi, kimse ne bana ne de çocuklarıma tek bir kötü söz etmedi. Duymadım yani kimseden kötü bir şey. Zaten kimse bana bakmaz ki, 26 yıllık evlilik hayatımda bile beni kimse sevmezdi, eşi bile onu sevmiyor ona değer vermiyor deyip bana kimse yaklaşmazdı. O yüzden şimdi bile kimseden bir hata görmedim. Eşimden ayrıldığımı kimseden saklama gereği bile duymuyorum. Eşim bizi terk edip kaçtı. Gerçek olan bu neden saklama gereği duyayım. Ortada bir yanlışlık varsa bunu eşim yaptı, saklanması gereken bir şey varsa bunu eşim saklamalı bence ben değil. Ben çocuklarım ile mutluym beraber yaşıyıp gidiyoruz. Çocuklarımı okuttum hep, öğretmen olacak ikisi daha ne isterim ki.” (K6).

Boşanma sonrasında kadınlar, çevreleri tarafından yalnızlığa mahkûm edilip edilmeyecekleri konusunda da kaygı duyabilmektedirler (Tek Ebeveynli Aileler, 2019). Toplum tarafından yanlış anlaşılmamak için yaşam alanlarını daraltma yoluna gitmekte hatta kendi kabuklarına çekilip insanlardan ve sosyal çevreden uzaklaşabilmektedirler.

“Boşandıktan sonra çevrem çok baskısı oldu. Ama çok müsaade etmemeye çalıştım direndim. Kendimce doğru olduğuna inandığım yöntemler denedim. Boşandıktan sonra ilk 3 sene boyunca hiç komşuya falan gitmedim. Hep onlar geldi. Çünkü biliyordum eğer sık sık gider gelirim eş hakkında sorular da artacaktı. O yüzden mücadele ettim ve onlar geldikçe komşularım ile iletişim kurdum. Ben gitmedim açıkçası. Etrafımızda görüyorduk boşanan kadınlara neler söylendiğini. Benim hakkımda çocuklarım hakkımda konuşulsun istemedim. Ailemi korumaya çalıştım. Toplumun bu arkadan konuşma baskısından kurtulmak için de hiç çevre kurmadım. Evlenmeden önce ve evliyken çok kız arkadaşım vardı. Ama boşandıktan sonra hiç arkadaşım olmadı. Boşandığımı duyan arkadaşlarım da benden uzaklaştı bende onlardan uzaklaştım. Sanki boşanan insan kötü bir şey yapmış, bir ayıp işlemiş. İnsanın başına ne geleceği belli olmaz. Belki bir gün onlar da boşanır. Kul kulun halinden anlamalı ama toplum bu konuda çok acımasız.” (K3).

Daha kapalı bir çevrede yaşayan tek ebeveyn kadınlar sosyal hayattan soyutlanmakta, sosyal aktivitelere katılmada çekimser kalabilmekte ve arkadaşlarıyla daha az görüşebilmektedirler (AEP, 2018).

“Boşandıktan sonraki hayatımda bazı yeni kararlar aldım. Öyle eskisi gibi herkesle görüşmüyorum. Hele de yakın arkadaşım sandığım kişilerle hiç görüşmüyorum. Görüşmememin sebebi de o insanların bana acıyormuş gibi bakmaları ve hakkımda acımasızca konuşmaları. Ben bu konuşmalardan hoşlanmıyorum duymak zorunda da değilim. Boşanmış olabilirim ne var yani bunda herkes boşanabilir bu ayıp bir şey değil ki. Evliliği kabul ediyorlar ama boşanınca seni kabul etmek istemiyorlar. Çevremdeki insanların başka işleri yok sanki hep birilerinin arkasından konuşup duruyorlar. Boşandıktan sonra toplumun bakış açısında da bana karşı bir değişiklik oldu. Cinsiyetçilik de yapıyorlar. Özellikle erkeklerin bakış açısı değişti. Onların o bakışına ve milletin sorularına maruz kalmamak için dışarıya çıkmıyorum. Çocuğumla evimizde mutluyuz.” (K4).

Toplum baskısı gören boşanmış kadın, boşanma öncesinde sahip olduğu sosyal çevresini kaybederek yalnızlaşabilir ve bu durum zamanla boşanmış kadının sosyal kaygı düzeyinin artmasına sebep olabilir (Tek Ebeveynli Aileler, 2019). Yalnız kalan birey, zamanla çevresi ile iletişim kurma konusunda kaygı ve endişe duyarak sosyal ilişkilerinde problem yaşamaya başlar ve kendisi hakkında dedikodu yapılacağı kaygısı yaşayabilir.

“Boşandıktan sonra etrafımdakilerin, mahallelinin ve komşularımın bana olan bakışları değişmeye başladı. Ne zaman kapı önünde toplanan birkaç kadın görsem benim hakkımda konuşuyorlarmış gibi hissetmeye başladım. Eski eşimin sağda solda hakkımda yalan yanlış konuşması da bunda etkili oldu. Komşularıma boşandığımı söylemedim. Hala da komşularım boşandığımı bilmez. Kendimi ve çocuklarımı, komşularımın ve etrafımdaki insanların hakkımdaki olumsuz konuşmalarından bu şekilde uzak durarak koruyabildim. Boşanan kadına toplumda kötü gözle bakılıyor, “kolay lokma” olarak görüyorlar, daha rahat davranıyorlar. Kendimi korumak için kimseye boşandım demedim demeyi de düşünmüyorum gittiği yere kadar bu konu hakkında kimseyle paylaşım yapmak istemiyorum.” (K9).

Boşanmış tek ebeveyn kadınlar maruz kaldıkları çevre baskısından dolayı dışarı tek başına çıkmamaya özen göstermekte dışarı çıkarken de akrabalarını, arkadaşlarını veya tercihen çocuklarını yanlarına almaya özen göstermektedirler. 2022 yılında gerçekleştirilen hayat memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre, evde yalnız otururken kendilerini güvensiz

hissedenlerin oranı %5 olarak belirlenmiş olup K7 adlı katılımcının bu konuyu destekleyen ifadeleri şu şekildedir:

“Boşanan kadınlar tek ebeveyn olarak yaşadıkları zaman hayatları zorlaşıyor özellikle geceleri çok korkuyorum. Ya biri gelirse ya biri camdan içeri girerse diye hep endişeliyim. Yanımda güvenebileceğim biri olsun bizi sahiplensin istiyorum. Boşanmış bir kadın olarak sahiplenilmeye çok ihtiyacım var. Boşanan bir kadın olarak zorluk çektiğim durumlar çok fazla. Çevremdekiler laf söylemesin diye elimden geldiğince kendime dikkat etmeye çalışıyorum. Çok çabuk ve her istediğimde komşuya gidemiyorum. Çok çabuk dışarı çıkamıyorum. Komşular bana rahat rahat gelemiyor boşanmış kadın olduğum için, eşleri görüşmemizi istemiyor, kendileri de etraftakiler laf söylemesin diye benimle yan yana durmak istemiyor. O yüzden çok nadir gelip gidiyorlar. Gece dışarı çıkmaya korkuyorum. Ablam ve eniştem beni evden alıp eve bırakıyorlar. Rahat hareket edemiyorum. Boşanan kadınlara çok ama çok kolay laf söyleyip iftira atıyorlar. Bu sadece bu memlekette böyle değil ki başka memleketlerde de bu böyle. Boşanmak bir ayıp değil ama insanlar bunu anlamak istemiyor. Ailemin hakkımda kötü söz duymasını istemiyorum o yüzden de dışarı çıktığımda on kere düşünüp bir adım atıyorum.” (K7).

3.6.3.3. Çocuklara yönelik güçlükler

Ebeveynler boşanma süreci ve sonrasında evlilik birliğinin sorumluluğunu üstlenemedikleri için suçluluk duygusuna kapılabilir, evlilik hayatında başarılı olamadıklarını düşünerek üzüntü duyabilir, evliliğe dair hayallerinin gerçekleşmemesi nedeniyle hayal kırıklığı ve tedirginlik yaşayabilir (Yörükoğlu, 2007, s. 102). Dolayısıyla evliliklerinde sorunlar bulunan çiftlerin bu sorunlardan kurtulup daha iyi bir hayat sürebilmek için aldıkları boşanma kararı ve sonrası kendileri için stres ve sorun kaynağı olabilmektedir (Çakmak Tolan, 2023). Gerçekleşen boşanma, ebeveynler arasında dostça ve anlaşarak bile olsa çocuklar boşanma olayını kayıp yaşama, zorluk ve üzüntüler karşısında kendilerini korunmasız ve güvensiz hissetme gibi duyguları barındıran bir olay olarak hatırlarlar (Can vd., 2013). Boşanma, çocuksuz ailelerde çocuklu ailelere göre daha sık rastlanılan bir durumdur (TÜİK, 2023). Bu durum çocuğu olan çiftlerin, çocuğu olmayan çiftlere göre boşanmayı kolay kolay göze alamadıklarını göstermektedir.

Boşanmanın çocuklar üzerinde birçok etkisi vardır. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, boşanma sonrası ebeveynleri ile olan iletişimi, sosyal çevresinde yaşanan değişimler, ebeveynlerin yeni hayat tarzı ve yeniden evlilik durumları gibi değişimler boşanma sonrası çocuğu etkileyen

faktörlerden birkaçıdır (Erdim ve Ergün, 2016). Ebeveynlerinin ayrılık durumundan kendini sorumlu tutan çocuklar, kendilerini diğer çocuklardan farklı, kıymetsiz ve seilmeye layık olmayan biri olarak görebilirler (Çağlar, 2018, s.16). Boşanma sonrası çocuklar kendilerini bir çıkmazın içinde bulmakta ve bu duruma ayak uydurmada sorun yaşayabilmektedir. Ayrı iki aile yapısını birleştirmeye çalışırlar. Boşanma sonrası çocuk kendi odasından, evinden, okulundan, arkadaşlarından, semtinden taşınmak zorunda kalarak sosyo-ekonomik sorunlar gibi birçok sosyal değişimler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle boşanan ebeveynlerin çocukları birçok zorluk ile karşılaşır. Literatür araştırmasında, ebeveynleri boşanmış çocukların, ebeveynleri ile yaşamakta olan çocuklara göre psikolojik sorunlar açısından daha riskli grupta yer aldığı konusunda fikir birliğinin olduğu görülmektedir.

Ebeveynleri boşanan çocukların akademik hayatlarında başarısızlık yaşamaları ve saldırgan tutum ve davranış sergilemeleri sık rastlanılan doğal tepkilerden birkaçıdır. Wolfinger tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada (2003), ilkokul düzeyinde eğitim gören kız çocuklarının benlik saygılarının ebeveynleri arasındaki boşanma olayından olumsuz etkilendiğini, aynı şekilde eğitim gören ergenlik dönemindeki erkek çocuklarda da benzer sonuçlar ile karşılaşıldığı bildirilmiştir (Wolfinger, 2003). Buna bağlı olarak aynı akran grubundaki tüm çocuklar aynı gelişim hızına sahip olmasa da benzer nitelikte özellik göstermektedirler (Amato, 2001, s. 355). Yıldırım ve diğerleri (2021), tarafından rehber öğretmenler ile gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise, boşanma sonrası çocuk ve ergenleri; bağımlılık, zorbalık, devamsızlık gibi risk faktörlerinin beklediği ifade edilmiştir (Yıldırım ve diğ., 2021). Boşanma sonrası çocuklar cinsiyet ve yaş gruplarına göre farklı tepkiler verebilmektedir. Aynı şekilde ebeveynleri boşanan çocukların içinde bulunduğu yaş dönemi de önemlidir. Özellikle çocukluk çağında karşı karşıya kalınan güçlüklerin sayısı arttıkça ileriki yaşlarda madde kullanımı bozukluklarının, intihar girişimlerinin ve depresif bozuklukların oranı da artış gösterebilmektedir (Afifi vd., 2008, s. 5). Bu tarz olumsuz durumlar, çocukların ebeveynlerinden nefret etmelerine, gelecek kaygısı ve endişe yaşamalarına, karamsarlık duygusuna kapılmalarına, başkalarını ve kendini suçlayıcı düşüncelere sahip olmalarına neden olmaktadır. Yaşları 9-13 arasında olan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik algısı ve kaygı düzeyi karşılaştırılmış olup ebeveynleri boşanmış çocukların benlik algılarının oldukça düşük, kaygı düzeylerinin ise ebeveynleri boşanmamış çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Serin ve Öztürk, 2007, s. 121).

Ebeveynleri boşanan çocuğun, ihtiyacı olduğunda çoğu zaman ilk ulaştığı kişi annesi olmakta ve bu durum zamanla babanın çocuğun hayatındaki yerini ve önemini azaltabilmektedir.

Boşanma sonrasında çocukların büyük çoğunluğunun velayetinin annelerine verildiği ve anneleri ile yaşadıkları için, baba ile çocukları arasına fiziksel ve duygusal mesafe girmektedir (Seltzer, 1991, s. 85). Anne veya babadan biri ile fiziki ve duygusal olarak uzaklaşan çocuklar boşanma nedeniyle anne ve babadan birini kaybeden çocukta endişe ve kaygı duyguları yaşanmakta olup çocuk bu kaybı, birlikte yaşadığı ebeveynine daha fazla bağlanarak gidermeye çalışacaktır (Öngider, 2013, s. 155). K8 isimli katılımcının bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Boşandıktan sonra kızımın saçlarında saçkıran oldu. Hastaneye götürüp tedavi ettirdik şu an durumu iyi. Yeni hayat alanımıza alışmakta zorluk çekti, büyükşehirden köye gelmiştik. Zorlanıyordu ve içine atıyordu. Kızımla ilgilendim, gezdirdim, elimden geldiğince isteklerini yerine getirdim, zamanla topladı. Şimdi babası kızımı çağırıyor kızım gitmiyor. Bana çok bağlı babası ile telefonda bile benim zorumla konuşuyor. Neredeyse 1 yıldır babasını görmedi uzaklaştı ondan.” (K8).

Özellikle boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli ailelerde okul başarısının düşmesi sık rastlanan bir durumdur (AEP, 2018, s. 123). Ders başarısında yaşanan bu düşüş boşanmanın ilk dönemlerinde daha sık görülmekte, özellikle erkek çocuklar eğitim hayatında daha fazla sorun yaşamaktadır. K3 ve K10 isimli katılımcıların bu konuya dair ifadeleri şu şekildedir:

“Yaşadığımız yerden taşınıp ailemin olduğu yere yerleştik. Çocuklarım buraya taşınmak istemiyordu. Büyük çocuğum erkekti, arkadaşlarından, evinden, okulundan uzaklaşmıştı. Buradaki çevreyi ve insanları kabul etmedi. Alışamıyordu, benim de düzenim bozulmuştu. Biz büyükler bile zorlanırken çocuklar nasıl etkilenmesin. Buraya yerleştikten sonra büyük çocuğumun huyu suyu değişti, okula bakışı değişti ortamı yüzünden. Komşulardan falan duymuştum madde kullanımı çok yaygın, bende çok çevre yapmasını istemiyorum o yüzden evden çıkmasına fazla izin vermiyorum, korkuyorum biraz, sonuçta sorumlulukları artık bana ait.” (K3).

“Boşanma durumundan en çok büyük oğlum etkilendi. Diğer taraf oğluma seni yanımıza alacağız demiş bundan dolayı oğlum psikolojik olarak etkilendi ve ders başarısı düşmeye başladı. Yavaş yavaş okul öğretmenlerinin desteği ile oğlum psikolojik olarak desteklenmeye başladı. Derslerini topladı hatta bursluluğu bile kazandı oğlumla gurur duyuyorum. Arada babaları çalışmanıza gerek yok, çok çalışıp kendinizi yormayın diyor o zamanlar çocuklarımın okul ile ilişkisi zayıflıyor ama Allah’tan bunu fark ediyorum bu duruma hemen müdahale ediyorum.” (K10).

Boşanma sonrası tek ebeveynli ile yaşamaya başlayan çocuk bulunduğu yaş dönemi itibariyle oluşan baba boşluğunu dede, dayı veya kendine yakın hissettiği bir erkek büyüğü ile gidermeye çalışmaktadır. K4 isimli katılımcının bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir.

“Boşandıktan sonra bebeğim için yetersiz kaldığımı düşünüyorum. Evliken de ben çalışıyordum. Tek ebeveyn olarak yaşadığım zorluk oğlum dedesine çok düşkün, dedesi bir yere gittiği zaman sürekli ağlıyor. Oğlum daha 0-6 yaş döneminde ama babasını tanımıyor bile.” (K4).

Boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olmakla birlikte olumlu etkileri de bulunmaktadır. Şiddetli geçimsizlik ortamından kurtulan çocuklar daha huzurlu ve güvenli bir aile ortamına kavuşmaktadır. Sorunlu ve problemli ebeveyni ile daha az görüşerek sağlıklı ebeveyni ile daha huzurlu ve sağlıklı bir aile ortamında yaşama imkânı bulur (Yıldırım vd., 2021, s. 81). Boşanmanın etkisiyle çatışmanın bittiği ailelerde çocukların ebeveynleri ile daha sağlıklı ilişkileri başlayabilir veya bazı çocuklar sorunlu ebeveynleri ile daha az görüşebilir. Çatışmanın olmadığı aile ortamlarında çocuğun iyilik hali artmaktadır (Aydın, 2013, s. 49). Stres ve kaygıdan uzaklaşarak sakin ve huzurlu bir aile ortamında büyüyen çocuklarda olumlu gelişim özellikleri görülür.

“Çocuklarım çalışmaya başladı, kızım ücretli öğretmenlik yapıyor, hiçbir zaman keşke kocam yanımda olsaydı demedim, hayatım daha kolay oldu, kızlarım ile yaşıyorum ve kız annesi olmak çok zor. Ben de ev temizliğine gidiyorum, birlikten kuvvet doğar diye boşuna dememişler eski eşimi hiç aramıyoruz, o kötü günler geride kaldı. Çocuklarım hem okuyor hem de çalışıyor, birbirimize destek oluyoruz.” (K7).

“Boşanıp çocuklarımın velayetini de alıp kiralık bir eve çıktık, nafaka bağlandı ama ödemiordu, ekonomik olarak zorlandım, çocuklarım psikolojik olarak yıprandı, bana bağlılardı ama sözümden çıkmazlardı, düzenimizi kurmak zaman aldı ama şükür sonunda başladık. Çocuklarıma oda yaptım, çocuklarım ile olan iletişimim kuvvetlendi, eski eşimle şiddet olayına çocuklarım şahit oluyordu, korkuyorlardı, şimdi bile yüksek sese karşı çok hassaslar hemen etkileniyorlar. O kötü günler geride kaldı çocuklarımla beraber atlattık her şeyi. Onunla görüşmüyoruz bu şekilde ben de çocuklarımda daha mutluyuz, hatta daha huzurluyuz. Çocuklarım hiç toparlanamayacak diye korkuyordum ama onu da atlattık. Huzurlu ortam olunca insan her şeyin üstesinden geliyor yeter ki psikolojimiz düzgün olsun.” (K9).

3.6.3.4. Psikolojik sorunlar

Boşanmanın bireyler üzerinde psikolojik açıdan etkileri olduğu bilinmekte olup bu durum ebeveynleri stres ve kaygı ile karşı karşıya getirmektedir. Yapılan literatür araştırmasında; boşanmış kadınların, erkeklere kıyasla daha yüksek oranda depresif belirtiler gösterdiği bilinmektedir (Dinç, 2021). Boşanmış kadınlarda değersizlik, uyku problemleri, stres, kaygı, öfke, çaresizlik gibi değişik psikolojik sorunlar baş göstermektedir. Bir diğer yandan boşanma ile gelirinde azalma yaşayan kadınlar, duygusal ve ruhsal sorunları daha yoğun yaşamaktadır. Bunun sonucunda da tek ebeveynli aile bireyleri bir dönem psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Bu araştırma kapsamında görüşülen kadınlar, boşanma sonrası süreçte endişe, kaygı, stres gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda boşanmış kadınların yaşadıkları psikolojik sorunlara ilişkin bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

“İlk zamanlar çok acıydı her şey. Hele de çocuklar varken daha da zordu. Ya insan kendi çocukları için her şeyi yapar konuşur onlarla, ama benim eşim çocuklarım ile hiç görüşmüyör. Benim 3 kızım var baba sevgisine hasretler babalarına sesli mesaj atıyorlar ama babaları asla geri dönüş yapmıyor. Öyle çaresiz hissediyordum ki ölmek istiyordum. Elimden hiçbir şey gelmiyordu. Çocuklarım hep mutsuzdu ben de mutlu olamıyordum. En küçük kızım babasına çok bağlıydı kızımın psikolojisi bozuldu. Uzman desteği aldık bir süre ben de iyi değildim ama çocuklarım için ayakta durmak zorundaydım.” (K5).

Başka bir katılımcı olan K10, benzer bir deneyim yaşamakla birlikte bu durumla nasıl baş ettiğini şu ifadeleri ile açıklamıştır:

“Boşanma durumumuzdan en çok küçük oğlum etkilendi. İlk aylar nafaka yoktu desteğim yoktu çok çaresiz hissediyordum. Biraz birikimim vardı ama bitecekti ne yapacağımı düşünme düşünme bir hal olmuştum. Sağlık sorunlarım başladı. Düşünmekten hepsi. Zamanla birçok şey yoluna girdi. Ama o ilk zamanlar insanın içinde koca bir boşluk oluyor. Dünya koca bir delik, içine düşmüşüm gibi hissediyorum.” (K10).

Boşanma sonrasında çocukların psikolojik sağlamlığının olumsuz etkilendiği, sürecin çocukların sağlığı açısından yıkıcı olduğuna dair katılımcı K8’in paylaşımları şu şekildedir:

“Boşandıktan sonra, kendimi toparlamaya çalıştım. İlk başlarda zorlandım çok çaresiz hissettim ama sanki zamanla o çaresizlik hissi geçiyor. Allah yardım ediyor, buna da alışıyor insan. Boşandıktan sonra kızımın saçlarında saçkıran oldu, kalbinden rahatsızlığı ortaya çıktı.

Kızım daha çok etkilendi bu ayrılık olayından. Kızımı hastaneye götürüp tedavi ettirdik şu an durumu iyi.” (K8).

3.6.4. Türkiye Geneline Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları

1982 Anayasasının 2’nci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin “...sosyal adaleti gözeten sosyal bir hukuk devleti” olduğu, 5’inci maddesinde ise “...kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak” ve “...insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak ...” devletin temel amaç ve görevleri sayılmıştır (Kaya, 2010). Yine aynı Anayasanın 41’inci maddesinde “Aile, Türk toplumunun temel yapı taşı olarak kabul edilir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması...” görevi devlete yüklenmiştir. Devlete ailenin, çocukların ve annenin korunması görevi yüklenmiştir. Yine bu maddenin Ek fıkra 7/5/2010-5982/4 maddesi gereğince “Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır” hükmü gereğince, çocukların bilinçli veya bilinçsiz her türlü ihmal ve istismardan korunması devletin görevleri arasında sayılmıştır (Çakmak, 2007).

Yoksullukla mücadele için Türkiye’de 1990 yılların sonu 2000’li yılların başından itibaren sosyal yardımlar önemli bir gündem konusu olmuştur. Sosyal yardım programlarında aktif rol alan kurum sayısında ve yardım alan kişi sayısında artışlar yaşanmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde ASHİM aracılığıyla sunulan hizmetler aşağıdaki şekildedir:

- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti,
- Evde Bakım Destek Hizmeti,
- Doğum Yardımı,
- Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetler,
- Şehit ve Gazi Yakınlarına Yönelik Hizmetleri,
- Refakatsiz Çocuklara Yönelik Hizmetler,
- Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kapsamında Hizmetler
- Evlat Edindirme Hizmeti,
- Koruyucu Aile Hizmeti,
- Aile Danışmanlığı Hizmeti,
- Aile Eğitim Programı,
- Evlilik Öncesi Eğitimler,
- Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi,
- Psikososyal Destek Hizmeti.

İhtiyaç sahibi ailelere ASHİM aracılığıyla yukarıdaki gibi çeşitli alanlarda tespit edilen düzenli gelir desteği sayılabilecek hizmetler sunulmaktadır. Hizmet modelleri arasında ilk sırada doğum yardımı yer almaktadır. Bu kapsamda 01.01.2025 tarihi sonrasında doğum yapan her

Türk Vatandaşı olan anneye ilk çocuk için tek seferlik 5.000 TL, ikinci çocuk için her ay 1.500 TL, üçüncü çocuk ve sonrası için her ay 5.000 TL ödeme yapılacaktır. Söz konusu doğum yardımları çocuklar 5 yaşını doldurana kadar devam edecektir.

Sosyal hizmetler, insanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde, insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde, aile bağlarının güçlendirilmesinde, bireylerin ailelerin ve toplulukların sosyal görevlerini başarıyla yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla sosyal çalışmacılar (Tek Ebeveynli Aileler, 2019), psikologlar, psikolojik danışmanlar, sosyologlar, çocuk gelişimciler ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 11).

Sosyal yardımların temel amacı, bireylerin zorlayıcı hayat şartlarından kurtularak kendi kaderlerini tayin edebilecekleri bir seviyeye ulaşana kadar onlara destek olunmasını sağlamaktır. Bu yardımların bireyleri bağımlı kılmak yerine, bireylerin bağımsızlıklarını arttıran, başka bireylere bağımlı kalmadan yaşamalarını sağlayan, bireyleri güçlendiren bir yaklaşımla uygulanması gerekliliği vardır. Bu anlayış doğrultusunda sosyal yardımlar, ailenin ekonomik ve sosyal olarak bağımsız hale gelmesine, kendi kendine yetebilecek düzeye ulaşmasına katkı sağlamak için uygulanabilir (Demirel, 2021, s. 39). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 81 il merkezinde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bulunmakta olup, sosyal yardımların dağıtımında sosyal hizmet bakış açısı yansıtılmakta, hak temelli anlayışı ile sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan ailelere sosyal yardımların ulaştırılması sağlanmaktadır. Yine bu İl Müdürlüklerine bağlı birçok Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü adı altında kuruluşlar aracılığıyla bu sosyal yardımlar ihtiyaç sahibi ailelere ulaştırılmaktadır. Adalet, eşitlik ve insan onuruna dayalı olan hak temelli yaklaşım, sosyal hizmetlerin paradigmasını oluşturmaktadır (Gedik, 2020, s. 24). Boşanmış tek ebeveyn olarak hayatını sürdürmekte olan kadınların ekonomik yoksunluk ile yoğun bir şekilde karşılaştığı ve bu güçlükler ile baş etmelerinde sosyal yardım kurumlarının etkili olduğu bilinmektedir (Çamur ve diğ, 2007, s. 13). Türkiye’de oran olarak önemli bir konumu kapsayan boşanmış aileler için özellikle de boşanmış kadınlar için sosyal yardım kuruluşları tarafından sunulan sosyal hizmetlerin önemi büyüktür. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kuruluşları tarafından dezavantajlı konuma sahip ailelere sunulan sosyal yardım uygulamalarına aşağıda yer verilmektedir (Tek Ebeveynli Aileler, 2019).

3.6.4.1. ASHB'nin dezavantajlı kesime yönelik politikaları

Türkiye özelinde sosyal yardımlar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na (ASHB) bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), belediyeler, sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve dernekler tarafından yerine getirilmektedir (SYGM, 2024). 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 1983 yılında kabul edilerek Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu oluşturulmuş ve sosyal hizmetlerin toplumdaki dezavantajlı kesimler için tek elden yürütülmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 2011 yılında çıkarılan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmış, daha önceki daire başkanlıkları ASPB bünyesinde hizmet veren genel müdürlükler olarak yapılandırılmıştır (Kesgin, 2013, s. 177). ASHB bünyesinde yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar alanında ülkede uygulanacak politikaların oluşturulması alanında Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü adı altında hizmet veren bir genel müdürlük kurulmuştur (ASPB, 2017, s. 25). Bu doğrultuda SYGM, yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek gibi görevleri üstlenmiştir (ASHB, 2024, s. 3). Bu kapsamda ASHB tarafından yapılan sosyal hizmetlere yukarıda yer verilmiştir.

SYDV'ler tarafından sunulan sosyal destek hizmetleri ise: Aile, Barınma-Gıda, Engelli-Yaşlı, Eğitim ve Sağlık yardımları adı altında kategorize edilmiştir. Asker çocuğu, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakit, doğum, öksüz ve yetim, çoklu doğum, asker ailelerine yönelik düzenli nakit, işe başlatma, afet-acil durum, terör zararı, vefat ve şehit yakını gazilere yönelik, işe yönlendirme yardımları gibi çeşitli yardımlar aile yardımları kapsamına girmektedir. Barınma, gıda, ahevleri, yakacak, sosyal uyum, doğalgaz tüketim desteği ve elektrik tüketim desteği gibi yardımlar barınma-gıda yardımları kapsamına girmektedir. Engelli yakını aylığı, engelli ihtiyaç, engelli ve yaşlı bakım projeleri, yaşlı aylığı ve engelli aylığı yardımları engelli-yaşlı yardımları kapsamına girmektedir. Eğitim materyali, şartlı eğitim, yurt yapımı, yabancılara yönelik şartlı eğitim, anaokulu, yükseköğrenim öğrencilerine yönelik ve öğrenci barınma-taşıma-yemek yardımları eğitim yardımları kapsamındadır. Kronik hastalık, şartlı sağlık (sağlık ve gebelik), kronik hastalara elektrik tüketim desteği, Genel Sağlık Sigortası (GSS) ödemeleri, silikozis hastalarına yapılan ödemeler, kronik hastalara birikmiş elektrik borcu desteği ve kesintisiz güç kaynağı desteği yardımları ise sağlık yardımları kapsamında yapılmaktadır (SYGM, 2024).

ASHB tarafından sunulan hizmetlerden biri olan SED hizmetine müracaatçıların başvurma nedeni ailelerin yaşadığı ekonomik yoksunluktur. Boşanma sonrası yaşanan ekonomik yoksunluk tek başına bir destek isteme nedeni olarak belirtilmiştir (Uğur, 2018, s. 70). Bu kapsamda boşanmış tek ebeveyn kadınlara yönelik ASHB tarafından sunulan hizmetler üzerinde durulacak olup en çok başvuruda bulundukları hizmetler aşağıda ifade edildiği şekildedir.

3.6.4.2. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti

Ekonomik yoksunluk içinde olup çocuklarının temel ve bakım ihtiyaçlarını karşılayamayan, hayatlarını asgari düzeyde dahi karşılamada güçlük çeken ailelerin, kendi kendilerine yetebilecek duruma gelinceye kadar çocukların bakım ve gözetiminin desteklenmesi amacıyla geçici süreliğine verilen sosyal ekonomik destek hizmetidir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) tarafından sunulan bu yardım, ekonomik yoksunluk içinde olup desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek çocuklardan aile yanında bakımının sağlanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca bakım tedbiri kararlı iken kuruluş bakımından ayrılan ve ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin bir süreliğine desteklenmeleri de amaçlanan hedefler arasındadır. Bu desteğin temel ilkesi ise, ailelerin ve bireylerin kendi kendine yetebilecek duruma gelmelerine destek olmaktır. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti çerçevesinde yardım verilen çocuğun eğitim seviyesine göre değişkenlik göstermekte olup; okul öncesi dönemde olan çocuk için 4.809,64 TL, ilköğretime devam eden çocuk için 7.214,46 TL, ortaöğretime devam eden çocuk için ise 7.695,43 TL olarak ödenmektedir. SED hizmeti bireylerin hayatında önemli bir yer kaplamaktadır (www.aile.gov.tr). Aileler birçok temel ve bakım ihtiyaçlarını bu yardım hizmetinden faydalananarak giderebilmektedir. Bu kapsamda katılımcıların da ifadeleri şu şekildedir:

“...Keşke daha önce haberim olsaydı. Çocuğum askerdeydi harçlık gönderemiyordum, odun alamıyordum, peynir alamıyordum, okul eşyası alamıyordum, şimdi daha iyi durumdayız.” (K1).

“Üç çocuğum var geçimimi yapıyorum ama benim gibi boşanmış çok insan var bu yardım miktarı yeterli gelmeyebilir ama çok şükür geçinebiliyorum.” (K5).

“...Ramazan’da biri zekât verdi ve videoya kaydedip sahibine göndermek istedi. En azından devletin verdiği yardımlar için şükrediyorum dua ediyorum. Kimsenin yapamadığını yapıyor ama dediğimiz gibi o para ile de geçinemiyoruz.” (K10).

Katılımcılar sosyal hizmet merkezleri tarafından sunulan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden ve SYDV'ler tarafından sunulan çeşitli yardımlardan haberdar olma ve faydalanma durumlarını ifade etmişlerdir.

“Boşanacağım zaman avukata vekâlet vermeye gidince noterde sosyal hizmetlerden yardım alabileceğimi öğrendim ve başvurdum. Eşim çalışıyor görüldüğü için sigortam var görünüyordu. İlk yardımı aldığımda 600 TL civarındaydı. Hem çocuklarımın masrafını hem kiramı karşılayabiliyordum o parayla, bize umut oldu.” (K3).

“...Sokakta kadınlar konuşurken SED hizmetini öğrendim.” (K7).

“Bir tanıdık tavsiyesi ile SED hizmetinden haberim oldu. Daha önce duymamıştım haberim yoktu, aslında bu tarz yardımlar hakkında önceden bilgim olsaydı belki birçok sorunu daha kolay çözerdim.” (K5).

“Kaymakamlığa gidip başvuru yaptım bana 12 bin para çıktı. O para ile gidip evime eşya aldım. Belediyeye gittim durumumu anlattım beni sosyal hizmetlere yönlendirdiler. SED hizmetine başvurdum ve faydalanmaya başladım. Eşim doğru düzgün nafaka göndermiyor. Kızımı okula kaydettim ve bu yardım ile kızımın okul ihtiyaçlarını evimin kirasını falan karşılıyorum. SED hizmeti çok işime yaradı. Alishveriş yaparken, kızımın ihtiyaçları olsun kendi ihtiyaçlarım olsun, faturalar olsun hepsini ödüyorum. Bu yardım ile yavaş yavaş kendimi toparlamaya başladım, hem ekonomik olarak hem psikolojik olarak.” (K8).

Müracaatçıların faydalanmakta olduğu ve faydalanabileceği diğer sosyal yardımlar aşağıda ifade edilmiştir.

3.6.4.3. Türkiye aile destek programı

Yardım programı, aşırı yoksulluk sınırının altında yaşayan kişilerin sosyal yardım sistemine dâhil edilerek yoksulluktan kurtulmalarına destek olmayı amaçlamaktadır. Bu program, mevcut sosyal yardım sisteminden şartları sağlayamadıkları için yararlanamayan ücretliler, emekliler ve belirli bir gelir seviyesinin altında kalan bireylerin karşılaştıkları zorlukları hafifletmeyi de hedeflemektedir.

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında, hanedeki kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin üçte birinden (2024 yılı için 5.667,37 TL) az olan muhtaç haneler, memur, noter ve muhtar gibi kamu görevlileri içermeyen haneler için yalnızca gelir kriteri dikkate alınarak aşağıdaki yardımlardan faydalanma hakkına sahiptir:

1. Nakdi Yardımlar: Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan hanelere yapılan doğrudan para desteği.

2. Gıda Yardımları: Hanedeki bireylerin temel gıda ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sağlanan erzak paketleri veya alışveriş kartları.

3. Barınma ve Isınma Yardımları: Evin bakım ve onarım masrafları ya da kış aylarında yakıt desteği sunulması.

4. Sağlık ve Eğitim Destekleri: Muhtaç hanelerdeki çocukların eğitim masraflarının karşılanması ve sağlık hizmetlerine erişim desteği sağlanması.

5. Engelli ve Yaşlı Destekleri: Bakıma muhtaç yaşlı ve engelli bireyler için evde bakım desteği veya sosyal hizmet yardımları.

Bu yardımlar, hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarının yanı sıra sosyal dışlanmayı önlemeye yönelik bir destek mekanizması olarak işlev görmektedir. Sosyal yardımların bu tür önleyici ve iyileştirici etkileri, sosyal adaleti sağlama ve yoksulluğu azaltma hedeflerine doğrudan katkı sunmaktadır (<https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yarim-programlarimiz>).

3.6.4.4. Gıda yardımları

Bu yardım, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından muhtaç ailelere sağlanmaktadır. Yardım, özellikle Ramazan ve Kurban Bayramları öncesinde veya yıl boyunca ihtiyaç sahibi ailelerin gıda gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerekli durumlarda sunulmaktadır.

Sosyal sigorta kapsamında yer alan, ancak kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin üçte birinden (2025 yılı için 7.368,22 TL) az olan aileler de bu yardımdan yararlanabilmektedir. Yardım, gelir durumu dikkate alınarak, sosyal güvenceye sahip bireylerin de asgari hayat şartlarını sağlayabilmeleri amacıyla sunulan bir destek mekanizmasıdır. Bu sayede, temel ihtiyaçların karşılanması ve bayram dönemlerinde ailelerin maddi yüklerinin hafifletilmesi hedeflenmektedir.

3.6.4.5. Elektrik tüketim desteği

Program, iki ana bileşenden oluşmaktadır. Birincisi, Asgari Elektrik Tüketim Desteği Bileşeni olup, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile 2022 sayılı Kanun'da öngörülen sosyal yardım ve programlardan yararlanan yoksul hanelere yöneliktir (www.aile.gov.tr). Bu bileşen, hanelerin temel elektrik ihtiyaçlarının karşılanmasını hedefleyerek ekonomik zorluk içindeki ailelerin enerji yükünü hafifletmeyi amaçlamaktadır.

İkincisi ise Tıbbi Cihaz Elektrik Tüketim Desteği Bileşenidir. Bu destek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından, kronik hastalıkları nedeniyle tıbbi cihazlara bağımlı bireylerin bulunduğu hanelere sunulmaktadır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında evde bakım aylığı alan ve aynı zamanda 3294 sayılı Kanun çerçevesinde SYDV tarafından muhtaç olarak kabul edilen haneler bu destekten yararlanabilir. Kronik hastalıklardan kaynaklanan tıbbi ekipmanlara bağımlı bireylerin enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla, bu hanelere aylık ödemelerle elektrik tüketim desteği sağlanmaktadır. Böylece, yaşam destek cihazlarının kesintisiz çalışması güvence altına alınarak hastaların bakım süreçlerinin aksaması önlenmektedir.

3.6.4.6. Şartlı sağlık ve şartlı eğitim yardımı

Tablo 4.3. Aylık eğitim ödeme tutarları (2024)

Öğrenci Türü	Aylık Ücret (TL)
İlköğretime Devam Eden Erkek Çocuk	90 TL
İlköğretime Devam Eden Kız Çocuk	100 TL
Ortaöğretime Devam Eden Erkek Çocuk	130 TL
Ortaöğretime Devam Eden Kız Çocuk	150 TL

Kaynak: ASHB, 2024.

Eğitim materyalleri yardımı adı altında her yıl eğitim-öğretim yılı başında ve sene boyunca; SYDV tarafından ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ailelerin ilk ve ortaöğretimde okuyan çocuklarının kırtasiye, önlük gibi temel okul ihtiyaçları karşılanmaktadır (www.aile.gov.tr).

Tablo 4.4. Aylık sağlık ödeme tutarları (2024)

deme Türü	Aylık cret (TL)	deme Sıklığı
ocuk Sağlık Kontrolleri (Düzenli)	100	2 ayda bir
Gebelik Dönemindeki Anne	200	2 ayda bir
Doğumun Hastanede Yapılması	500 (Tek Seferlik)	Tek seferlik
Koşullu Lohusalık (İlk 2 Ay)	300	Aylık (ilk 2 ay)

Kaynak: ASHB, 2024.

Koşullu Sağlık Yardımı; 0-6 yaşı aralığında çocukları bulunan düşük gelir gruplu ailelerin, çocuklarını düzenli bir şekilde sağlık kontrolüne götürmeleri karşıligında faydalandıkları yardım türüdür. Bu yardımın amacı hamilelik sürecinde hem annenin hem de bebeğin korunmasını sağlamaktır. Annenin düzenli sağlık kontrollerini yaptırması ve doğumunu hastanede gerçekleştirmesi şartıyla gebelik yardımından faydalanabilmektedir.

3.6.5. Siirt İlinde Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları

Aile ve toplum refahını arttırmak çerçevesinde, toplumun tümünü kapsayan katılımcı bir anlayış ile sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetleri adil ve arz odaklı bütüncül çalışmalar ile 81 ilde açılan ASHİM ve SHM aracılığıyla yürütülmektedir (aile.gov.tr).

ASHB yoksulluğu azaltmaya yönelik çeşitli sosyal destek uygulamaları geliştirmiştir. Bu programlarla, dezavantajlı ailelerin hayat şartlarını iyileştirmeyi, sağlam, huzurlu, güçlü ve uyumlu bir aile birliğini sağlayarak toplumsal refahı arttırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda hizmet veren 81 Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’nden biri de Siirt Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’dr. İl Müdürlüğü’ne bağlı Siirt SHM, Kurtalan SHM ve Eruh SHM olmak üzere 3 Sosyal Hizmet Merkezi bulunmaktadır.

SHM’ler tarafından ocuk, geç, kadın, erkek, engelli ve yaşlı bireyler, gazi ve şehit yakınları ailelerine yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetleri bir arada ve kolay ulaşılabilir biçimde sunulmakta olup müracaatçıların durumlarına uygun sosyal hizmet müdahalesi ve takibi gerçekleştirilmektedir (ailegov.tr).

SHM'ler tarafından dezavantajlı ailelere yönelik çeşitli sosyal yardım hizmetleri sunulmakta olup bu hizmetlerden faydalanan dezavantajlı ailelerden biri de boşanmış ailelerdir. Boşanmış olup çocukları ile yaşayan tek ebeveynli aile sayısı artış göstermektedir. Boşandıktan sonra velayetin anneye verilme oranı babaya verilme oranından çok daha yüksek olmaktadır. Siirt ilinde 2023 yılında gerçekleşen 199 boşanma davasında velayetlerin çoğunun anneye verildiği öğrenilmiştir. Boşanma sonrası tek ebeveyn annelerin ekonomik yoksunluk yaşamaya başladığı, eski eşin nafaka ödemesi gerektiği halde ödemediği, annenin eğitim seviyesinden ve cüzi miktarda verilen maaştan dolayı çalışmakta güçlük çektikleri, çocukların içinde bulunduğu yaş döneminden dolayı annenin çocukları yalnız bırakıp iş arayışında bulunamadığı, yine boşanma sonrası sosyal çevre, aile baskısı ve toplum baskısı nedeniyle kadınların çalışma hayatına katılamadığı bilgileri edinilmiştir. Bu gibi nedenlerden ötürü çalışamayan kadın veya cüzi miktarlar karşılığında çalışmak zorunda kalan kadınlar çocuklarının temel, bakım, eğitim ve sağlık giderlerini karşılamada güçlük çekmektedir. Bu güçlükler ile baş etmede sosyal destek mekanizmaları önem arz etmektedir. Boşanan kadınların faydalanmakta olduğu sosyal hizmet modelleri şu şekildedir:

3.6.5.1. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti

Ekonomik yoksunluk nedeniyle çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken ailelerin, kendi kendine yetebilecek duruma gelinceye kadar çocuklarının bakım ve gözetiminin desteklenmesi amacıyla geçici bir süre verilen sosyal ekonomik destek hizmetidir. Siirt ilinde 5395 sayılı kanunun 6. Maddesi (b) bendi uyarınca ailesi yanında desteklenen çocuk sayısı 1.588 olup 2012 yılından itibaren SED hizmeti kapsamında 193 milyon TL tahsis edilmiştir (Bilgilendirme Kitapçığı, 2024, s. 5). Bu aileler boşanmış, eşi vefat etmiş, eşi cezaevinde olan ve çeşitli sağlık sorunları nedeniyle çalışmayan olup çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumdaki dezavantajlı aileleri kapsamaktadır. K9 ve K10 kod isimli katılımcının bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Boşanma sürecinde çok yokluk çektik. Ailem boşanmamı istemediği için destek olmuyordu. Burnum sürtünce geri dönerim sanıyordu herkes. Ama kendim ve çocuklarım için boşanma kararı aldım. Allah büyüktü bir şekilde yoluna girecekti. Biraz sabırlı ve gayretli olmalıydım. Bir sene sonra SED yardımını öğrendim. Başvurdum kabul edildi. Biraz az ama olsun kimseye muhtaç olmadan çocuklarımın istediklerini ve eksiklerini alıyorum. Ailem de artık destek olmaya başladı. Kararlı olmak bazen iyidir. Çocuklarım ile gayet mutluyuz, o eski sıkıntılı günler geride kaldı.” (K9).

“SED alıyorum bu ay zamlı aldım ama 1000 TL gibi az bir zam yapıldı. Boşandıktan sonra aldığım yardımlar ile kiralarımı faturalarımı ödüyorum artan para ile çocuklar ile ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz.” (K10).

3.6.5.2. Aile eğitim programı (AEP)

Aile Eğitim Programı (AEP), 2009 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) tarafından hayata geçirilmiştir. ASAGEM, sosyal sorunlar, aile yapısı ve toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin aile kurumu üzerindeki etkilerini araştıran ve bu bağlamda çeşitli politikalar üreten bir birimdir. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın (ASPB) kurulmasıyla ASAGEM diğer birimlerle birleştirildi. Bu dönemden itibaren AEP, ASPB çatısı altında geliştirilerek modüler bir yapıya dönüştürülmüştür. AEP, aile üyelerinin temel aile yaşam becerilerini geliştirmelerini sağlamak amacıyla farklı alanlarda eğitim sunan kapsamlı bir programdır. Program “eğitim ve iletişim”, “hukuk”, “iktisat”, “medya” ve “sağlık” gibi önemli 5 temel alanı kapsayan 28 modülden oluşmaktadır (www.aile.gov.tr). Aile bireylerinin çağın gerektirdiği temel aile hayat becerilerine yönelik bilgi, beceri ve tutumları kazanmalarına yönelik geniş bir eğitim içeriği sunmaktadır. Gelişen teknoloji ile AEP, çevrimiçi platformlara taşınarak uzaktan eğitimle daha geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemiştir. ASPB 2021 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını alarak AEP eğitimlerinin değişen toplum yapısına uygun olarak yaygınlaştırılması çalışmalarına devam etmiştir.

AEP eğitimlerine Siirt ilinde 2013 yılında aktif olarak uygulanmaya başlanmış olup ailelere ve yetişkin bireylere yönelik bilinçlenme çalışmaları yürütülmüştür. Siirt ilinde 2013 yılından itibaren AEP kapsamında 5234 kişiye eğitim verilmiştir (Bilgilendirme Kitapçığı, 2024, s. 5). Bu program, ailelerin hayat kalitesini arttırmayı ve toplumun refahına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu programa katılan K1 ve K5 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ergenlik döneminde olan çocuğum ile hemen her gün tartışmaya başlamıştık. Evde huzurumuz bozuluyordu ben de okula gittim. Öğretmenleri ile konuştum ama bir süre sonra oğlum yine eski haline döndü. Sosyal hizmetlerden aradılar eğitim varmış diye gittim ben de. Ergenler ile nasıl iletişim kurulur diye bir konu üzerine konuştuk, o eğitimde öğrendiğim şeyleri uygulamaya başladım. Başlarda yine aynıydı değişen bir şey yoktu ama benim oğluma bakış şeklim değişmişti. Onu normal bir çocuk gibi değil yaralı bir çocuk gibi ve bana ihtiyacı varmış gibi görmeye başladım. Yavaş yavaş oğlum ile bazı sorunları çözmeye başladık. İyi ki o gün gidip o eğitime katılmışım.” (K1).

“Boşandığım ilk dönem çocuklarım küçüktü fazla sorunları yoktu. Büyüdükçe babalarına olan özelemleri artıyor. Tek ebeveyn olarak onlara duygusal olarak yetişemiyorum. İster istemez baba sevgisi istiyorlar bir de ergenlik dönemindeler huyları değişti biraz. Beni zorlamaya başladılar. Sosyal hizmetlere evrak götürdüğüm bir gün kızlarım ile yaşadığım sıkıntıları da anlattım. Beni eğitimle ilgilenen birine yönlendirdiler bilgilerimi aldı eğitim olunca arayıp haber vereceğim dedi. 2 hafta sonra beni arayıp 2 günlük bir eğitime çağırdılar. Gittim ben de. O iki gün bana ilaç gibi geldi kendi dertlerimi anlattım benim gibi aynı sorunu yaşayan başka insanlardan farklı yollar öğrendim. Eve geldim çok istekliydim. Ama hemen etki etmedi. Sihirli değnek sanmıştım orda biraz hayal kırıklığı yaşadım. Pes etmedim ama devam ettim. Eğitimi veren hoca pes etmeyin demişti çünkü. İki hafta sonra kızlarım ile aramızdaki sorunları çözmeye başladık gerisi geldi zaten.” (K5).

3.6.5.3. Boşanma danışmanlığı

Aile bütünlüğü korunamayan ve boşanma kararı alan çiftlerin boşanma öncesi, boşanma süreci ve boşanma sonrası süreçlerini en az hasarlı bir şekilde geçirebilmeleri için uzman desteği alınarak geçirilen bir süreçtir. Siirt ilinde 2013 yılından beri aktif bir şekilde yürütülen bu hizmete, e-devlet üzerinden veya müracaatçıların dilekçe ile SHM'lere başvuru yapması ile yürütülmektedir. 10 katılımcıdan sadece 1'inin bu hizmetten faydalandığı bilgisi edinilmiştir. Diğer 9 katılımcı ise toplum baskısı nedeniyle böyle bir hizmetten faydalanmak istemediğini ifade etmiştir. Bu süreçte yaşadıkları sorunları ise aile desteği, akraba desteği, arkadaş desteği ile çözmeye çalıştıklarını şu sözler ile ifade etmişlerdir:

“Boşandıktan sonra kendi öz ailem ve büyüklerim bana cephe aldı. Hepsi benimle küstü ama çocuklarım bana hep destek oldu, karşılaştığım tüm güçlükleri atlatmamda bana yardımcı oldular. Çocuklarım yanımda olmasaydı bu kadar kolay atlatamazdım diye düşünüyorum.” (K1).

“Boşanma konusunda herkes bana destek oldu, iyi ki boşanma olmuş dedi, iyi dayandın dediler. Bu da bana çok iyi hissettirdi. Bu süreçte ablam, ablamın arkadaşları ve akrabaları bana destek oldu. Kızımın öğretmenleri destek oldu. Eşimin ailesi bazen gönderiyordu ama şu an göndermiyor. Eşim göndermediği zamanlar kayınvalidemler gönderiyor bazen.” (K8).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun getirdiği bir diğer önemli kuruluş ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır (Saran, 2021, s. 431). Sosyal Yardımlaşmayı Dayanışma ve Teşvik Kanunu 8. Maddesine göre; SYD Vakıfları tarafından verilen sosyal yardımların dağıtımında, o yerin işsizlik durumu, nüfusu, yerel halkın vakıflara yaptığı bağışlar

ve teberruların miktarı, küçük yardımlar ile topluma faydalı hale gelebilecek durumlar göz önünde bulundurulur (SYDTK, 8. Maddesi). SYD vakıfları fon kaynakları, diğer illere göre daha düşük gelir ve ekonomik refah düzeyine sahip illere daha yüksek miktarlarda gönderilmektedir. Türkiye’de verilen sosyal yardım hizmetlerinin büyük bir kısmı, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan, çalışmayan veya çeşitli sebeplerden ötürü çalışamayan, fakir, güçsüz ve muhtaç durumda olan bireylere ve hanelere verilmektedir (İnak ve Kesgin, 2023, s. 801). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ya da kısaca SYDV, Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak Valilik ve Kaymakamlıklar bünyesinde yoksulluk içinde olan kişi ve ailelere sosyal yardım hizmeti sunan ve ülke genelinde 1003 Vakıf ile kamu hizmeti veren kurumdur (SYGM, 2024).

Bu kurumun esas görevi, 3294 sayılı Kanun’un kapsamına giren kişinin çaba harcadığı halde kurtulamadığı fakruzaruret ve muhtaçlık durumundan kurtarılması, üretken duruma getirilebilmesi, sağlık durumunun düzeltilmesi, eğitim ve öğretim imkânı sağlanması ve kimsesiz durumda bulunanların korunmasıdır (Saran, 2021, s. 437).

Siirt il merkezi ve Siirt iline bağlı 6 ilçesinde kurulan toplam 7 SYD Vakfı vardır. SYD Vakıfları, fakir ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne surette olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan fakruzaruret halindeki bireylerin belirlenerek aynı ve nakdi yardımlar kapsamında yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler alarak, gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla faaliyetlerine devam etmektedir (Korkut ve Güner, 2013, s. 77). Siirt Merkez ve 6 ilçesinde yürütülen SYD Vakıfları tarafından dağıtılan sosyal yardımlar ve katılımcıların bu yardım modellerinden faydalanma durumları katılımcıların kendi ifadeleri ile aktarılmıştır.

“Vakfa gittim, bazı yardımlar için başvuru yaptım, evime gelip baktılar çocuklarımın öğrenci belgesini falan istediler. İstediklerini toplayıp götürdüm, dosyanız heyete girecek dediler, heyet uygun görmüş yardım bağlandı. Çocuklarım için eğitim yardımı alıyorum, bir de ayda 1500 TL aile destek alıyorum, az ama olsun yine de ihtiyacımı görüyor.” (K1).

Sosyal hizmetlerden 5000’e yakın miktarda bir ücret alıyorum, aile destekten 1500 alıyorum bir de elektrik desteği alıyorum. Bu yardımlar ile kiramı, faturalarımı, çocuklarımın ihtiyaçlarını yani her şeyimizi bunlarla karşılıyorum, iyi ki devletimiz var yoksa halimiz nice olurdu.” (K3).

“Ekonomik yardımlardan SED yardımı, elektrik desteği, aile desteği, şartlı eğitim gibi yardımlardan faydalaniyorum, bunun dışında Kızılay var ama bazen faydalaniyorum.” (K3).

Sosyal destek hizmetlerinden faydalanmakta olan katılımcıların sosyal yardımlara ulaşılmasının kolaylaştırılmasına, yardımların daha ulaşılabilir ve öğrenilebilir olması için çeşitli kamu spotu oluşturulmasına, yardım miktarlarının yeterli olup olmadığına ve geleceğe dair beklentilerine ilişkin yorumları kendi ifadeleri ile aktarılmıştır.

“SED hizmetinden de tevafulukken haberim oldu. Öylesine başvurdum, hiç umudum yoktu Vakfa çok gittim hiç yardım çıkmadı buradan da umudum yoktu, oldu oldu olmadı bundan sonra böyle geçer dedim ama oldu çok şükür. Çok şükür yılbaşında bağlandı 7 aydır bu yardımı alıyorum.” (K1).

“İlkokul mezunuydum dışardan ortaokul ve liseyi de okudum. Üniversite sınavına da girdim. Lise KPSS’ye de girmeyi düşünüyorum. Benim hemşirelik gibi bir hayalim vardı ama okuyamadım. Yaşlı bakım sertifikası da aldım. Şu an ne yapacağım konusunda kararsızım. Gassallık yapmayı da düşündüm ama yapamadım cesaret edemedim. Şu an gündelik işler yaparak geçiniyorum ama ilerisi için çok hayalim var. Çocuklarım biraz daha büyüsün artık kendime daha çok zaman ayırmayı düşünüyorum. Bu yardımlar sayesinde de hem kendim hem çocuklarım daha güçlü olduk.” (K3).

“Sosyal medya hesapları üzerinden bu yardımların anlatılırsa, boşanma davası açmak için adliyeye gittiğim zaman bu yardımlar hakkında bilgilendirilme birimi olursa yardımlar hakkında daha fazla ve daha erken bilgi sahibi oluruz. Ben yardımları biraz geç öğrendim ve o dönemde maddi olarak çok sıkıntı çektik daha önce öğrenseydim o kadar çok sıkıntı çekmezdik belki. Boşanan ailelere asgari ücret düzeyinde bir destek verilse ve en önemlisi iş imkânı sağlansa çok iyi olurdu. Burada bir sürü boş ev var. Bu evler yıkılacağına belediye tarafından onarılıp sıkıntıları giderildikten sonra bizim gibi boşanmış ailelere ücretsiz bir şekilde verilmesi bizleri kira anlamında rahatlatacaktır. Maddi durumu iyi olduğu halde devletten destek alan ailelerin desteğinin sonlandırılmasını ve gerçek yardım sahibi olanlara verilen miktarın arttırılmasının bizim gibi ailelerin faydasına olacağını düşünüyorum.” (K10).

“Boşandıktan sonra sadece SED ve nafakadan yararlanıyorum. Boşanmış kadınlara psikolojik destek, eğitim ve sanat alanında destek verilirse boşanma olayını daha kolay atlattırlar. Ekonomik alanda sağlanan desteklerin yeterli değil bence bu yardımların arttırılmasını ve çeşitlendirilmesini umut ediyorum. Kamuda boşanmış kadınlara yönelik istihdam hakkı ve iş kurda öncelik tanınsa ne güzel olurdu. Biz zaten boşanarak sıkıntı yaşıyoruz keşke iş konusunda bize bir öncelik tanınsa ve yardımlar çeşitlendirilse. Çocuklara yönelik etkinliklerin de

arttırılmasını istiyorum. Onların da kendi iç dünyalarında yaşadıkları sorunlar bu şekilde daha çabuk çözülür.” (K9).



4. TARTIŞMA

Bu çalışmada çocukları ile hayatına devam etmekte olan boşanmış kadınların hayat şartlarını değerlendirmek için katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, boşanma sonrası deneyimleri ve mevcut hayat standartları üzerine odaklanılmıştır. Araştırmanın ilk sorusunda, velayetin genelde anneye verildiği bu sebeple çocukların bakım ve gözetim sorumluluğunun annede olduğu, çocuk yetiştirilme süreçlerini annenin yönettiği, eski eşin aileye ekonomik destek olmadığı bu nedenle annenin çalışmak zorunda kaldığı, kadınların eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle kalifiyeli işlerde değil çoğu zaman düşük ücretli ve geçici işlerde çalıştığını ifade edenlerin öne çıktığı görülmüştür. Bu durum, boşanmanın kadınlar üzerindeki ekonomik etkisinin ne kadar derin olabileceğini göstermektedir.

Bulgular, çocukların velayetinin genellikle kadınlarda kaldığını ve bu durumun kadınlar için ek bir yük oluşturduğunu göstermektedir. Kadınlar, çocukların bakımıyla ilgili tüm sorumlulukları üstlenmek zorunda kaldıklarını, bu nedenle iş bulmanın ve çalışmanın daha da zor hale geldiğini ifade etmişlerdir. Araştırma, çocukların yaşlarının küçük olduğu durumlarda, kadınların çalışma hayatına katılımının neredeyse imkânsız hale geldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ekonomik bağımsızlık sağlama çabalarını olumsuz etkileyen önemli bir faktördür. Ayrıca, kadınların düşük eğitim düzeyi, iş bulma fırsatlarını daha da sınırlamakta ve genellikle düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda bırakmaktadır.

Literatürde benzer sonuçlar ortaya koyan araştırmalar mevcuttur. Can ve Aksu (2016) çalışması, boşanmış kadınların genellikle düşük eğitim düzeyine ve sınırlı iş imkânlarına sahip olduğunu ve bu durumun ekonomik bağımsızlıklarını kazanma süreçlerini zorlaştırdığını vurgulamaktadır. Aynı şekilde, Özar ve Yakut Çakar'ın (2012) çalışması da boşanmış kadınların ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı olduklarını, iş bulma zorlukları nedeniyle geçimlerini sağlamakta sıkıntı çektiklerini ve boşanma sonrasında toplumsal destekten yoksun kaldıklarını belirtmektedir. Bu araştırmaların bulguları, tezde ortaya konan sonuçlarla büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Bununla birlikte, paralel olmayan bazı çalışmalara göre, ekonomik olarak daha iyi durumda olan kadınlar boşanma sonrası süreçte daha hızlı toparlanabilmekte ve sosyal destek mekanizmalarından daha etkin yararlanabilmektedir. Örneğin Soylu (2018), ekonomik olarak avantajlı aile geçmişine sahip kadınların boşanma sonrasında daha az zorluk yaşadıklarını ve iş gücüne katılım oranlarının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu bulgu, ekonomik

eşitsizliklerin ve bireysel sosyal durumların boşanma sonrası hayat standartları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Toplumun geleneksel yapısına sahip bölgelerde boşanma sonrası kadınların karşılaştıkları sosyal sorunlar da ön plana çıkmaktadır. Kadınlar, boşanma sonrası sosyal çevrelerinde olumsuz tutumlarla karşılaşmakta ve toplumdan dışlanma riskiyle yüz yüze kalmaktadır. Bazı katılımcılar, boşandıktan sonra ailelerinden ve yakın çevrelerinden bekledikleri desteği göremediklerini, hatta bazı durumlarda dışlandıklarını dile getirmişlerdir. Literatürde, boşanmanın toplum tarafından damgalanma ve sosyal izolasyon riskini arttırdığı, bunun da kadınların psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. Soygan ve Gedik (2019, s. 90) çalışmasında, boşanma sonrası tek ebeveyn olarak yaşamını devam ettiren kadınlara yönelik toplumda olumsuz bakış açısının hâkim olduğunu eklemiştir. Buna benzer olarak Kavas (2010, s. 8) çalışmasında, boşanma sonrası çocukları ile yaşayan kadınlara yönelik olumlu bakış açısının ve toplumsal tutumların olumsuza dönüştüğü ifade etmiştir.

Bulgulara göre, hukuki süreçler de kadınlar için zorlu bir deneyim sunmaktadır. Literatürde, boşanmış kadınların hukuki haklarını savunmada yaşadıkları zorlukların yaygın olduğu ve adalet sistemine erişimlerinin sınırlı olduğu belirtilmektedir. Bu tür hukuki destek eksiklikler, kadınların haklarını korumada karşılaştıkları güçlükleri arttırmaktadır. Örneğin Acar (2022, s. 19), tek ebeveyn kadınların çeşitli alanlarda sorunlar yaşadığını ifade ederek bu alanların; psikolojik, ekonomik, sosyal ve hukuksal alanlar olduğunu eklemiştir.

Araştırma kapsamında cevabı aranan bir diğer soru; boşanmış kadınların evlilik, çocuk sahibi olma ve boşanma süreçlerinin karmaşıklığını ve bu süreçlerin hayatlarına nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Evlilik öyküleri genellikle büyük beklentilerle başlamış, ancak zamanla ekonomik sorunlar, aile içi şiddet ve duygusal tatminsizlik gibi nedenlerle ilişkilerde zayıflama meydana gelmiştir. Evlilik sırasında yaşanan sorunlar, özellikle maddi sıkıntılar ve eşler arası iletişim kopuklukları gibi faktörlerle ilişkilendirilmiştir. Kadınlar, ev içindeki yükümlülüklerin adil olmayan şekilde dağıldığını ve bu durumun zamanla evlilikteki çatışmaları derinleştirdiğini dile getirmişlerdir.

Evlilik öykülerinde dikkat çeken bir diğer önemli nokta, çocuk sahibi olma sürecinin evlilik üzerindeki etkisidir. Kadınlar, çocuk sahibi olduktan sonra sorumluluklarının artması ve bu yükümlülüklerin tek başına üstlenilmesiyle evlilikteki eşitlik algısının daha da bozulduğunu

ifade etmişlerdir. Çocuk bakımı, ev işleri ve ekonomik sorumlulukların tek taraflı yüklenmesi, evlilikte kadınların duygusal ve fiziksel tükenmişliğe sürüklenmesine yol açmıştır. Katılımcıların çoğu, eşlerinin çocuk bakımına yeterince dâhil olmamasından ve destek eksikliğinden şikâyetçi olmuştur. Bu durum, çocuk sahibi olmanın kadınlar için çift taraflı bir baskı unsuru haline geldiğini ve bu baskının evlilikteki sorunları daha da karmaşık hale getirdiğini göstermektedir.

Boşanma sürecine gelindiğinde ise bu dönem, kadınlar için yoğun duygusal ve psikolojik zorlukların yaşandığı bir süreç olarak tanımlanmıştır. Kadınların boşanma kararı alması genellikle uzun süreli bir düşünme ve değerlendirme sürecini içermiştir. Bu süreçte, çocukların durumu ve ekonomik şartlar gibi faktörler dikkate alınmış, kadınlar boşanma sonrası yaşayacakları olası zorlukları göze alarak bu kararı vermişlerdir. Katılımcılar, boşanma kararını almak zorunda kalmanın ve bu süreçte yalnız kalmanın oluşturduğu stresi sıkça dile getirmişlerdir. Ayrıca boşanma sürecinin hukuki boyutu da kadınlar için önemli bir engel teşkil etmiştir. Özellikle nafaka ve velayet gibi hukuki meselelerde karşılaşılan güçlükler, kadınların adalete erişimini sınırlamış ve bu süreci daha karmaşık hale getirmiştir.

Literatürde benzer sonuçlar ortaya koyan araştırmalar da boşanma sürecinin kadınlar üzerinde derin ve çok yönlü etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Kucur ve Kelebek'in (2021) çalışması, boşanmanın kadınlar için sadece bir ailevi değişim değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal statü kaybı anlamına geldiğini de belirtmektedir. Bu çalışmalarda, boşanmış kadınların büyük bir kısmının ailelerinden veya sosyal çevrelerinden yeterince destek göremedikleri ve boşanma sonrası hayat şartlarının önemli ölçüde kötüleştiği vurgulanmaktadır.

Buna karşın, bazı çalışmalarda sosyal destek mekanizmalarının güçlü olduğu durumlarda boşanma sürecinin kadınlar için daha yönetilebilir olduğu belirtilmektedir. Örneğin Soylu (2018) çalışması, boşanmış kadınların ailelerinden ve arkadaş çevrelerinden aldıkları destek sayesinde boşanma sonrası daha hızlı toparlanabildiklerini göstermektedir. Bu araştırmalar, sosyal desteğin boşanma sürecinin kadınlar üzerindeki etkisini hafifletme potansiyeline sahip olduğunu ve sosyal ağların bu süreçte ne kadar kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, boşanmanın her kadın için farklı bir deneyim olduğunu ve bireysel sosyal çevrelerin süreç üzerindeki etkisinin büyük farklılıklar gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın diğer bir sorusunda, boşanma öncesi ve sonrası süreçlerde kadınların sorumlulukları ve hayatlarında meydana gelen değişimler ele alınmıştır. Araştırma bulgularına

göre, boşanma öncesinde kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel sorumlulukların büyük çoğunluğunu üstlendiği ve bu görevlerin eşit olarak paylaşılmadığı görülmektedir. Kadınlar, eşlerinin ev içindeki işlere katılımının düşük olduğunu ve aile yükümlülüklerinin çoğunlukla kendi üzerlerine kaldığını belirtmişlerdir. Bu durum, boşanma öncesi süreçte kadınların daha fazla fiziksel ve zihinsel yorgunluk yaşadığını göstermektedir. Literatürde de bu bulgularla paralellik gösteren birçok çalışma mevcuttur. Örneğin Soylu (2018), evlilikte geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettiğini ve kadınların ev işleri ile çocuk bakımında yoğun sorumluluk taşıdığını ifade etmektedir. Bu rollerin kadınların boşanma kararı almalarına neden olan stres faktörlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Can ve Aksu (2016) tarafından yapılan bir çalışma da benzer sonuçlar ile evlilikte eşler arası destek eksikliğinin ve iletişim sorunlarının kadınlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğunu, bu durumun evlilikteki memnuniyetin azalmasına yol açarak boşanmayı daha olası hale getirdiğini ortaya koymaktadır. Kadınların boşanma öncesinde evliliklerini devam ettirmek için büyük çabalar gösterdikleri ancak maddi sıkıntılar, eşin ilgisizliği veya şiddet gibi faktörlerin bu çabaları boşa çıkardığı birçok çalışmada dile getirilmektedir.

Boşanma sonrası, kadınların sorumluluklarının önemli ölçüde arttığı bir süreç başlamaktadır. Bu dönemde kadınlar hem geçim sağlayan kişi hem de çocukların bakımını üstlenen tek ebeveyn rolünü üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Araştırma bulgularında da görüldüğü gibi ekonomik bağımsızlık sağlama mücadelesi ve sosyal yardımlara olan bağımlılık, boşanma sonrası kadınların karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklar arasında yer almaktadır. Bu duruma paralel olarak Kucur ve Kelebek (2021), boşanmış kadınların büyük bir çoğunluğunun nafaka veya diğer maddi yardımların yetersiz olması nedeniyle geçimlerini sağlamakta zorlandıklarını ve ekonomik anlamda büyük bir mücadele verdiklerini belirtmektedir.

Karaca Aydın (2019), daha önce herhangi bir işte çalışmayan boşanmış kadınların, boşanma sonrası süreçte çalışmak zorunda kaldığını, düşük eğitim seviyesi nedeniyle işsizliğe veya vasıfsız işlerde çalışmaya sevk edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca nafaka alamamak da kadınların ekonomik açıdan sıkıntı yaşamalarına neden olan farklı bir etkidir.

Boşanma sonrasında kadınların karşılaştığı en büyük değişikliklerden biri de çocuk/ların bakım sorumluluğunun tamamen kendilerine kalmasıdır. Araştırma bulgularında da belirtildiği gibi, boşanma sonrasında çocukların velayetinin çoğunlukla annelerde kalması, kadınların yükünü önemli ölçüde artırmaktadır. Kadınlar, çocukların tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılama

zorunluluğu nedeniyle iş hayatına dâhil olmaya zorlanmakta ve bazen bu sorumlulukları dengelemekte güçlük çekmektedir. Boşanmış tek ebeveyn anneler, çocuk yetiştirmenin getirdiği ekonomik ve duygusal zorluklarla başa çıkmak zorunda kalmakta ve bu durumun uzun vadede sonuçlar doğurduğu ifade edilmektedir. Tek ebeveyn olarak çocuk büyütmek, kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan ve ekonomik bağımsızlıklarını zorlaştıran bir etken olarak öne çıkmaktadır. Literatürde bu durumu destekleyen çalışmalar mevcuttur.

Weiss (1979), tek ebeveynliğin getirdiği sorumlulukların kadınlar üzerindeki etkilerini ele almıştır. Weiss'in çalışması, boşanmış kadınların hem ev içi hem de iş hayatındaki rollerini aynı anda yürütmek zorunda kalmalarının, fiziksel ve duygusal yorgunluklarını artırdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kadınların iş bulma süreçlerini ve çalışma kapasitelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Boşanma sonrasında çocuk bakımı ile ilgili sorumlulukların yoğunlaşması, kadınların sosyal hayata katılımını da sınırlayarak sosyal izolasyona yol açabilmektedir.

Araştırmanın diğer bir sorusunda, boşandıktan sonraki süreçte kadınların tek ebeveyn olarak karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla baş etme stratejileri ele alınmıştır. Bulgulara göre boşanmış kadınlar, tek başlarına çocuk bakımı, geçim sağlama ve duygusal destek gibi birçok sorumluluğu üstlenmek zorunda kalmaktadır. Bu süreçte kadınlar, çeşitli destek mekanizmalarına başvurarak güçlüklerin üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

Boşanma sonrasında kadınlar hem ekonomik hem de duygusal olarak tek başlarına sorumluluk üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Çocukların tüm ihtiyaçlarının karşılanması, ev işleri ve maddi geçim gibi görevlerin tek ebeveyn olarak kadınların omuzlarına yüklenmesi boşanma sonrası hayatı zorlaştıran temel faktörlerdir. Araştırmada yer alan birçok kadın, boşandıktan sonra tek başına çocuklarının bakımını üstlenmek zorunda kaldıklarını ve bu durumun günlük hayatı daha da zorlaştırdığını ifade etmiştir. Özellikle küçük yaşta çocukları olan kadınlar için, çocuk bakımını sağlamak ve aynı zamanda çalışmak büyük bir güçlük oluşturmaktadır.

Kadınlar, boşanmanın ardından ekonomik, nafaka, çocuk bakım desteği veya diğer maddi yardımların yetersiz olduğunu ve geçim sıkıntısıyla başa çıkmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Sosyal yardımlara başvuran kadınlar bile bu yardımların günlük ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığını ve ek gelir elde etmek için düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. Bu ekonomik zorluklar, boşanmış kadınların iş bulma ve çalışma imkânlarını sınırlamakta ve sosyal yardımlara bağımlı hale gelmelerine yol açmaktadır.

Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular ve literatürde yer alan diğer çalışmalar, bu zorlukları ve baş etme yöntemlerini daha iyi anlamamızı sağlamak için incelenmiştir. Örneğin McLanahan ve Sandefur (1994), boşanmış annelerin genellikle geniş aile ve sosyal çevre desteğine ihtiyaç duyduklarını, bu desteğin yokluğunda ekonomik ve duygusal zorluklarla başa çıkmanın daha güç olduğunu belirtmektedir. Aile desteğinin özellikle düşük gelirli veya sosyal yardım alan kadınlar için boşanma sonrası sürecin önemli bir parçası olduğunu ifade eden diğer çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar, aile ve yakın çevre desteğinin, tek ebeveyn olmanın getirdiği zorlukları hafifletmede kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Literatürde paralel olmayan çalışmaların da var olduğu bilinmekte olup Arıcan ve Canatan (2019) tarafından tek ebeveyn anneler ile gerçekleştirilen bir çalışmada; 233 kadın ile görüşülmüş ve bu kadınların yarısından fazlasının akrabalarından maddi destek görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte, bazı araştırmalar bireysel çabaların ve kendini geliştirme girişimlerinin boşanmış kadınlar için etkili başa çıkma stratejileri olduğunu ortaya koymaktadır. Weiss (1979), boşanma sonrasında kendini geliştirme ve ekonomik bağımsızlık arayışı içinde olan kadınların daha çabuk toparlandığını ve özgüvenlerinin arttığını vurgulamaktadır. Bu tür çalışmalar, boşanma sonrası kadınların yalnızca dış desteklere değil, aynı zamanda kendi çabalarına da güvenmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Bu bulgular, boşanmanın kadınlar için bir yeniden yapılanma ve kendini keşfetme fırsatı sunabileceğini göstermektedir. Buna ek olarak Demirel (2021) çalışmasında, tek ebeveyn kadınların karşılaştıkları sorunlarla baş ederken ilk olarak kök aile desteğine başvurdıklarını ve sosyal anlamda aile desteğinden faydalandıklarını öne sürmüştür.

Ancak bazı paralel olmayan çalışmalar, boşanmış kadınların sosyal destekten yoksun kaldıkları durumlarda daha fazla stres ve izolasyon yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Weiss (1979), sosyal destek ağlarının zayıf olduğu kadınların boşanma sonrası süreçte daha yüksek düzeyde depresyon ve anksiyete yaşadıklarını belirtmektedir. Bu durum, sosyal desteğin boşanma sonrası kadınların hayat kalitesini önemli ölçüde etkilediğini ve destek eksikliğinin zorluklarla başa çıkmayı zorlaştırdığını göstermektedir. Buna ek olarak Amato (2005) çalışmasında, boşanmış kadınların daha yüksek düzeyde stres ve depresyon yaşadıklarını ve sosyal destek eksikliği nedeniyle bu sorunlarla başa çıkmakta zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, özellikle geleneksel değerlerin güçlü olduğu toplumlarda daha belirgin hale gelmektedir.

Çalışmanın diğer bir sorusunda, boşanma sonrası sosyal ve ekonomik destek uygulamalarının kadınlar üzerindeki etkileri ve bu destek hizmetinin sağladığı faydalar detaylı bir şekilde ele

alınmıştır. Araştırma bulguları, boşanmış kadınların çoğunun sosyal ve ekonomik destek uygulamalarından yararlandığını ancak bu desteklerin her zaman yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Kadınların büyük bir kısmı, sosyal yardım programlarının geçimlerini sağlamak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Ancak bu desteklerin genellikle kısa vadeli veya yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle çocukların temel ve eğitim ihtiyaçları için ödenen sosyal ekonomik destek hizmetlerinin yetersiz olduğunu ve bu durum kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlamalarını zorlaştırmıştır. Sosyal yardım programlarından elde edilen gelir genellikle kira, gıda ve çocukların eğitim masrafları gibi temel ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmıştır.

Araştırma bulguları, literatürdeki birçok çalışma ile paralellik göstermektedir. Örneğin, McLanahan ve Sandefur (1994), sosyal yardım ve ekonomik destek programlarının boşanmış kadınlar için hayati önem taşıdığını ancak bu desteklerin genellikle sınırlı ve kısa vadeli olduğunu belirtmektedir.

Öte yandan, bazı çalışmalar sosyal ve ekonomik desteklerin etkisinin kişisel çabalara ve desteklerin niteliğine bağlı olarak değişebileceğini ortaya koymaktadır. Williams ve Dunne Bryant (2006), sosyal destek mekanizmalarının güçlü olduğu durumlarda kadınların boşanma sonrası daha hızlı toparlandığını, ancak desteklerin zayıf veya sınırlı olduğu durumlarda kadınların uzun vadede ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşadığını ifade etmektedir. Bu sosyal destek uygulamalarının etkisi durumlara ve bireysel ihtiyaçlara göre farklılık gösterebilmektedir.

Weiss (1979), sosyal destekten yoksun kalan kadınların daha fazla zorluk yaşadığını ve depresyon riskinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu durum, sosyal desteklerin boşanma sonrası kadınların hayat kalitesini önemli ölçüde etkilediğini ve destek eksikliğinin kadınların karşılaştıkları zorlukları artırdığını göstermektedir.

Çalışmanın diğer bir sorusunda, Siirt ili sınırları içinde boşanmış tek ebeveyn olarak hayatını sürdüren kadınların sosyal destek uygulamaları hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları ve bu desteklerden faydalanma veya faydalanamama nedenleri ele alınmıştır. Araştırmanın bölgesel düzeydeki sosyal destek mekanizmalarının etkinliğini değerlendirme amacı taşımaktadır. Araştırma bulguları, kadınların sosyal destek uygulamalarından haberdar olma düzeylerinin ve bu uygulamalardan yararlanma durumlarının farklı nedenlerle çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmada kadınların büyük bir kısmı, devletin sunduğu sosyal ekonomik destek hizmeti, SYD Vakıfları tarafından sunulan sosyal yardımlar, sağlık hizmetleri, ADEM, ÇATOM ve Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde düzenlenen mesleki eğitim kursları gibi çeşitli sosyal destek uygulamalarının varlığından haberdar olduklarını belirtmiştir. Ancak bu desteklerden ne ölçüde yararlanabildikleri ve yararlanamama sebepleri kişisel ve yapısal faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Kadınlar, özellikle sosyal yardımlar ve mesleki eğitim programları hakkında bilgi sahibi olduklarını ancak bazı desteklerden haberdar olsalar dahi yararlanmakta zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir.

Siirt gibi daha küçük ve geleneksel yapıya sahip yerlerde, sosyal destek hizmetlerinin yaygınlığı ve erişilebilirliği sınırlı olabilir. Bu nedenle kadınların sosyal hizmetlerden haberdar olma düzeyleri de büyük kentlere göre daha düşük olabilir. Bu bölgelerde kadınların sosyal destek uygulamalarına başvurma konusunda çekinceleri olabileceği, özellikle toplumsal baskılar ve damgalanma korkusunun bu çekinceleri arttırabileceği bulgular arasında yer almaktadır. Türkçe kaynaklarda, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde boşanmış kadınların sosyal desteklere erişimde yaşadıkları zorluklar ve toplumsal baskılar sıkça vurgulanmaktadır.

Soygan ve Gedik (2019) çalışmasında, kırsal bölgelerde yaşayan boşanmış kadınların etkinlikler, kent kültürü ve kimliği konularında farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Kırsal kesimde boşanmış kadınlar akrabalarından veya sosyal yardım kuruluşlarından destek almadan yaşamlarını sürdüremiyorlarken kentsel bölgelerde ucuz iş gücü bile olsa iş bulup çalışabiliyorlar. Kırsal bölgelerde yaşayan boşanmış kadınlarının sosyal hayatı kentsel bölgelerde yaşayan boşanmış kadınlara göre daha sınırlıdır.

Kucur ve Kelebek (2021) tarafından yapılan bir araştırma, bu bölgelerdeki boşanmış kadınların sosyal hizmetlerden yararlanma konusunda daha düşük bilinirliğe ve erişim oranlarına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Aynı çalışmada, sosyal destek uygulamalarının özellikle kırsal alanlarda yaygınlaştırılması gerektiği ve bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Can ve Aksu (2016), Türkiye’de boşanmış kadınların sosyal ve ekonomik zorlukları üzerine yaptıkları çalışmada, sosyal desteklerin yetersizliği ve bu hizmetlere erişimin sınırlılığı gibi sorunlara dikkat çekmektedir. Bu çalışma, özellikle ekonomik desteklerin kapsamının genişletilmesi ve sosyal yardımların miktarının arttırılması gerektiğini savunmaktadır.

Araştırma kapsamında cevap aranan son soru ise boşanmış tek ebeveyn kadınların geleceğe dair beklenti, umut ve planlarını dile getirmektir. Araştırma bulguları, boşanmış kadınların çeşitli alanlarda geleceğe yönelik beklentilerinin olduğunu ve bu beklentilerin genellikle iş hayatı, eğitim, evlilik ve sosyal hayat gibi alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Kadınlar hem kendileri hem de çocukları için daha iyi bir gelecek kurma amacıyla çeşitli planlar yapmaktadır.

Kadınların geleceğe yönelik bir diğer önemli beklentisi ise eğitim ve kişisel gelişim alanında kendilerini geliştirmektir. Özellikle daha önce eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan veya düşük eğitim seviyesine sahip olan kadınlar, eğitimlerini tamamlamayı ve daha yüksek bir eğitim düzeyine ulaşmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, kadınlar hem mesleki kurslara katılarak yeni beceriler edinmek hem de yükseköğretim düzeyinde eğitim alarak daha iyi iş fırsatlarına sahip olmayı amaçlamaktadır.

Mesleki eğitim programlarına katılarak kendilerini geliştirmek ve daha iyi iş fırsatları yakalamak isteyen kadınlar, iş hayatına daha güçlü bir şekilde katılmayı planlamaktadır. Kadınların bir kısmı, özellikle çocukların bakımına daha fazla zaman ayırmak zorunda kaldıklarından, esnek çalışma saatleri veya yarı zamanlı iş imkânlarına yönelmeyi tercih etmektedir. İş güvencesi ve düzenli gelir beklentisi, kadınların gelecekte daha huzurlu ve istikrarlı bir hayat sürme umutlarını güçlendiren önemli bir faktördür. Literatürde elde edilen bulgulara paralel çalışmalar bulunmakla birlikte Odacı vd. (2022), tek ebeveyn annelerin yaşam doyumları ile psikolojik sağlamlıkları arasında pozitif bir ilişkinin var olduğunu ifade etmiştir. Geleceğe umutla bakabilmenin yaşamdan duyulan doyum ve psikolojik sağlamlık ile bağlantılı olduğu, sorunların kolaylıkla atlatılabilmesinde etkili olduğu bilinmektedir.

Azalan evlilik oranlarının artırılması, sahip olunan çocuk sayısının artırılması ve doğurganlık hızının yükseltilmesi amacıyla Türkiye’de 2025 yılı “Aile Yılı” olarak ilan edilmiştir. Hayata geçirilen yeni çalışmalar kapsamında 1 Ocak 2025 tarihinden itibaren doğum yapan her kadına “doğum yardımı” ödeneği adı altında doğum yardımı yapılacaktır. Aile Yılı çerçevesinde icra edilecek çalışmaları, etkin ve verimli nüfus politikaları ile destekleyip uzun vadede güçlü ve sürdürülebilir bir zemine taşımak amacıyla iki önemli kurum olan Aile Enstitüsü ve Nüfus Politikaları Kurulu kurulmuştur. Bu kurumlar sağlıklı nüfus ve aile yapısı için kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler gerçekleştirecektir. Böylelikle artan boşanma oranları, azalan evlilik oranları ve doğurganlık hızının önüne geçilerek aile kurumunun devamının sağlanması amaçlanmaktadır. Aile ve Gençlik Fonu Uygulaması ile evlenecek gençlerin desteklenmesi bu

kapsamda faaliyete geçirilen diğ er bir uygulamadır. Bu fondan faydalanabilmek için başvuru yapan çiftlerin, başvuru tarihi itibariyle 18-29 yaş arasında olmaları, taşınmaz sahibi ya da hissedarı olmamaları, çiftlerin son 6 aylık gelir toplamı ortalamasının ve son aya ait gelirleri toplamının asgari ücretin 2,3 katından fazla olmaması, başvuru tarihi itibariyle resmî nikâh gününe en az 2 ay, en fazla 6 ay kalmış olması şartlarını taşıması gerekiyor (www.aile.gov.tr). Bu uygulama ile yükselen evlilik yaşının daha erken yaşlara çekilmesi hedeflenmektedir. Böylelikle sahip olunan  ocuk sayısında artış yaşanarak azalmakta olan nüfus artış hızının önüne geçilmesi planlanmaktadır.



5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında boşanmış, çocukları ile yaşamaya devam eden 10 tek ebeveyn kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları; tek ebeveyn kadınların boşanma sonrası ekonomik, psikolojik, sosyal ve hukuki alandan güçlükler ile karşılaştıklarını, bu güçlüklerle başa çıkmada sosyal destek mekanizmaları, aile desteği, sosyal çevre desteği, sivil toplum kuruluşları, kamusal hizmetlerden gibi formel ve enformel kaynaklardan faydalanmak durumunda kaldıklarını göstermektedir. Türkiye’de olduğu gibi Siirt ilinde de ikamet eden tek ebeveynli aile yapısındaki artış dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. Tek ebeveynli aile yapısına dönüşümün arkasında pek çok faktör yatmasına rağmen, en yaygın nedenin boşanma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tür aile yapılarında, özellikle çocukların velayetinin büyük oranda anneye verilmesi dikkat çekici bir durumdur. Boşanma sürecinde velayet ve nafaka gibi hukuki sorunlar kadınlar üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Kadınlar, boşanma davası sırasında ve sonrasında hukuki destek bulmada zorluk yaşadıklarını ve bu durumun haklarını savunmada önemli bir engel teşkil ettiğini dile getirmişlerdir. Özellikle nafaka ve velayet davalarında karşılaşılan hukuki zorluklar, kadınların adalet sistemine olan güvenlerini sarsmış ve bu süreçte daha fazla yalnız kaldıklarını hissettirmiştir. Literatürde de bu durum, boşanmış kadınların hukuki haklarına erişimde karşılaştıkları güçlükler ve hukuki bilgilendirme eksiklikleri ile sıkça ilişkilendirilmektedir. Kadınların bu süreçte hukuki haklarını etkin bir şekilde savunabilmeleri için daha erişilebilir ve kapsamlı hukuki danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılmıştır.

Boşanma sürecinin duygusal boyutuna bakıldığında, kadınların yoğun bir stres ve anksiyete yaşadıkları görülmektedir. Katılımcılar, boşanma sürecinde hem kendileri hem de çocukları için endişe duyduklarını ve bu sürecin duygusal anlamda yıpratıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Boşanmanın getirdiği belirsizlikler, özellikle gelecek kaygısı ve çocukların durumuyla ilgili endişeler, kadınların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Bu bulgular boşanmış kadınların stres, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlarla daha sık karşılaştıklarını göstermektedir. Bu durum, boşanmanın sadece sosyal ve ekonomik boyutları değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik etkilerinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Araştırma bulguları, boşanmış kadınların karşılaştığı sosyal, psikolojik ve ekonomik zorluklarla başa çıkmak için çeşitli destek mekanizmalarına başvurduklarını göstermektedir. Bu destek mekanizmaları arasında aile büyüklerinin desteği, sosyal çevreden alınan destek, bireysel çabalar ve sosyal yardım programları öne çıkmaktadır.

Aile Büyükleri ve Yakın Çevre Desteği: Kadınlar, boşandıktan sonra aile büyüklerinden ve yakın çevrelerinden maddi ve manevi destek almanın kendileri için hayati önem taşıdığını belirtmişlerdir. Çoğu kadının, çocuk bakımında kök ailelerinden destek gördüğü ve bu sayede iş arama veya çalışabilme fırsatı bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle geniş aile yapısına sahip olan kadınlar için aile desteği, boşanma sonrası süreci daha yönetilebilir hale getiren önemli bir unsur olarak görülmektedir. Anne-baba, kardeşler veya diğer akrabaların sağladığı destek, kadınların çocuklarını güvenle bırakabilecekleri bir ortam oluşturarak ekonomik faaliyetlere katılmalarını kolaylaştırmaktadır.

Sosyal Çevre ve Arkadaş Desteği: Sosyal çevreden alınan destek, boşanmış kadınların zorluklarla başa çıkmalarında önemli bir faktördür. Kadınlara arkadaşları tarafından duygusal destek sağlanması, çocuk bakımında ve sosyal etkinliklere katılım faaliyetlerinde destek sunulması boşanma sonrası hayat kalitelerini artırma konusunda faydalı sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal destek ağları, kadınların yalnız hissetmelerini önleyerek duygusal dayanıklılıklarını arttırmakta ve sosyal çevrelerinin desteğiyle kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağlamaktadır. Bu tür destekler, boşanma sonrası sosyal izolasyon riskini azaltan önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bireysel Çabalar ve Kendini Geliştirme: Kadınlar boşanma sonrası süreçte bireysel çabalar ile zorlukların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Kendini geliştirme ve ekonomik olarak bağımsız olma amacıyla çeşitli kurslara katılmak, yeni beceriler edinmek ve mesleki eğitim programlarına katılmak gibi çabalar, kadınların hayatlarını yeniden şekillendirmede etkili olmaktadır. Bu bireysel girişimler, kadınların özgüvenlerini artırmakta ve ekonomik bağımsızlık sağlama yolunda önemli adımlar atmalarına imkân tanımaktadır. Bazı boşanmalar, kadınlara yeni bir başlangıç yapma ve kendini yeniden inşa etme fırsatı sunabilmektedir.

Sosyal Yardım ve Destek Programları: Boşanmış kadınların başvurduğu bir diğer destek mekanizması ise sosyal yardım ve destek programlarıdır. Kadınlar, kamu kurumlarından veya sivil toplum kuruluşlarından aldıkları maddi desteklerin yanı sıra psikolojik destek ve danışmanlık hizmetlerinden de yararlanmaktadırlar. Psikolojik danışmanlık hizmetinin, boşanma sonrası yaşanan stres ve duygusal sıkıntıların hafiflemesine yardımcı olduğu ve kadınların bu zorlu süreci daha sağlıklı bir şekilde atlatmalarını sağladığı sonucuna araştırma bulgularından ulaşılmıştır. Sosyal yardım programlarının etkin kullanımı, boşanmış kadınların ekonomik bağımsızlıklarını desteklemek ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir destek mekanizması olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma bulguları, boşanmış kadınların çoğunun sosyal ve ekonomik destek uygulamalarından yararlandığını ancak bu desteklerin her zaman yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Kadınlar, boşanma sonrası sosyal yardım, nafaka, sosyal ekonomik destek ve psikolojik danışmanlık gibi çeşitli destek türlerinden yararlanmışlardır. Bu destekler, ekonomik geçim sıkıntılarını hafifletmek, çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve duygusal olarak toparlanmalarına yardımcı olmak amacıyla sağlanmıştır.

Boşanmış kadınlar, sosyal yardım programlarının ekonomik geçim sağlama konusundaki katkılarını vurgulamıştır. Sosyal yardımlar, özellikle düşük gelirli kadınlar için temel ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmuş ve kadınların mali sıkıntılarını hafifletmiştir. Bu durum, kadınların çalışmadıkları veya düşük gelirli işlerde çalıştıkları dönemlerde ekonomik destek bulmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, bu desteklerin sınırlı olduğu ve uzun vadede ekonomik bağımsızlık sağlamada yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınların bir kısmı, boşanma sonrası sosyal hizmetler tarafından sunulan aile danışmanlığı hizmetinden yararlanmıştır. Bu destek, kadınların boşanma sonrasında yaşadıkları stres ve duygusal sorunlarla başa çıkmalarını kolaylaştırmıştır. Aile danışmanlığı hizmeti, kadınların öz güvenlerinde artış ve duygusal iyilik hallerini korumalarına yardımcı olarak psikolojik iyi oluş durumlarını arttırmıştır. Kadınlar, bu tür hizmetlerin özellikle boşanma sonrası adaptasyon sürecinde önemli bir destek kaynağı olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmada yer alan kadınların bir kısmı, sosyal yardımlar aracılığıyla şartlı sağlık, şartlı eğitim, çocuk bakım desteği ve aile desteği ödeneğinden faydalandıklarını belirtmiştir. Çeşitli alanlarda sunulan sosyal yardım hizmetleri, kadınların çalışma hayatına katılmalarını kolaylaştırmış ve çocukların bakımını sağlama yükünü hafifletmiştir. Eğitim ve sağlık desteği, çocukların eğitim ve sağlık masraflarının karşılanmasına yardımcı olarak kadınların maddi yükünü hafifletmiştir. Kadınlar, bu tür desteklerin çocuklarının geleceği için önemli bir yatırım olduğunu dile getirmişlerdir.

Bazı kadınlar, sosyal destek programları kapsamında sunulan mesleki eğitim ve beceri geliştirme kurslarına katılmışlardır. Bu kurslar, kadınlara iş bulma imkânı sunarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına katkı sağlamıştır. Kadınlar, bu tür programların kendilerine yeni beceriler kazandırarak özgüvenlerini artırdığını ve iş gücüne katılım oranlarını yükselttiğini belirtmişlerdir. Mesleki eğitim kurslarına katılım, kadınlara iş bulma sürecinde ve geleceğe umutla bakma imkânı sunmuştur.

Araştırma sonuçları, boşanmış kadınların toplumda damgalanma, önyargı ve sosyal dışlanma gibi olumsuz tutumlarla karşılaştıklarını ve bu durumun boşanma sonrası hayatlarını zorlaştırdığını göstermektedir. Katılımcılar, toplumda boşanmanın olumsuz bir algıya sahip olduğunu ve bu durumun kendilerine yönelik sosyal dışlanma, eleştiri ve önyargılara yol açtığını ifade etmişlerdir. Kadınlar, boşanmış olmanın toplumda bir tür "başarısızlık" olarak algılandığını ve bu algının boşanma sonrası sosyal hayatlarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Özellikle geleneksel toplumsal yapıya sahip bölgelerde, boşanmış kadınlara yönelik olumsuz tutumlar ve damgalama riski daha yüksek olmuştur. Bu tür tutumlar, kadınların sosyal çevrelerine yeniden katılmalarını ve kendilerini ifade etmelerini zorlaştırmıştır.

Aile baskısı da boşanma sonrası kadınlar üzerinde önemli bir stres kaynağı olmuştur. Kadınların, boşandıktan sonra aile ve yakın çevre desteğinden mahrum kalarak boşanmadan dolayı eleştirildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle ailelerin geleneksel değerlere bağlı olduğu durumlarda, kadınlar üzerinde "evliliği koruyamama" veya "toplumsal normlara uymama" gibi suçlamalara maruz kalınmıştır. Bu durum, kadınların hem aileleriyle olan ilişkilerinde gerilimlere yol açmış hem de boşanma sonrası destek bulma şanslarını sınırlamıştır.

Boşanmanın ardından sosyal çevre desteği azalmakta, arkadaş ve komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı veya tamamen bitirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, kadınların sosyal izolasyon riskini artırmış ve toplumdan dışlanma hissini güçlendirmiştir. Kadınlar, boşanmış olmanın kendilerine yönelik bir "etiket" haline geldiğini ve bu etiketin sosyal çevrelerinde olumsuz bir algı haline geldiğini dile getirmişlerdir. Bu durum, kadınların yalnızlık hissini arttırarak sosyal destek bulma imkânını sınırlamıştır. Sosyal çevre baskısı, kadınların iş hayatına katılma, sosyal etkinliklere katılma ve yeni ilişkiler kurma gibi alanlardaki özgüvenlerini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Boşanan kadınlar, karşılaştıkları zorluklar ile mücadelede sosyal destek hizmetlerinden faydalanma hususunda çeşitli güçlükler ile karşılaşmıştır. Bu güçlükler; sosyal hizmetler hakkında bilgi sahibi olmama, damgalanma korkusu, erişilebilirlik, bürokrasi gibi çeşitli engeller ile karşılaşmıştır.

Bürokratik Engeller ve Karmaşık Başvuru Süreçleri: Kadınlar, sosyal destek uygulamalarından yararlanamamalarının en önemli sebeplerinden birinin bürokratik engeller

olduğunu belirtmişlerdir. Yardım başvuru süreçlerinin karmaşık ve zaman alıcı olması, bazı kadınlar için caydırıcı bir etken olmuştur. Özellikle eğitim düzeyi düşük olan kadınlar, başvuru işlemlerinin nasıl yapılacağı hususunda bilgi eksikliği yaşayabilmektedir. Ayrıca, belgelerin hazırlanması ve kurumlar arası işlemlerin yürütülmesi gibi süreçlerin karmaşıklığı, kadınların bu hizmetlere ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Toplumsal Baskılar ve Damgalanma Korkusu: Siirt ili gibi geleneksel değerlere sahip kırsal yerleşimde, boşanmış kadınların sosyal destek hizmetlerine başvuru yapmaları, toplumda farklı algılanabilir ve damgalanma korkusu oluşturabilir. Kadınlar, sosyal yardım almak hizmetlerinden faydalanmak için başvuruda bulunmanın kendilerine yönelik olumsuz bakış açılarını arttırabileceğinden çekinmişlerdir. Bu tür toplumsal baskılar, kadınların sosyal destek hizmetlerine başvurmaktan kaçınmalarına neden olabilmektedir. Katılımcıların bir kısmı toplumsal baskılardan ötürü uzun süre yardım kuruluşlarına başvuru yapmadıklarını ancak mecbur kalarak başvuru yaptıklarını ifade etmişlerdir. Aile desteği almayı tercih eden kadınlar, sosyal yardımlardan yararlanma konusunda daha az istekli olabilmektedir.

Yetersiz Bilgilendirme ve Düşük Erişilebilirlik: Bazı kadınlar, mevcut sosyal destek uygulamaları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ve bu desteklerin neler sunduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Desteklerin erişilebilirliği konusunda bilgi eksikliği, kadınların sosyal hizmetlerden yararlanma oranlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca Siirt gibi daha küçük illerde, sosyal hizmetler ve desteklerin yeterince yaygın olmaması veya sosyal hizmet merkezlerinin her ilçe merkezinde olmaması, kadınların bu hizmetler hakkında bilgi sahibi olmasını ve bu hizmetlere ulaşmasını zorlaştıran bir diğer faktördür.

Sosyal Desteklerin Kapsamının Yetersiz Olması: Araştırma bulguları, sosyal yardımların miktar ve kapsamının genellikle yetersiz olduğu sonucuna götürmektedir. Kadınlar, özellikle ekonomik desteklerin günlük hayat masraflarını karşılamakta yetersiz kaldığını ve uzun vadeli bir çözüm sunmadığını belirtmişlerdir. Çocuk bakımına destek olan kreş desteği hizmeti veya mesleki eğitim kurslarının sınırlı sayıda olması veya belirli dönemlerle sınırlı tutulması, kadınların bu desteklerden sürekli faydalanmalarını zorlaştırmaktadır. Siirt ili gibi geleneksel yapıya sahip bölgelerde boşanmış kadınların sosyal destek uygulamalarına erişimlerini arttırmak ve bu hizmetlerin etkinliğini geliştirmek, kadınların hayat kalitesini arttırmak ve karşılaştıkları zorlukları hafifletmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar, geçimlerini sağlayabilmek, çocuklarına daha iyi bir hayat sunabilmek ve kendilerine güven duyabilmek için istikrarlı bir iş sahibi olmayı hedeflemektedirler. Bu doğrultuda, bazı kadınlar mevcut işlerinde daha fazla ilerlemeyi veya terfi etmeyi amaçlarken, bazıları ise yeni bir meslek edinmek veya kendilerine ait bir iş yeri açmak istemektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun eğitim seviyesinin düşük olduğu bu nedenle iş bulma hususunda sıkıntı çektikleri de ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Eğitim, kadınların kendilerine güvenlerini arttıran ve toplumsal hayata daha aktif katılmalarını sağlayan önemli bir araç olarak görülmektedir. Eğitim düzeyinin yükseltilmesi, aynı zamanda kadınların toplumsal statülerini güçlendirmekte ve çocukları için de bir rol model olmalarını sağlamaktadır.

Araştırma bulgularına göre bazı katılımcılar, gelecekte bir daha evlenmeyi düşünmezken, bazıları ise doğru kişiyle karşılaştıkları takdirde yeniden evlenmeyi ve aile kurmayı düşünmektedir. Yeniden evlenmek isteyen kadınlar, önceki evliliklerinde yaşadıkları olumsuz deneyimlerden ders çıkarmış ve bu kez daha bilinçli bir şekilde yeni bir ilişkiye adım atmayı istemektedirler. Kadınlar, yeni bir evliliğin kendileri ve çocukları için daha iyi bir hayat sunabileceği beklentisi içerisindedir.

Evlilik ve aile hayatına ilişkin beklentilerde, kadınların çocuklarının geleceği de önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar, çocuklarının duygusal ve psikolojik iyi oluş hallerini koruyarak büyümelerini sağlamak ve onlara güvenli bir hayat sunmak amacıyla, gelecekteki ilişkilerinde dikkatli davranmayı tercih etmektedir. Bu süreçte, çocuklarının boşanma sürecinde yaşadıkları olumsuz etkilerin en aza indirilmesi ve sağlıklı bir aile ortamında yetişmeleri hedeflenmektedir.

Boşanmış kadınların geleceğe dair umutları arasında sosyal hayatlarını yeniden canlandırmak ve kendilerine daha fazla zaman ayırmak da yer almaktadır. Kadınlar, boşanma sürecinde yaşadıkları zorluklar ve sosyal çevrelerinden aldıkları olumsuz tepkiler nedeniyle, sosyal hayatlarının kısıtlandığını bu nedenle gelecekte yeni insanlarla tanışarak sosyal çevrelerini genişletmek ve hobilerine daha fazla zaman ayırmak gibi planlara sahiptir.

Küçük ve kırsal bir şehir olan Siirt, sakin, misafirperver, geleneksel aile yapısına sahip, aile ve sosyal bağları güçlü olması gibi olumlu yönleri sahiptir. Geniş ve geleneksel aile yapısına sahip olmasının etkisiyle boşanma sonrasında aile ilişkilerinin zarar görmesi, eski eş ve ailesi ile sık karşılaşma, toplumda dedikoduların yayılması, boşanmış kadın etiketiyle toplumdan izole olma, iş imkânlarının kısıtlı olması gibi faktörler şehrin küçük olması ile ilişkilendirilmektedir.

Siirt ilinde yaşayan boşanmış kadınlar, boşanma durumundan ötürü toplumda dışlandıklarını ifade ederek sosyal hayatlarına kısıtlama getirmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, Siirt ilinde boşanmış bir kadın olarak yaşamının dezavantajları arasında yer almaktadır. Boşanma sonrası güçlü bir aile, sosyal çevre ve ekonomik güce sahip olmayan kadınların zorluk derecesinin şiddetlendiği görülmektedir. Boşanma sonrası bulundukları çevrede kabul görmeme eski çevreleri ile olan iletişimini kesmek durumunda kalan kadınların psikolojik olarak yıpranması da farklı bir zorluk alanıdır. Psikolojik, ekonomik ve hukuki gibi çeşitli alanlarda aynı anda sıkıntı yaşamak boşanan kadınları yıpratmakta ve profesyonel destek almalarını gerektirmektedir. Ancak Siirt gibi küçük şehirde yaşayan boşanmış kadınlar sosyal çevre tarafından daha fazla konuşulmamak ve gündem olmamak için ilk zamanlar bu hizmetlerden faydalanamamaktadır. Görüldüğü üzere boşanmış kadınlar aynı anda birçok sorun ile mücadele etmektedir ancak bu süreçte farklı engeller ve güçlükler ile karşılaşmaktadır. Boşanma sonrası karşılaşılan güçlüklerin çözüme kavuşturulmasında sosyal destek uygulamaları önem arz etmektedir. Bu nedenle Siirt ilinde ikamet eden boşanmış kadınların faydalanmakta oldukları sosyal destek uygulamalarının iyileştirilmesine ve geliştirilmesine ilişkin çeşitli çözüm önerilerinin getirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

- **Mobil Sosyal Hizmet Birimleri:** Kırsal ve uzak bölgelerde sosyal hizmetlere erişim zor olabilmektedir. Bu nedenle, mobil sosyal hizmet birimleri oluşturularak kadınların yaşadıkları yerlerde sosyal yardım başvuruları yapabilmeleri ve danışmanlık hizmeti alabilmeleri sağlanabilir. Bu birimler, sosyal çalışmacılar, psikologlar, sosyologlar ve psikolojik danışmanlardan oluşan ekiplerle hizmet sunarak, kadınların sosyal desteklere ulaşmasını kolaylaştırabilir.
- Siirt ilinde 7 ilçe olmasına rağmen Siirt SHM, Kurtalan SHM ve Eruh SHM olmak üzere 3 ilçe merkezinde sosyal hizmet merkezi bulunmaktadır. Sosyal hizmet merkezlerinin sayısının artırılması ve bu merkezlerin sadece şehir merkezinde değil tüm ilçelerde açılması gerekmektedir. Böylece kadınlar, ihtiyaç duydukları hizmetlere daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilirler.
- **Çocuk Bakım Desteğinin Yaygınlaştırılması:** Çocuk bakım desteği, kadınların iş hayatına katılımını kolaylaştıran önemli bir destek mekanizmasıdır. Bu desteğin kapsamının genişletilmesi, kreş ve gündüz bakım evi gibi hizmetlerin yaygınlaştırılarak kontenjan oranının artırılması kadınların çocuklarını güvenle bırakabilecekleri yerlere daha kolay ulaşmalarını sağlayabilir. Bu tür destekler, özellikle küçük çocukları olan kadınların çalışma hayatına katılmalarını destekleyecektir.

- **Mesleki Eğitim Kurslarının Sayısının ve Çeşitliliğinin Arttırılması:** Kadınların ilgi duydukları alanlarda beceri kazanmalarını sağlayacak mesleki eğitim kurslarının sayısı arttırılmalıdır. Bu kursların, kadınların mevcut iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun beceriler edinmelerini desteklemesi önemlidir. Özellikle bilgisayar, dikiş, aşçılık, kuaförlük gibi mesleklerde eğitim veren kurslar yaygınlaştırılabilir.
- **İş Bulma ve Kariyer Danışmanlığı Hizmetlerinin Sağlanması:** Kadınların iş bulma süreçlerinde desteklenmesi için kariyer danışmanlığı hizmetleri sunulmalı ve iş arama süreçlerine rehberlik edilmelidir. İşverenlerle iş birliği yapılarak, kadınların istihdam edilmesini teşvik edecek programlar oluşturulabilir.
- **Psikolojik Destek Merkezlerinin Sayısının Arttırılması:** Siirt ilinde psikolojik destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kadınların duygusal ve psikolojik sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Bu merkezlerde sunulacak aile danışmanlığı hizmetlerinin kadınların sosyal hayata daha kolay uyum sağlamalarını destekleyecektir.
- **Farkındalık Kampanyaları Düzenlenmesi:** Toplumda boşanmış kadınlara yönelik önyargıların azaltılması için farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Bu kampanyalar, boşanmanın bir hayat olayı olduğunu ve boşanmış kadınların toplumda eşit haklara sahip bireyler olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamalıdır.
- **Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının İş Birliği:** Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, boşanmış kadınların haklarını ve sosyal desteklere erişimlerini arttırmak için iş birliği yapmalıdır. Bu iş birliği kapsamında, kadınların karşılaştıkları sorunları dile getiren ve çözüm önerileri sunan çalışmalar yürütülebilir.
- **Sosyal Destekler Hakkında Bilgilendirme Platformları:** Kadınların mevcut sosyal destek uygulamaları hakkında bilgi sahibi olabilmeleri için dijital bilgilendirme platformları oluşturulmalıdır. Bu platformlar, sosyal destek programlarının şartları, başvuru süreçleri ve haklar hakkında bilgi verebilir.

Sonuç olarak, Siirt ilinde boşanmış kadınların sosyal destek uygulamalarına erişimlerini arttırmak ve bu hizmetleri iyileştirmek için çeşitli adımlar atılması gerekmektedir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda geliştirdiğimiz bu öneriler, kadınların hayatlarını kolaylaştıracak ve sosyal hayata katılımlarını destekleyecek uygulamaların hayata geçirilmesi için yol gösterici olabilir.

KAYNAKLAR

- Acar, C. (2022). Göç eden ve yoksul kadınların boşanma sonrası hayatta kalma stratejilerinin niteliksel analiz ile değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-10.
- Acar Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Afifi, T. O., Enns M. W., Cox B. J., Asmundson G. J., Stein M. B. & Sareen J. (2008). Population attributable fractions of psychiatric disorders and suicide ideation and attempts associated with adverse childhood experiences. *America Public Health*. 98(5), 946-952.
- Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve İslam'da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 14-24.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (20 Eylül 2024). Tek ebeveynli aileler. <https://ailetoplum.aile.gov.tr/>
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2014). *Boşanma nedenleri araştırması TBNA*. İstanbul: Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 23
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (17 Ağustos 2024). Aile eğitim programı. <https://www.aile.gov.tr/media/5001/aileegitimprogrami.pdf>.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (17 Ağustos 2024). Ebeveyn okulu programı. <https://www.aile.gov.tr/media/5004/ebeveynokulu.pdf>.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (17 Ağustos 2024). Evlilik öncesi eğitim programı. <https://www.aile.gov.tr/media/5002/evlilikoncesi.pdf>.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Bilgilendirme Kitapçığı. (2024). www.aile.gov.tr.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). Aile Eğitim Programı: Tek ebeveynli aileler Kitapçığı. www.aile.gov.tr
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (30 Ekim 2024). Sosyal yardım programları. <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2006). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Araştırma ve Politika Serisi.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Araştırma ve Politika Serisi.

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (17 Ağustos 2024). Aile danışmanlığı hizmeti. <https://www.aile.gov.tr/athgm/uygulamalar/aile-danismanligi-hizmeti/>
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Evlilik tercihleri araştırması. www.aile.gov.tr.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2016). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Aile Araştırma ve Politika Serisi.
- Akgül Sarpkaya, O. (2013). Boşanmış kadınlarda toplumsal baskıya direnme stratejileri: Van örneği. *The Journal of International Social Research*, 6(26), 29-50.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, 23(77), 97-118.
- Aktan, T. Ve Sakallı Uğurlu, N. (2013). Kalıp yargı içeriği modeline sosyal bağlamsal bir yaklaşım: bağlam içinde kalıp yargı içerikleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(31), 15.
- Aktaş Akoğlu, Ö. ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153-172.
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Alkan, A. (2017). Siirt ilinin nüfus gelişimi, yapısı ve dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 53-82.
- Alparslan, A., Öztürk, M. ve Çarıkçı, İ. H. (2018). Çift kariyerli akademisyenlerin iş yeri ve evdeki iyi oluşları üzerine bir saha araştırması. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 145-155.
- Amato, P. R. (2000). *The Consequences of Divorce for Adults and Children*. Journal of Marriage and the Family. 62, 1269-1287.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.
- Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social and emotional well-being of the next generation. *The Future of Children*, 15(2), 75-96.
- Araz, H. (2007). *Türk aile yapısında aile içi dinî iletişim problemleri ve bunların çocuğun din eğitimiye etkileri*. [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Arıcan, B. ve Canatan, K. (2019). Tek ebeveynli kadınların sosyal-psikolojik sorunları ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 109-128.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Aslan, M. ve Şeker, S. (2013). Aile içi şiddetin bir boyutu olarak kadına yönelik şiddet: Toplumsal algı ve tutumlar. Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 129-149.
- Atalay, H. (2009). Psikiyatride Stigma. *Psikeart*, 2, 10-19.
- Atta Alla, M. (2012). Contemporary Egypt education system: A monocultural education in a multicultural society. *Journal of Sociological Research*, 3(2), 476-488.
- Avan, E. (2019). *Boşanma sürecindeki kadınların sosyo-ekonomik özellikleri, sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili faktörlerin tanımlanması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Avcil, C. (2014). *Psikiyatrik hasta yakınlarında damgalama ve ilişkili faktörler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Aybey, S. (2015). Aile ve dinî rehberlik bürolarına gelen sorular ışığında kadınların boşanma nedenleri (Ege Bölgesi Örneği). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 104-126.
- Aybey, S. (2016). Osmanlıdan günümüze Türk toplumunun aile kurumuna bakışı ve aile yapısındaki değişimin değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(27), 203-217.
- Aydın Şentürk, R. ve Nazlı, S. (2024). Yaşam becerileri eğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 12-153.
- Aydın, C. ve Genç, A. (2014). Kur'an'ın sunduğu zihniyet değişimine karşı bir direniş örneği olarak kalıp yargı ve ön yargılar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (36), 167-214.
- Aydın, R. Ş. (2013). *Yaşam becerileri psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Aydiner Boylu A. ve Öztıp, H. (2013). Tek ebeveynli aileler: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyoekonomi*, 19(19), 207-220.
- Aydoğan, F. (1992). *Ailenin fonksiyonları ve bu fonksiyonlardaki değişmeler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ayhan, S. (2018). *Sebepler ve Sonuçlarıyla Türkiye’de Boşanma Sorunu*. Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi.
- Aylaz, R. ve Sağlam, M. (2017). Çeşitli değişkenler açısından boşanmış bireylerin özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 584-590.
- Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan / tabulaşan kurumun (ailenin) kurbanlıklar edinme pratiği: levirant ve sororat. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(9).
- Bahadur, A. ve Dhawan, N. (2008). Social value of parents and children in joint and nuclear families. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 34, 74-80.

- Bartle, S. E., Anderson, S. A. ve Sabatelli, R. M. (1989). A model of parenting style, adolescent individuation and adolescent self-esteem: Preliminary findings. *Journal of Adolescent Research*, 4(3), 283-298.
- Bartolome, F. ve Evans, P. A. L. (1979). Professional lives versus private lives: Shifting patterns of managerial commitment. *Organizational Dynamics*, 7(4), 3-29.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri: NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Başlevent, C. (2020). Türkiye'nin değişen hanehalkı yapısı: Tek kişilik haneler ne durumda. *Yıldız Social Science Review*, 6(81), 17-31.
- Battal A. (2008). *Boşanma Sebepleri. Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları*. İstanbul: T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bayram, Y. (2006). *Toplumsallaşma süreci içinde aile kültürü İran örneği*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bhasin K. (2015). Toplumsal cinsiyet bize yüklenen roller. (Çev.: Kader Ay). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bıykoğlu, E. (2012). *Evlilik uyumunun mükemmeliyetçilik özellikleri, stresle başa çıkma stratejileri ve cinsiyet açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Bibi, S., Masood, S., Ahmad, M. ve Bukhari, S. (2017). Effect of self-compassion on the marital adjustment of Pakistani adults. *Foundation University Journal of Psychology*, 1(2), 52-66.
- Bildirici, A. (2016). *Evlilik süresinin, cinsel yaşama ve evlilik uyumuna etkisi ve sonuçların demografik özelliklere göre karşılaştırılması*. [Yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Bilgin, B. (1997). İslâm'da ve Türkiye'de Kadınlar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 29-43.
- Bilgin, R. (2022). *Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri-Psikososyolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bingöl, Ü. (2022). *Tek ebeveyn kadının sosyal dışlanmışlık durumları ve etkileyen faktörler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Biröl, S. Ş., Temel, V. ve Aydın, E. (2017). Kadınların boşanma sonrası hayatlarının psikososyal açıdan incelenmesi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32), 47-54.
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 175(187), 50-70.

- Bozdağ, C. I. (2019). *Türk hukukunda boşanma sebepleri ve kusurun etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
- Bozkurt, A. (2021). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 97-114.
- Bradbury, T. N. ve Karney, B. R. (2000). The longitudinal course of marital quality and stability: a review of theory, methods, and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3–34.
- Buluş, M. ve Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40).
- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlerine Etkisi*. Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.
- Butler, J. (2018). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş. ve Çakmak, E. K. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, İ. (2013). *Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü Bugünü ve Yarını, Sistemik Aile Sosyolojisi İçinde*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Can, Y. ve Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902.
- Can, Y. ve Aslan, F. (2017) Geçmişten günümüze Türk aile yapısı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 87-101.
- Canel, A. N. (2007). *Ailede problem çözme, evlilik doyumu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Cebbur, S. (2021). *Tunceli ilinde boşanma deneyimleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Munzur Üniversitesi.
- Cebeci, D. (1993). *Tanzimat ve Türk Ailesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum Kişi Ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Coşkun, Y. (2021). Ulusal basında Siirt ili: Cumhuriyet gazetesi örneği (1930-1960). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (52), 11-32.
- Creswell, J. W. & Clark, V. L. P. (2016). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. New York: Sage.
- Cummings, E. M. ve Davies P. T. (2010). *Marital Conflict and Children: An Emotional Security Perspectiv*. New York: The Guilford Press
- Çağ, P. ve Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Turkish Psychological Counseling Guidance Journal*, 4(39).

- Çağlan, K. (2019). *Psikolojik hastalıkların yanlış yorumlanması ve inanç eksikliği olarak damgalanması sürecinde manevi destek ihtiyacı*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Çağlar, E. (2018). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran, ebeveynleri boşanmış olan ve olmayan çocukların ruhsal sorunlar, psikolojik sağlamlık, öz-kavramı ve ebeveyn kabul / reddi açısından ve annelerinin benlik saygısı ve algılanan sosyal destek açısından karşılaştırılması*. [Uzmanlık Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çakırbay Çimen, H. (2009). *Sosyal devlet ilkesi açısından ailenin korunması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çakmak, D. (2007). Toplumsal uzlaşma belgesi: 1936 tarihli iş kanunu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, <http://www.anadolu.edu.tr>.
- Çakmak Tolan, Ö. (2023). Boşanma ve etkileri: Çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 321-338.
- Çalışkan, M. (2017). *Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin işlevselliği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Çamur, G. D., Acar, H., Baykara, Y. A. ve Arataş, K. (2007). Boşanmış kadınların yaşam öyküleri ve yoksullukla baş etme biçimleri. *Kriz Dergisi*, 15(1), 25-38.
- Çelik, E. (2012). Evli bireylerin cinsel özgüven düzeyleri ile cinsel öz-yeterlik, evlilik yaşam doyumunu ve cinsel utangaçlıklarının incelenmesi. [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Çiftçi Arıdağ, N., Erus, S. M. ve Seydooğulları, S. Ü. (2019). Eş desteğinin evlilik doyumunu ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1014-1024.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2021). Türkiye’de yeniden evlenme olgusu: Cinsiyet ve psikososyal değişkenler bağlamında bir değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8092-8118.
- Çolak, A. M. ve Cin, F. M. (2019). Kadınların cinsel doyumunun ilişki mutlulukları üzerine etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(35), 745-754.
- Demir, S. (2018). Akademide kadın: Farklı disiplinlerden kadınların akademideki yeri ve aile yaşamlarıyla etkileşimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 187-210.
- Demir, S. ve Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128.
- Demirel, B. (2021). *Sosyal hizmet bakış açısıyla tek ebeveynli ailelerin gereksinimleri ve sosyal politika uygulama süreci üzerine bir değerlendirme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

- Demirkıran S., Ersöz, A., Şen R., Ertekin E., Sezgin Ö., Turgut A. ve Şehitoğlu N. (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Demirli, C. ve Kendir, M. (2016). Evlilik doyumu üzerinde anne baba tutumunun etkisinin incelenmesi. *Education Sciences*, 11(3), 96-113.
- Deniz, E. (2019). *Kültürlerarası evlilik yapanlarda evlilik yaşamı ve çift uyumunun incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yakın Doğu Üniversitesi.
- Dızman Şentürk, Z. (2019). Osmanlı'dan günümüze Türk aile yapısının değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(88), 833-839.
- Diler, Z. ve Diler, S. (2022). Türkiye'de boşanma olgusunun zamansal değişimi (2001-2021). *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(89), 2166-2178.
- Dinç, A. (2021). Boşanmanın kadın sağlığına etkisi ve sosyal destek. *Kadın Sağlığı ve Sosyal Destek*, 1, 44-55.
- Dobrowolska, M., Groyecka-Bernard, A., Sorokowski, P., Randall, A. K., Hilpert, P., Ahmadi, K., Alghraibeh, A. M., Aryeetey, R., Bertoni, A., Bettache, K., Błażejewska, M., Bodenmann, G., Bortolini, T. S., Bosc, C., Butovskaya, M., Castro, F. N., Cetinkaya, H., Cunha, D., David, D. & Sorokowska, A. (2020). Global perspective on marital satisfaction. *Sustainability (switzerland)*, 12(21), 1-15.
- Doğan, D. (2011). Türkiye'de boşanma sorununun sosyolojik ve istatistiki açıdan değerlendirilmesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (25), 59-69.
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi*. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Doğan, İ. (2007). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Doğan, Ş. (2016). Dindarlık-muhafazakâr aile değerleri ilişkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 159-188.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duben, A. (1984). *19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları*. İstanbul: Maya Yayınları.
- Elder, G. H., J, Eccles, J. S., Ardelt, M. ve Lord, S. (1995). Inner-city parents under economic pressure: Perspective on the strategies of parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 57(3), 771-784.
- Elliott, S. & Gray A. (2000). *Yeni Zelanda Göçmenlik Servisi İçin Bir Rapor*. Yeni Zelanda: Aile Yapıları.
- Emrahoğlu, E. F. (2021). *Bilinçli farkındalık, evlilikte bilinçli farkındalık, empati ve evlilikte problem çözmenin evlilik doyumu ile ilişkisinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi] Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Enç, M. (1979). *Ruh Sağlığı Bilgisi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

- Entwistle, J. (2012). *Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet-Temel Sosyolojik Dikotomiler*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam Dergisi*, 18(1), 39-47.
- Erdim, L. ve Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
- Erdinç, İ. (2018). *Evli çiftlerde, evlilik uyumu, cinsel yaşam doyumu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Doktora tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Erdoğan, M. ve Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve toplumsal dışlanma pratiği: Önyargı ve ayrımcılık. *Journal of Human and Social Sciences*, 3(1), 474-485.
- Ergün Topçu, M. (2019). *Pek kötü davranış sebebiyle boşanma*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Erkuş, A. (2015). Nitel ve türevleri: Ne, niçin ve nereye doğru. *İlköğretim Online*, 14(3), 1-17.
- Eroğlu, R. (2018). *Boşanmış kadınların kent deneyimi: Aksaray ili örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Erol, M. (1992). *Geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde aile içi ilişkilerde meydana gelen nitelik değişimlerinin, aile üyeleri üzerindeki etkileri*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Ersanlı, K. (2014). Aile içi ilişkilerin dayandığı psikolojik temeller. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 51-54.
- Ersanlı, K. ve Kalkan, M. (2003). Evlilik ilişkisini geliştirme programının evli çiftlerin evlilik ilişkilerini değerlendirmelerine etkisi. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 11(3), 219-226.
- Ersöz, A. (2011). Türkiye’de boşanma olgusu ve kadına yönelik aile içi şiddet ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (43), 249-264.
- Evrar, S. (2018). *Geleneksel akraba ilişkilerinin yeni evlilikler üzerindeki etkileri: Afyonkarahisar ili örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Eyce, B. (2000). Tarihten günümüze Türk aile yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Myo Dergisi*, 1(4), 223-244.
- Fidanoğlu, O. (2007). *Evlilik uyumu ile eşlerin somatizasyon düzeyleri arasındaki ilişki ve diğer sosyodemografik değişkenler açısından karşılaştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- GAP Bölge Kalkınma Programı 2021-2023. <http://yayin.gap.gov.tr/gap-bolge-kalkinma-programi-20212023-yayin-63de4e8f25.html>
- Gasbarrini, M. F. ve Snyder, D. K. (2017). *Marital Satisfaction Inventory: Revised*. Encyclopedia of Couple and Family Therapy.

- Gedik, M. (2020). Endüstriyel sosyal hizmetlerin insan hakları yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(18), 1-24.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes On The Management of Spoiled Identity*. ABD: Prentice-Hall, Inc.
- Goffman, E. (2021). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev.: Şükrü Geniş). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gökçe, B. (1991). “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları 1, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Gönenç, İ. M., Topuz, Ş., Sezer, N. Y., Yılmaz, S. ve Duman, N. B. (2018). Toplumsal cinsiyet dersinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 22-29.
- Gülsün, M., Ak, M. ve Bozkurt A. (2009). Psikiyatrik açıdan evlilik ve cinsellik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 1(1), 68-79
- Gülyüksel Akdağ, F. ve Cihangir Çankaya, Z. (2015). Evli bireylerde psikolojik iyi oluşun yordanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3).
- Gümüşdaş, M. ve Ejder Apay, S. (2016). Gebelikte evlilik uyumu ve sosyal destek arasındaki ilişki. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 1-8.
- Güngör, A. (2023). Tek ebeveynli aileler: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 129-155.
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gürbüz, A. (2019). Türk romanında görücü usulü evlilikler (1971-1980). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 67-86.
- Gürel, B. ve Çopur, Z. (2020). Evlilik kalitesi ölçeğinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 30-42.
- Güven, N. ve Köroğlu, A. (2023). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrası psikososyal uyum: Trabzon ili örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı), 13, 1-24.
- Güvenç, B. (1993). Geleneklerden kalıntılar: Başlık, berdel, kız-kaçırma, kuma ve amca-kızı evliliği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 43-48.
- Halilova, H. (1997). Dünya Tarihinde Kadın-Erkek Eşitliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(38), 543-547.
- Hasdemir, A. D. (2007). *Ergenlerin ve anne babalarının empatik becerileri ile aile yapılarını değerlendirmeleri üzerine bir araştırma*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

- Hayward, M. ve Zhang, Z. (2006). Gender the marital life course and cardiovascular disease in late midlife. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 639-657.
- Hill, E. J. (2005). Work-Family facilitation and conflict, working fathers and mothers, workfamily stressors and support. *Journal of Family Issues*, 26(6), 793-819.
- Holland, D. W. (2006). The Effect of shiftwork related fatigue on the family life of train operators: implications for safety and health professionals. *Work*, 26(2), 115-121.
- Hüsrevoğlu, M. (2019). *Psikolojik iyi oluş ile evlilik doyumu arasındaki ilişki*. [Doktora tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Itrat, A., Taqui, A., Qazi, F. & Qidwai, W. (2007). Family systems: perceptions of elderly patients and their attendants presenting at a university hospital in karachi, Pakistan. *Journal of Pakistan Medical Association*, 57(2).
- İnak, A. ve Kesgin, B. (2023). Çalışan yoksulların sosyal destek sistemlerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(25), 283-305.
- Kabasakal, Z. ve Soylu, Y. (2016). Evli bireylerin evlilik doyumunun cinsiyet ve eş desteğine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 208-214.
- Kalkan, M ve Hamamcı, Z. (2015). *Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaplan, S., Abay, H., Bükecik, E., Şahin, S., Düzgün, A. A. ve Karabulut, A. B. (2018). Türkiye’de 2000-2018 yılları arasında kadınlarda boşanma nedenlerine yönelik yapılmış çalışmaların incelenmesi: Sistematiik derleme. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 821-833.
- Karabıyık, İ. (2015). Türkiye’de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.
- Karakaya, H. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında boşanma/ boşanma süreci ve kadın: Elazığ örneği. *Kadın ve Demokrasi Derneği*, 4(2), 261-91.
- Karkıner, N. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kasapoglu, F. ve Yabanigul, A. (2018). Marital satisfaction and life satisfaction: The mediating effect of spirituality. *Spiritual Psychology and Counselling*, 3(2), 177-195.
- Kaya, A. G. ve Buğa, A. (2021). Anne babaların ebeveyn davranışlarının ve evlilik doyumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 371-410.
- Kaya, K. ve Tan Eren, G. (2020). Boşanma ve erken boşanmaların artış nedenleri. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(9), 708-728.
- Kaya, S. (2015). *Kayseri’de çekirdek aile ağı ilişkileri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kayseri Erciyes Üniversitesi.

- Kaya, S. (2010). 5510 Sayılı Yasa Kapsamında Yürürlüğe Giren Genel Sağlık Sigortası ve Uygulanmasından Doğabilecek Muhtemel Sorunlar. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Kayır, A. (1998). Cinsellik kavramı ve cinsel mitler. İstanbul: Roche Müstahzarları Sanayi AŞ.
- Kelebek, G. (2016). *Aile içi şiddete maruz kalarak boşanmış kadınların hayat deneyimleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kesgin, B. (2013). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Kınacıgil, G. (2020). *Ataerkillik ve toplumsal baskı: Gaziantep'te dul kadın olmak*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 381-404.
- Ko, K. J., Berg, C. A., Butner, J., Uchino, B. N. & Smith, T. W. (2007). Profiles of successful aging in middle-aged and older adult married couples. *Psychology and Aging*, 22 (4), 705.
- Koçer, E. (2020). *Boşanmış bireylerin boşanma sonrası süreçlerinin incelenmesi*. [Doktora Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Kongar, E. (1972). *İzmir'de Kentsel Aile: Yapı, Akrabalarla ve Bürokratik Örgütlerle İlişkiler ve Zaman İçinde Bazı Değişme Eğilimleri*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Korkut, G. ve Güner, T. (2013). *Teorik Temelleri Bakımından Türkiye'de Sosyal Güvenlik Uygulamalarına Ahlaki ve Sosyo-Ekonomik Yaklaşım*. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Bursa (Bildiriler Kitabı-I).
- Koyunsever, V. S. (2022). *Evlilik doyumunun yordanmasında psikolojik iyi oluş, öz anlayış, bilinçli farkındalık ve eş tükenmişliğinin rolü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Köroğlu İnalı, F. (2024). *Toplumsal cinsiyet bağlamında boşanmış kadınların perspektifinden boşanma deneyimleri: Şanlıurfa örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Harran Üniversitesi.
- Köseoğlu, E. (2021). *Evli bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri ve psikolojik dayanıklılıklarının evlilik doyumu üzerindeki etkisinin incelenmesi*. [Doktora Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi).
- Köşer Akçapar, Ş. ve Egbatan, M. (2020). *Aile, boşanma ve yeniden evlilikler olgusuna sosyolojik bir bakış: sorunlar ve tavsiyeler*. Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOÇ-KAM) Yayını.
- Köşgeroğlu, N. (2010). *Kalın Duvar İnce Zar-Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Kadın*. Ankara: Alter.
- Kublay, D. ve Oktan, V. (2015). Evlilik uyumu: değer tercihleri ve öznel mutluluk açısından incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(44), 25-35.

- Kucur, F. ve Kelebek, Ö. (2021). Boşanmış kadınların boşanma aşaması, süreci ve sonrasında yaşadıkları zorluklar: Esenler SHM örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 80, 231-266.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Langdrige, D. (2007). *Fenomenolojik Psikoloji: Teori, Araştırma ve Yöntem*. İngiltere: Pearson Education.
- Larson, J. H. & Holman, T. B. (1994). Premarital predictors of marital quality and stability. *Family Relation*, 43, 228-237.
- Lavner, J. A. & Clark, M. A. (2017). Workload and marital satisfaction over time: Testing lagged spillover and crossover effects during the newlywed years. *Journal of Vocational Behavior*, 101, 67-76.
- Lee, G. R. & Shehan, C. L. (1989). Social relations and the self-esteem of older persons. *Research on Aging*, 11(4), 427-442.
- Lewis, R. A. & Spanier, G. B. (1979). *Theorizing About the Quality and Stability of Marriage*. New York: Free Press.
- Li, T. & Fung H. H. (2011). The dynamic goal theory of marital satisfaction. *Rev Gen Psychol*, 15, 246-254.
- Lichter, D. T. & Carmalt, J. H. (2009). Religion and marital quality in low-income couples. *Social Science Research*, 38(1), 168-187.
- MacIver, R. M. & Page, C. H. (1969). İstanbul: MEB Yayınları.
- Marshall, G. (1999) Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McLanahan, S. & Sandefur, G. D. (1994). *Growing up With a Single Parent: What Hurts, What Helps*. Mass: Harvard University Press.
- Neufeld, G. & Mate, G. (2023). *Çocuklarınıza Tutunun*. İstanbul: Hep Kitap Yay.
- Oakley, A. (2015). *Sex, Gender and Society*. England: Ashgate Publishing Ltd.
- Odacı, H., Ülken, E. ve Bülbül, K. (2022). Tek ebeveyn olan annelerin psikolojik sağlamlıkları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkide umut ve affetmenin aracı rolü. *Ege Eğitim Dergisi*, 23(1), 1-17.
- Onur, B. (2008). *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik – Yaşlılık – Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1991). *Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri*. Ankara: BAAK Yay.
- Ortaylı, İ. (2001). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

- Öksüz, G. ve Ürkmez, E. (2023). Boşanma oranları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi: Türkiye örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 464-479.
- Öngider N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. Psikiyatride güncel yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry*. 5(4), 420-440.
- Özar, Ş. ve Yakut Çakar, B. (2012). Aile, devlet ve piyasa kısılacında boşanmış kadınlar. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*. 16, 1-12.
- Özbay, C. (2013). Türkiye’de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı*, 63, 185-204.
- Özbucak Tıraşoğlu, S. E. ve İpek, M. (2019). Evli bireylerde evlilik uyumu ve benlik algısı arasındaki ilişki. *Aydın Sağlık Dergisi*, 5(1), 69-92
- Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihî süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 261-278.
- Özdemir, Ö. ve Terzioğlu, H. (2022). *Tarihten Günümüze Boşanma*. İstanbul: Gökkuş Yay.
- Özgen, N. ve Karadoğan, S. (2009). Siirt şehrinin kuruluşu ve gelişimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 61-81.
- Özgür, E. M. (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*. Ankara: GMC Yay.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Hayat*. İstanbul: PDREM Yay.
- Özkan, B. (2011). *Kadın girişimciler: Girişimciliğin iş yaşamı-aile yaşamı dengesi üzerindeki etkisinin incelenmesine yönelik bir uygulama*. [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 30-39.
- Pekmezci, P. ve Öztop, H. (2024). Ergenlik döneminde çocuğu olan tek ebeveynli ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 28(2), 451-464.
- Perrone, K. M. ve Worthington, E. L. (2001). Factors influencing ratings of marital quality by individuals within dual-career marriages: A conceptual model. *Journal of Counseling Psychology*, 48(1), 3-9.
- Pina, D. L. & Bengtson, V. L. (1993). The division of household labor and wives' happiness: Ideology, employment, and perceptions of support. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 901-912.
- Powell, G. N. & Greenhaus, J. H. (2010). Sex, gender and the work-to-family interface: Exploring negative and positive interdependencies. *Academy of Management Journal*, 53(3), 513–534.

- Rose, S. O. (2018). *Toplumsal cinsiyet tarihçiliği nedir*. (Çev. : Ferit Burak Aydar). İstanbul: Can Yayınları.
- Rotenberg K. J., Shewchuk V. A. & Kimberley T. (2001). Loneliness sex romantic jealousy and powerlessness. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18(1), 7-19.
- Sabatelli, R. M. & Bartle, S. E. (1995). Survey approaches to the assessment of family functioning: Conceptual, operational, and analytical issues. *Journal of Marriage and The Family*, 57(4), 1025-1039.
- Sakarya, E. (2018). *Evli bireylerin evlilik uyum, hayat memnuniyeti ve hayat bağlılıkları arasındaki yordayıcı ilişkiler*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Salebci, S. (2020). *Evli bireylerde öz şefkat, benlik saygısı ile evlilik doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Okan Üniversitesi.
- Salman, Ö. (2011). *Aile birliğinin korunmasında aile içi şiddetin önlenmesine yönelik kamusal politikalar*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Sancar, S. (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri*. (Çev. Çiğdem Akgül). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saran, U. (2021). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. <https://acikerisim.fsm.edu.tr/>.
- Sargın, E. (2020). Türk hukukunda anlaşmalı boşanmanın şartları üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 349-387.
- Saygılıgil, F. (2020). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Feminizm içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Yayınları.
- Schumm, W. R., Webb, F. J. & Bollman, S. R. (1998). Gender and marital satisfaction: Data from the national survey of families and households. *Psychological Reports*, 83(1), 319-327.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. İstanbul: Agora.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2001). Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Sekmen, M. (2017). Masallar ve ‘Anlat İstanbul’ filminin toplumsal cinsiyet eleştirisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 827-845.

- Seltzer J. A. (1991). Relationships between fathers and children who live apart: The fathers role after separation. *J Marriage Fam*, 53, 79-101.
- Serin, N. ve Öztürk, S. (2007). Anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 117-128.
- Sertelin, Ç. (2003). *Ebeveyn tutumlarının sosyo-kültürel yapı ve aile fonksiyonları ile ilişkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Seven, M. A. ve Engin, A. O. (2007). Türkiye’de kadının eğitimi alanındaki eşitsizlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 177-188.
- Sevim, Y., Güldeste, A. ve Öner. C. (2016). Boşanan erkeklerin sorunları üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 293-312.
- SİDAV. (2023). Siirtliler Dayanışma Vakfı. www.sidav.org.tr
- Soygan, H. ve Gedik, E. (2019). Kocasız hayat: Yozgat’ta boşanmış kadınların deneyimleri. *Türk Araştırmaları Dergisi*, 14(7), 3953-3966.
- Soylu, Y. (2018). Boşanmış kadınlarda psikolojik sağlamlığı açıklamaya yönelik bir model geliştirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(49), 81-100.
- Soysaldı, H. M. ve Turğut, A (2022). Sosyal barışı bozan acelecilik, ön yargı, damgalama ve ayrımcılığın Kur’ân perspektifinde sosyo-psikolojik boyutu. *İLSAM Akademi Dergisi*, 2(2), 323-368.
- Strong, B. & De Vault, C. (1986). *The Marriage And Family Experience*. Belmont: Wadsworth Press.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Sutton, J. & Austin, Z. (2015). Qualitative research: Data collection, analysis and management. *The Canadian Journal of Hospital Pharmacy*, 68(3), 226.
- Symonds, D. & Horvath, A. O. (2004). Optimizing the alliance in couple therapy. *Family Process*, 43(4), 443-455.
- Şahin Altun, Ö., Polat, Ü., Ejder Apay, S. ve Olcun, Z. (2020). Kadınlarda evlilik uyumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 82-90.
- Şaşman Kaylı, D. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Tabakoğlu, A. (1992). *Osmanlı Toplumunda Aile, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I*. Ankara: BAAK Yay.
- Tarhanacı, M. (2017). Boşanma avukatlarının anlatısıyla Trabzon’da aile ve boşanma olgusu. *İmgelem*, 1(1), 89-120.

- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Tezer, E. (1996). Evlilik ilişkisinden sağlanan doyum: Evlilik yaşamı ölçeği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 1-7.
- Topçuoğlu, S. (2001). *Çekirdek ve geniş ailelerde aile fonksiyonlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Turğut, A. M., Demirkan Yurtkuran, S., Ersöz, A., Şen, R. B., Sezgin, Ö. ve Şehitoğlu, N. (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Turğut, M. (2015). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması 1996*. Eskişehir: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Tuskan, A. A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Bıçilen Roller ve Çözümleri. 445-449.
- Türkan, H. K. ve Çelik Kan, A. (2019). Reyhanlı Çerkeslerinde evlilik. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 186-200.
- Türkseven, A., Söylemez, İ. ve Dursun, P. (2020). Cinsel işlev bozuklukları ile evlilik uyumu arasındaki ilişki. *Kriz Dergisi*, 28(1), 9-20.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. & Foster, C. A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage And Family*, 65(3), 574-583.
- Uçan, Ö. (2007). Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 10(1), 38-45.
- Uçan, Ö., Yazar, H. ve Sayıl, I. (2005). Bir boşanma olgusunun dört kurama bağlı olarak değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 14(2), 23-29.
- Uğur, S. B. (2014). Günümüzde kadının boşanma deneyimleri: Akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2), 293-326.
- Uğur, S. B. (2018). *Büyük ebeveyn ve torun ilişkileri: Çocuk bakım pratikleri üzerine bir araştırma*. [Doktora tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Uluğ, İ. (2005). Ailenin korunmasına dair kanun çerçevesinde aile içi şiddetin önlenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6, 18-32.

- Uluğ, M. ve Candan, G. (2008). *Parçalanmış (Boşanmış) Aile Sorununun Öğrenciye Etkisi. İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü. İstanbul: Eğitim Psikolojisi Sempozyumu.*
- Uzunkaya Seçen, H. K. (2017). *Türkiye’de boşanma ve eş kaybı bağlamında dul kadın algısı. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.*
- Van Laningham, J., Johnson, D. R. & Amato, P. (2001). Marital happiness, marital duration, and the U-shaped curve: Evidence from a five-wave panel study. *Social Forces*, 79(4), 1313-1341.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Waite, L. J. ve Gallagher, M. (2000). *The Case For Marriage*. New York: Doubleday
- Weiss R.S. (1979). Growing up a little faster: The experience of growing up in a single parent household. *Journal of Social Issues*, 35,4, s.111-127.
- Williams, K. (2003). Evliliğin geleceği geldi mi? Cinsiyet, evlilik ve psikolojik refahın çağdaş bir incelemesi. *Sağlık ve Sosyal Davranış Dergisi*, 44 (4), 470–487.
- Williams, K. ve Dunne Bryant, A. (2006). Divorce and adult psychological well-being: Clarifying the rrole of gender and child age. *Journal of Marriage and Family*, 68(5), 1178-1196.
- Winch, R. F. (1952). *The Modern Family*. Holt: Rinehart and Winston.
- Wolfinger, N. H. (2003). Parental divorce and offspring marriage: Early or late? *Social Forces*, 82, 337-354.
- Woloski Wruble, A. C., Olie, Y., Leefsma, M. & Hochner-Celnikier, D. (2010). Sexual activities, sexual and life satisfaction, and successful aging in women. *The Journal of Sexual Medicine*, 7(7), 2401-2410.
- Wong, S. & Goodwin, R. (2009). Experiencing marital satisfaction across three cultures: A qualitative study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26, 1011-1028.
- Woody, R. H. ve Woody, J. D. (1973). *Sexual, Marital and Familial Relations*, Annerstone House. U.S.A.: Illinois.
- Wyse, D. (2004). *Childhood Studies: An Introduction*. Oxford: Blackwell Pub.
- Yaman, Ö. M. (2014). *Apaçi Gençlik, Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Alt Kültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma*. İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 30(1), 20-224.
- Yavuzer, H. (2004). *Evlilik Okulu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Yazıcıoğlu, Y. ve Kayhan, Ü. (2007). *Aile Yapısı ve İlişkileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yeşiltepe, S. S. (2011). *Öğretmenlerin evlilik uyumlarının psikolojik iyi oluş ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23, 7-17.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de boşanma ve sebepleri. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (28), 59-81.
- Yıldırım, O., Demir, Y., Sağlam, Ü., Subaşı, M. ve Yılmaz, A. R. (2021). Çocuk ve ergenlere risk faktörü: Boşanma. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-96.
- Yıldız, M. A. ve Baytemir, K. (2016). Evli bireylerde evlilik doyumu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide benlik saygısının aracılığı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1).
- Yıldız, Ö. Z. (2018). *Evlilik doyumunun öncülleri ve sonuçları: Depresyon, kaygı, erken dönem uyumsuz şemalar*. [Yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Yılkan, İ. (2022). *Boşanmış erkeklerin boşanma deneyimleri üzerine bir karma desen çalışması*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yılmaz, H. (2016). *Siirt ilinin demografik yapısının Türkiye ile karşılaştırılması ve bölgesel kalkınma açısından yorumlanması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Siirt Üniversitesi.
- Yılmaz, N. D. (2011). *Çatışma yaşayan ve boşanmış ailelerin ilköğretim çağındaki 7-12 yaş çocuklarının benlik algıları ve kaygı düzeylerini açısından çatışma yaşamayan ailelerin çocukları ile karşılaştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Yılmaz, T. ve Fidan, F. (2006). *Kadın açısından boşanma: Yeni bir başlangıç mı? ya da son mu?* Tabuları Aşmak Temalı II. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı, Kıbrıs.
- Yılmazçoban, A. M. (2008). *Flört ve görücü usulü evliliklerde psiko-sosyal özelliklerin etkisi-Demirci örneği*. [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yiğen, E. (2005). *Zonguldak il merkezinde yuvaya giden 3-6 yaş grubu çocuklarda kardeş kıskançlığının değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Zonguldak Üniversitesi.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüce, T. ve Yaman, Ö. M. (2023). Aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakışları üzerine nitel bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 45-69.

- Yüksel Şahin, F. ve Sarıdemir, T. (2017). Okul müdürlerinin liderlik stillerine göre öğretmenlerin yaşam doyumlarının ve evlilik doyumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1).
- Yüksel, M. Ş. (2010). Türk Kültüründe Levirat ve Timurlularda Uygulanışı. *Journal of Turkish Studies*, 5(3), 2027-2058.



EKLER

EK 1: GÖRÜŞME SORULARI

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (Adınız, yaşıınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz, gelir durumunuz, çocuk sayısı, velayetinizdeki çocuk sayısı, boşanma tarihi vb.).
2. Evlilik öykünüzü, çocuk sahibi olma sürecinizi ve boşanma sürecinizi anlatabilir misiniz?
3. Boşanma öncesi süreçte ve boşanma sonrası süreçteki sorumluluklarınızı nasıl ifade edersiniz? Hayatınızda ve sorumluluklarınızda ne gibi değişimler oldu?
4. Boşandıktan sonraki süreçte tek ebeveyn olarak karşılaştığınız güçlükler ile nasıl baş ediyorsunuz? Destek mekanizmalarınızı açıklar mısınız? (Aile büyükleri, sosyal çevre, bireysel çaba, sosyal destek uygulamaları).
5. Boşanma sonrası sosyal ekonomik destek uygulamalarından faydalandınız mı? Faydalandıysanız bu desteklerin size nasıl etki ettiğini açıklayabilir misiniz?
6. Boşanma sonrası toplumun bakış açısında herhangi bir güçlük ile karşılaştınız mı? (Sosyal çevre baskısı, aile baskısı, vb.).
7. Siirt ili sınırları içinde boşanmış tek ebeveyn olarak hayatını devam ettirmekte olan kadınlara yönelik hangi sosyal destek uygulamalarından haberdarsınız? Bu uygulamalardan faydalanma veya faydalanamama nedeninizi açıklayabilir misiniz?
8. Siirt ilinde boşanmış kadınların sosyal destek uygulamalarına daha fazla erişim sağlaması veya bu uygulamaların iyileştirilmesi için önerileriniz nelerdir? (Hayatınızı kolaylaştıracak ve sizi destekleyecek uygulamalar neler olabilir?)
9. Boşanmış tek ebeveyn bir birey olarak yerel ve kamusal hizmetler kapsamında sizinle aynı şartlara sahip tek ebeveyn kadınlara yönelik hangi hizmetlerin verilmesini, ne tür politikaların uygulanmasını istersiniz?
10. Geleceğe dair beklenti, umut ve planlarınızı nasıl açıklar mısınız? (İş, evlilik, eğitim, evlilik vb.).

EK 2: ETİK KURUL RAPORU

T.C.

YALOVA ÜNİVERSİTESİ

ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ

PROTOKOL NO: 2024/176

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Boşanmış Kadınlara Yönelik Sosyal Destek Uygulamaları: Siirt Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1-Yüksek Lisans Tez Çalışması 2-Nitel Araştırma
ARAŞTIRMACILAR	1-Sorumlu Araştırmacı: Nuran BİL 2-Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR
ETİK KURUL TÜRÜ	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.

25.06.2024

Prof. Dr. İsa KARAMAN

ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRÜ

ÖZGEÇMİŞ

Nuran BİL, Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü'nden 2015 yılında mezun oldu. 2016 yılından beri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sosyal çalışmacı olarak görev yapmaktadır.

Yayın ve Eserler

Makale

Bil, N., Güneş, S. ve Damar, Z. (2023). Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Sorunlarına Yönelik Sosyal Hizmet Destek Mekanizmaları: Siirt İli Örneği. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 304-318.

Bildiri

Bil, N. (2024). *Boşanmış Kadınların Karşılaştığı Ekonomik Güçlükler*. ASEAD 14. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Türkiye. Bildiri Özet Kitabı, s.9.